

T.C.

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İNTİKAM GAZETESİ
(1900-1902)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UFUK ARNAVUT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. TANER ASLAN

AKSARAY, 2017

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İNTİKAM GAZETESİ
(1900-1902)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UFUK ARNAVUT

DANIŞMAN
DOÇ. DR. TANER ASLAN

AKSARAY, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ufuk

Soyadı : ARNAVUT

Bölümü : Tarih

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : İntikam Gazetesi (1900-1902)

İngilizce Adı : İntikam Newspaper (1900-1902)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: **Ufuk ARNAVUT**

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ufuk ARNAVUT tarafından hazırlanan “ **İntikam Gazetesi** ” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Doç. Dr. Taner ASLAN)

(Yeniçağ, Aksaray Üniversitesi)

Üye: (Doç. Dr. Alpaslan DEMİR)

(Yeniçağ, Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Üye: (Doç. Dr. Necmettin AYGÜN)

(Yeniçağ, Aksaray Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 06/07/...2017.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun 04.08.2017 tarih ve...2017/34-8 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Ufuk ARNAVUT

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

ÖNSÖZ

Jön Türklerin basın ve yayın yoluyla Sultan II. Abdülhamid'e karşı çıkartmış olduğu muhalif gazetelerin başında gelen İntikam gazetesi, dönemin siyasal olayları başta olmak üzere sosyal ve ekonomik konularını da ele almıştır. İntikam gazetesi, 1900-1902 tarihleri arasında Tunalı Hilmi Bey'in finansal desteği ile Ali Fahri Ağababa tarafından Cenevre'de çıkartılmıştır. Gazetede yer alan konu başlıklarına bakıldığında Sultan II. Abdülhamid'in kişiliğinin yanı sıra dönemin yönetimine ağır eleştiri yapıldığı görülmektedir. Gazete, yapılan bu eleştiriler ile Sultan II. Abdülhamid'in yönetiminin yıkılması için halkı ihtilale çağırmaktadır.

Çalışmada İntikam gazetesinin transkripti tasnif edilerek, konular başlıklar altında toplanıp tasnif edilmiştir. Sunulan veriler tez ve anti-tez şeklinde değerlendirilmiştir. Birinci bölümde İttihat Terakki Cemiyeti'nin kuruluşundan I. Jön Türk Kongresi'ne kadar geçen sürede gazeteden de faydalanılarak, genel bir siyasi değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde, Türk basın tarihine değinilerek İntikam gazetesinin üslup ve biçimi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Sultan II. Abdülhamid'e karşı güdülen intikam ve bu intikamın amaçları siyasi başlıklar altında toplanmıştır. Son bölümde ise, gazetede isyanlar ve haberler tasnif edilmiş olup, kitaplardan faydalanılarak bu dönemde yapılan eleştiri ve haberlerin değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

İntikam gazetesi tasnif çalışması bilim dünyasına yeni ufuklar oluşturması adına yapılmıştır. Bu çalışmada tezin her aşamasında yanımda olan ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Taner Aslan'a teşekkür ederim.

AKSARAY-2017

Ufuk ARNAVUT

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİKAM GAZETESİ

(Yüksek Lisans Tezi)
Aksaray, 2017

Ufuk ARNAVUT

ÖZET

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, karşılaştığı siyasi sosyal, iktisadi sorunları çözmek amacıyla Batılılaşma sürecine girmiştir. Bu dönemde ıslahatlar ekonomik, sosyal ve siyasi konular üzerinde olmuştur. Dönemin padişahları layihalar ve sunulan raporlar sayesinde bu ıslahatları uygulamışlardır. Osmanlı Devletin kötü gidişatına bir son vermek amacıyla ortaya çıkmış olan Genç Osmanlılar ve Jön Türkler, Osmanlı Devleti'nde meşrutî bir sistemin ikame edilmesiyle mevcut sorunların ortadan kalkacağına inanmışlardır. Osmanlı Devleti'nde ıslahat taraftarları, meşrutîyet sistemini gerçekleştirmek için basın yayını kullanmışlardır. Bu bağlamda Jön Türkler çeşitli muhalif gazeteler çıkartmışlardır. Bu gazetelerden biri de İntikam gazetesidir.

İntikam gazetesi 1900-1902 yılları arasında Ali Fahri Ağababa tarafından Cenevre de çıkartılmıştır. Jön Türklerin muhalif gazetesi olan İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'e karşı intikam almanın yanında halkı da isyana teşvik etmeye yönelik konular üzerinde durulmuştur. Gazete, son sayılarında ise Jön Türk Kongresine yer vererek kongrenin aşamaları halka sunulmuştur.

Çalışmanın önemi, bu gazete Osmanlı Devleti son döneminin siyasi, sosyal ve idari sorunlarına yaklaşımının tarihe vereceği katkı ortaya konulmaya çalışıldı. Gazete, son dönem Osmanlı tarihinin siyasi ve idari tarihine ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı: İntikam gazetesinin transkriptinden tasnifler yapılarak Osmanlı Devletinin 1900-1902 yılları arasında siyasi, sosyal ve idari düzeni hakkında dönemin siyasi tarihini aydınlatmaktır.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler: : İttihat ve Terakki Cemiyeti, İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid

Sayfa Adedi : 112

Danışman : Doç. Dr. Taner ASLAN

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
İNTİKAM NEWSPAPER

M.S. Thesis

Aksaray, 2017

Ufuk Arnavut

ABSTRACT

In the XVIIIth century, the Ottoman State entered a process of westernization with the hope of normalising its political, social and economic problems. This process started with the negative results of the long lasting wars. During this period, the reforms on economic, social and political issues have begun to take place. The sultans of the time fulfilled these reforms with their reports and orders. During this period, the Ottoman intellectuals criticized the Ottoman state reforms of the Jon Turks and the Committee of Union and Progress, which are the continuation of new Ottomans, and tried to realize that they are the constitutional system of the main issue in the press. Jon Turks, who made the media thinkers in this direction, made various opposition newspapers.

One of these is the İntikam Newspaper. The İntikam Newspaper was published in Geneva by Ali Fahri Ağababa between the years of 1900-1902. The opposition newspaper of Jön Turks, the İntikam Newspaper, In addition to revenge against Sultan II. Abdülhamid, the people also tried to encourage the rebellion. In the last issue of the newspaper, the Jon Turkish Congress was included to announce the phases of the congress. It was tried to show the contribution of the work, the contribution that this newspaper would approach the political, social and administrative problems of the last period of the Ottoman State. The newspaper is important in terms of shedding light on the political and administrative history of Ottoman history in the last period.

Purpose of the work; to enlighten the political history of the Ottoman Empire about the political, social and administrative order between 1900 and 1902 by making the classification from the transcript of the revenge journal.

Science Code :

Key Words : Committee of Union and Progress, İntikam Newspaper, Sultan II. Abdulhamid

Number : 112

Supervisor : Assos. Prof. Dr. Taner ASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	10
İTTİHAT TERAKKİ ve İNTİKAM GAZETESİ.....	10
I.I. İttihat Terakki Cemiyetinin Kuruluşundan 1902 I. Jön Türk Kongresine Kadar Geçen Dönem	10
I.I.II. Siyasi Fikir Adamı Olarak Ali Fahri Ağababa Hayatı ve Eserleri	21
BÖLÜM II	27
TÜRK BASIN TARİHİ ve İNTİKAM GAZETESİ	27
II. I. Türk Basın Tarihinin Gelişimi	27
II. II. İntikam Gazetesinin İçerik ve Muhtevası	30
BÖLÜM III.....	35
İNTİKAM GAZETESİNE GÖRE SULTAN II. ABDÜLHAMİD ve MİTHAT PAŞA	35
III. I. İntikam	35
III. II Sultan Abdülhamid	39
III. II. I Sultan Abdülhamid'in Yönetim Anlayışı.....	46
BÖLÜM IV	55

İNTİKAM GAZETESİNDE YER ALAN HABERLERE GÖRE DÖNEMİN SİYASİ ve SOSYAL VAZİYETİ.....	55
IV. I Haberler	55
IV. II. İsyanlar	74
IV. II. I Makedonya ve Arnavutluk	76
IV. II. II Yemen ve Kuveyt.....	79
IV. II. III Rusya İhtilali.....	80
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	85
EK.1.....	91
EK.2.....	92
EK.3.....	93
DİZİN	97

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.t	Adı Gecen Tez
A.g.e	Adı Geçen Eser
Bkz.	Bakınız
C:	Cilt
Çev.	Çeviri
Haz.	Hazırlayan
İG.	İntikam Gazetesi
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.T.K	Türk Tarih Kurumu
Vb.	Ve benzeri
Vs.	Ve saire
Y.K.Y	Yapı Kredi Yayınları
M.	: Muharrem
S.	: Safer
Ra.	: Rebi'ulevvel
R.	: Rebi'ulahir

Ca.	: Cemaziyelevvel
C.	: Cemaziyülahır
B.	: Recep
Ş.	: Şaban
N.	: Ramazan
L.	: Şevval
Za.	: Zilkaade
Z.	: Zilhicce

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıldan sonra devlet kurumlarında yaşanan bozulmalar nedeniyle Duraklama Dönemi'ne girmiştir. Osmanlı Devleti'nin Duraklama Dönemi'nde yaşanan bozulma emareleri Gerileme Dönemi'nin meydana gelmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin sebepleri iç ve dış nedenlerdir.¹ Bu nedenlere bakıldığı zaman Osmanlı Devleti tımar sistemi² başta olmak üzere idarî, askerî ve siyasî alanlarında bozulmalar yaşanmıştır. Yaşanan bu bozulmalar Osmanlı Devletini, Avrupa Devletlerinin gerisinde bırakmıştır.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılda bulunduğu durumdan kurtulmak için çözüm arayışlarına girmiştir. Bazı devlet adamları ıslahat girişimlerinde bulunmuşlarsa da yetersiz kalmıştır. Köprülüler Dönemi³ Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını kısmi olarak durdurduğu anlaşılmaktadır. Köprülüler, devlet düzeninde askerî, mülkî ve idarî aksaklıkların iyileştirilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Köprülülerin dışında da devlet adamları Osmanlı Devleti'nin durumunu kurtarmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ancak yapılan girişimler başarısız olmuştur. Savaşlardan alınan yenilgiler de bu durumu desteklemektedir.

¹ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa kadar)**, 4. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2010, s.20-21.

² Toprak sisteminin en önemli parçası olan tımar sistemi Kanununun ölümünden sonra bozulmaya başlamıştır. Tımar sahiplerinin sadrazamlara rüşvet vermesi, tımarların işi bilen kişilere değil rüşveti en fazla verenlere verilmesi bu sisteme daha kötü sekte vurmuştur. Düzeltme çabası altında Koçi Bey risalesinden esinlenen IV. Murat haksız ele geçirimlerin önüne geçmiştir. Bir başka çaba ise, köprülüler dönemine aittir. Köprülü Mehmet paşa bütün tımar sahiplerinin yeniden yoklamaya tabi tutmuştur. Neticesinde tımar sisteminin bozulması tüm Osmanlı idari ve askeri sitemini etkilemiştir. Ayrıca bkz. Halil Cin, **Osmanlı Toprak düzeni ve Bu düzenin bozulması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978, s.107-109.

³ Köprülüler dönemi geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.III. I kısım Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.367-433; Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e**, s.19-20-21; Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011 s.183-227

1683 tarihinde Viyana Kuşatmasının ardından imzalanan 1699 Karlofça Anlaşması'nda alınan kararlar Osmanlının durumunu en iyi şekilde açıklar niteliktedir. Toprak kayıplarının yaşanmaya başlaması Osmanlı Devleti'ni derinden sarsmıştır. Osmanlı-Rus-Avusturya savaşlarında alınan yenilgiler askerî açıdan zayıf kaldığının göstergesi olmuştur. Birçok yönden Avrupa'nın gerisinde kalan Osmanlı Devleti, Batı'ya ayak uydurmak gayesiyle ıslahatlar yapmıştır.⁴ Bu ıslahatların başında dönemin devlet adamları tarafından sunulan risaleler vardır. Bunlardan bir tanesi Koçi Bey tarafından dönemin Padişahı IV. Murat'a sunulmuş olan risaledir.

Koçi Bey, risalesinde askerî, mülkî idarenin yanı sıra Yeniçeri Ocağı'nda meydana gelen bozulmalara yer vermiştir. Koçi Bey, kaleme aldığı bu risalede memurların ve devlet adamlarının halktan rüşvet almasını ve halkın üzerindeki etkilerini konu edinmiştir. Ayrıca tımar ve zeamet usullerindeki bozulmalardan bahsetmiş, bunların düzeltilmesi ve rüşvetin ortadan kaldırılması hususuna değinmiştir.⁵ Ancak Koçi Bey, risalesinde sunmuş olduğu fikirlerin Osmanlı Devleti yöneticileri üzerinde yeterli etkiyi yapmamış olması, idari sistemde giderek bozulma ve aksaklıklara neden olmuştur.⁶

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gerilemesini önlemek için idari ve askeri alanda sunulan risalelere rağmen gerilemenin önüne geçilememiştir. Bunun temel sebebi dönemin devlet adamlarının bu risalelerde belirtilen idari, sosyal ve ekonomik nedenler gözetilmeden devam eden gerilemenin temel sebebinin askeri yapı olduğunu öne sürmeleridir. Dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, ordunun almış olduğu yenilgiler ile yılgınlığa düştüğünü belirtmiştir. Bu yüzden Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, barış yanlısı politikalar izleyerek yaşanan toprak kayıplarına engel olmak istemiştir. 1 Şubat 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması⁷ bunun bir örneğidir. Alınan yenilgiler ile birlikte Batı'nın gerisinde kalan Osmanlı Devleti, izlediği barışçıl politika sayesinde Batı'dan sadece askerî olarak değil, kültür yönünden de faydalanmıştır. Osmanlı Devleti bu politika ile birlikte Batı'ya yönelerek Lale Devrine girmiştir.⁸

⁴ Midhat Sertoğlu, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C.V. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s.2431-2432.

⁵ Seda Çakmakcıoğlu, **Koçi Bey Risaleleri**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s.12-13.

⁶ Durmuş Yılmaz, **Osmanlının Son Yüzyılı Cumhuriyete giden yol**, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi yayınları, Konya, 2004, s.76.

⁷ Ziya Nur Aksun, **Osmanlının Zirvede Kalma Mücadelesi, (Düşüşler, Tutunuşlar 1703-1789)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011, s.70.

⁸ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e**, s.25.

Lale Devri'nde,⁹ Osmanlı Devleti'nin Batı ile yakınlaşması dikkat çekmiştir. Bu dönemde Batı ile diplomatik ve ticari görüşmeler yapan Osmanlı Devleti, bir yandan da idari alanda bozulmaların ıslahına çalışmıştır. Yapılan ıslahatlar ile askeri, ilmi ve sanat yönünden Batı'nın düzeni Osmanlı Devlet sisteminde uygulanmaya başlanmıştır. Islahatlar içerisinde askeri ıslahatlar diğer ıslahatlara oranla sınırlı kalmıştır.¹⁰

Lale Devri'nde; Batı'yı iyi tanımak ve diplomatik ilişkiler kurmak adına elçilikler açılmıştır. Bunların en dikkat çekenini 1721 yılında Fransa'ya gönderilen Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'dir.¹¹ Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi, Paris'e giderken yanında oğlu Mehmed Sait Efendi'yi de yanında götürmüştür. Mehmed Sait Efendi Batı'nın matbaadaki seviyesinin ileri düzeyde olduğunu görmüştür. İstanbul'a döndüğü vakit İbrahim Müteferrika ile birlikte matbaa açmaya karar vermişlerdir.¹² Kurdukları bu matbaa Osmanlı Devleti'nde matbaacılığın temeli oluşturması bakımından oldukça önemlidir.¹³ Osmanlı Devleti'nde matbaacılığın, elçiliklerin ve daha pek çok alanda yapılan yeniliklerin Lale Devri'nde gerçekleşmiş olması önemlidir. Bu devir Patrona Halil İsyanı ile son bulmuştur.¹⁴

XVIII. yüzyılda Lale Devri'nin son bulmasıyla birlikte Batılı anlamda ıslahatçı olan III. Selim tahta geçmiştir.¹⁵ III. Selim tahta geçtiği yıllarda Osmanlı'nın Batı'ya karşı aldığı olumsuz sonuçların yanında bilim ve teknik yönünden de geride kaldığını görmüştür. Bu yüzden Devlet kademelerine yeniden düzen anlamına gelen Nizam-ı Cedid uygulamasını yürürlüğe koymuştur.¹⁶

Nizâm-ı Cedid¹⁷, Osmanlı Devletinin tüm kurumlarına hitap etmesine rağmen askeriyeğe başka bir ivme kazandırmıştır.¹⁸ III. Selim askeri alanda Nizâm-ı Cedid ordusunu kurmayı

⁹ Lale, IV: Murat'ın Bağdat seferi sonucu İstanbul'a getirmesi, Damat İbrahim Paşa'nın da kendi devrinden Lale'yi yaygınlaştırması, Pasarofça antlaşmasının barışı, ıslahatı ve yenileşmeyi de beraberinde getirmesiyle birlikte devrin sembolü olarak Ahmet Refik tarafından takılan isimdir. Geniş bilgi için bkz. Sertoğlu, **a.g.e.**, s.2437.

¹⁰ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.29-30.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, T.T.K Basım evi, Ankara, 1992, s.53-57.

¹² Ahmet Refik, **Lale Devri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s.76.

¹³ Detaylı bilgi için bkz. Sertoğlu, **a.g.e.**, s.2445-2446-2447.

¹⁴ Fuat Andıç ve Süphan Andıç, **Batıya Açılan Pencere Lale Devri**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.39.

¹⁵ Yılmaz Öztuna, **Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, (XVIII. Asır 1703-1789)**, C:XI. Hayat yayınları,1967, s.110.

¹⁶ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **Türkiye Tarihi**, C:IV, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992, s.160.

¹⁷ İlk olarak köprülü Fazıl Mustafa Paşa tarafından kullanılan Nizâm-ı Cedid, Viyana'ya elçi olarak gönderilen Ebubekir Râtib Efendi tarafından da Avusturya'nın iç siyasal düzeninde kullandığını görmekteyiz. Keza aynı şekilde Fransız devrimin de rejimin değişmesiyle birlikte Osmanlılar tarafından Yeni düzen

hedeflemiştir. Osmanlı devlet adamları, Nizam-ı Cedid'in mevcut askeri yapı kademesinde tepkilere yol açacağını belirtmişlerdir. Özellikle Yeniçeri ve Kapıkulu Ocakları kurulacak olan Nizam-ı Cedid ordusunun kendileri için tehlike olduğunu belirterek karşı çıkmışlardır. Bütün bu tepkilere rağmen III. Selim, 24 Şubat 1793 tarihinde Nizâm-ı Cedid'i ilan etmiştir.¹⁹ Bütün bu tepkilere karşı kurulmuş olan Nizâm-ı Cedid ordusu, Napolyon'un Akka Kuşatması seferinde başarılı olmuştur.²⁰ III. Selim'in askeri alanda ıslahatları sadece Nizâm-ı Cedid ile sınırlı kalmamıştır. Humbaracı, lağımçı ve topçu ocakları hakkında da yasalar çıkartmıştır. III. Selim'in askeri alanda bir başka yeniliği Mühendishane-i Berr-i Hümayun okulunu açarak, "Tersane Nizamı" adı altındaki yasa ile donanmada düzenlemelere gittiği görülmektedir.²¹

III. Selim döneminde yapılan bir diğer uygulama Avrupa'da daimi elçiliklerin açılmasıdır. Batılı devletler, Osmanlı Devlet'inde elçilikleri bulundurduğu halde Osmanlı Devleti bulundurmamıştır. Çünkü siyasi elçilikler iki türlü yapılmaktadır: Birincisi, Eflak ve Boğdan Beylikleri'nin ajanları tarafından; ikincisi ise, Divan-ı Hümayun tercümanları vasıtasıyla yürütülmüştür. Divan-ı Hümayun tercümanlarının büyük çoğunluğu Fener Rum Beyleri'nin ajanları oldukları için Osmanlı Devleti'nin sırlarını Batılı Devletlere taşımışlardır. III. Selim politik anlamda üstünlük kazanması ve diplomatik anlamda yakın ilişkiler kurup Avrupa'yı daha yakından tanımak için Avrupa başkentlerine elçilikler göndermiştir. İlk daimi elçilikler Berlin, Londra, Viyana, Paris'te açılmıştır.²² Kurulan daimi elçiliklere gönderilen sefirlerin siyasi kabiliyet ve yabancı dil eksiliği nedeniyle beklenen fayda alınamamıştır. Ancak Osmanlı Devleti açılan bu daimi elçilikler vasıtasıyla Avrupa siyasetini yakından takip etme başarısını sağlamıştır.²³

III. Selimden sonra Yenileşme Harekâtının devamı niteliği sayılacak olan II. Mahmud dönemi başlamıştır. II. Mahmud, 28 Temmuz 1808 tarihinden tahta çıkmıştır. Kendisinin

anlamında Nizâm-ı Cedid olarak tasvir edilmiştir. Özellikle İbrahim Paşa'ya ıslahat Layihası sunan Rochefort tarafından da kullanılmıştır. İki anlamda kullanılan Nizâm-ı Cedid, ilk olarak askeri anlamda yeniçerilerin yerine ikincisi ise, tüm Osmanlı Devletinin devlet erkânlarına kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.65-66; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.2757; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri, (1789-1856)**, T.T.K Basımevi, Ankara, 1999, s.61.

¹⁸ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.72.

¹⁹ Yılmaz Öztuna, **a.g.e.**, s.115; Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.73; Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s.168.

²⁰ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s.168.

²¹ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s.163

²² Karal, **a.g.e.**, s.73; Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s.166-167; Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.83; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.2765.

²³ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.84.

padişah olmasını sağlayan Alemdar Mustafa Paşa'yı da sadrazamlık görevine getirmiştir.²⁴ Alemdar Mustafa Paşa göreve geldiği vakit ilk icraatı ayanları ve valileri Meşveret-i Amme' ye çağırarak olmuştur. Toplantıya Tepedelenli Ali Paşa ve Bulgar ayanı katılmamasına rağmen geri kalan ayanların hepsi gelmiştir. Yapılan toplantı neticesinde Sened-i İttifak (Ekim 1808) imzalanmıştır.²⁵ II. Mahmud, ayanlar ile Sened-i İttifak'ı imzaladıktan sonra orduda yenileşmeye gitmiştir. Yeniçerilerin daha önceki talim ve terbiye düzeninde sorunlar yaşandığını ve bunun beraberinde yenilgilerin artmasına sebep olmalarından dolayı bu ocağı kaldırmayı düşünmüştür. III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedid ordusundan geriye kalanlar ile Sekban-ı Cedid isminde yeni ordu kurmuştur.²⁶ Lakin Yeniçeri ocağı, Sekban-ı Cedid ordusunu her daim kendine tehlike olarak görmüştür. 16 Kasım 1808 tarihinde isyan girişiminde bulunarak Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürmüşlerdir. Yaşanılan olayın akabinde II. Mahmud yeniçeri ocağını kaldırarak yerine Eşkinci Ocağını kurmuştur. Yaşanılan bu olay tarihe "Vakâ-yı Hayriye" olarak düşmüştür.²⁷ II. Mahmud, daha düzenli olan Asakir-i Masûre-i Muhammediye ordusu kurmuştur. II. Mahmud, merkezi idari sistemdeki değişiklikleriyle modern bir yapıya adım atmıştır. Tanzimat dönemi ıslahatlarının zeminini hazırlayan Mustafa Reşit Paşa'nın da çabalarıyla askeri ve hükümet işlerinin görüşmelerinde Dâr-ı Şûrâ-yı Askeri ve Dâr-ı Şûrâ-yı Bâb-ı Âli, en üst kurulda ise Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye (1838) kurulmuştur. ²⁸ II. Mahmud, askeri alanla sınırlı kalmayıp Batılı tarzda eğitime yönelmiştir. 1833 yılında tercüme faaliyetleri adı altında Tercüme Odası'nı açmıştır. Siyasi ve politik ilişkiler sonucunda yabancı dil (Fransızca) bilen memurların ortaya çıkması ve Batı hakkında iyi bir fikir sahibi olan diplomatların yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Bir başka yeniliği ise, halka Avrupa ve Osmanlı Devletinde olan bitenlerin yanlış lanse ettirilmemesi için haberlerin gazete aracılığıyla yapılmasıydı. Bu nedenle 1831 yılında Takvim-i Vekâyi çıkarılmıştır. Takvim-i Vekâyi Arapça, Türkçe, Fransızca dilin sadeleştirilmiş şekilde nüshaları ile çıkarılmıştır. Osmanlı ve tebaasını bütünleştirici özellikler taşımaktadır.²⁹

²⁴ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.97.

²⁵ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 35; Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Tanzimat değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 92.

²⁶ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.99.

²⁷ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.100-101.

²⁸ Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, 2. Baskı, T.T.K Basımevi, Ankara, 1999, s. 36.

²⁹ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s. 111-112; Ortaylı, **a.g.e.**, s.46-47

II. Mahmud döneminin en dikkat çekici noktalarından biri de, Paris elçiliği yapan Mustafa Reşid Paşa'yı Hariciye Nezareti'ne getirmesidir. Mustafa Reşid Paşa, göreve geldiğinde hem Paris elçiliği görevindeyken hem de çıktığı Avrupa seyahatleri boyunca Batı'nın idarî, ticarî, ilmî ve bilim yönünden ileride olduğunu, Osmanlı yönetim sisteminin geri kaldığını, tüm Osmanlı tebaasının Avrupa medeniyetine ulaşması gerektiğini vurgulayan bir layiha hazırlamıştır. Mustafa Reşid Paşa Paris'ten İstanbul'a geldikten sonra Osmanlıda ıslahat yapılması üzerinde durmuştur. Osmanlı Devleti'nde idarî sistemde rüşvetin yanı sıra yolsuzlukların yaygın olması Reşid Paşa'yı uğraşmak mecburiyetinde bırakan sorunlardan bir kaçı olmuştur.

II. Mahmud da Osmanlı tebaasının din ve mezhep konusunda eşit haklara sahip olması görüşündedir. Bu görüşünü şu sözlerinde belirtmiştir. “Bundan böyle tebaamdan Müslümanları camide, Hristiyanları kilise de, Musevileri havrada görmek isterim.”³⁰ II. Mahmud, her ne kadar Osmanlı Devleti'ni Avrupa medeniyetleri arasında görmek istese de Avrupa Devletleri her daim ıslahat istemişlerdir. Özellikle Mısır meselesinde olduğu gibi Mehmet Ali Paşa ile yapılan savaşın iç müdahilleri olarak Avrupa devletlerinin karışması üzerine II. Mahmud ıslahat yapmaya karar vermiştir. Mustafa Reşid Paşa, Avrupa'nın desteğini alarak, Avrupa meselesinin üzerinden Osmanlı Devletini zor duruma koyması ıslahatları hızlandırmıştır. II. Mahmud'un ölümünden sonra tahta geçen Abdülmecid Han döneminde 3 Kasım 1839'da Hatt-ı Hümayûn Mustafa Reşid Paşa tarafından okunmuştur. Böylelikle Tanzimat ilan edilmiştir.³¹ Tanzimat'ın ilanından sonra Mustafa Reşid Paşa'nın; devlet işlerinde usulsüzlüğü, rüşveti, yolsuzluğu kaldırması ve Fransız ceza hukuk sisteminin uygulayıcısı olarak ceza kanunnamelerini çıkartmasındaki amaç; devletin içerisindeki bütün aksaklıkları giderebilmektir. Osmanlı tebaasını hiçbir mezhep ve inanç ayrımı gözetmeksizin kapsayan Tanzimat Fermanı, Müslüman halk ve Hristiyan halk arasında hoşnutsuzluğa sebebiyet vermiştir. Avrupa Devletlerinin yanı sıra bazı kişilerinde olaya dâhil olmasıyla yeni bir ıslahatın düzenlenmesi söz konusu olmuştur.³² 28 Şubat 1856 yılında Paris ve Londra hükümetlerinin baskılarıyla Islahat Fermanı ilan edilmiştir.

³⁰ Ahmet Cevat Eren, **Tanzimat Fermanı ve Dönemi**, Haz: Alişan Akpınar, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s.31-33; Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, Çev: Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.37-41; Reşat Kaynar, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat**, T.T.K Basımevi, 4. Baskı, Ankara, 2010, s.100.

³¹ Eren, **a.g.e**, s.36.

³² Engelhardt, **a.g.e**, s.47-48; Eren, **a.g.e**, s.39-40

Islahat Fermanı, Müslim ve gayri Müslimlerin haklarında Tanzimat Fermanında olduğu gibi eşitlik ve inanç sistemi ön planda olmuştur.³³

Tanzimat Fermanı'nın devamı niteliğini taşıyan Islahat Fermanı, Müslim ve gayrimüslim vatandaşlar için dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin verilmiş olan hakların genişletilmiş halidir. Tanzimat Fermanı'nın öncüsü Mustafa Reşid Paşa iken Ali Paşa ve Fuat Paşa da Islahat Fermanı'nın öncüsüdür. Ali Paşa ve Fuat Paşa Osmanlı vatandaşları arasındaki hakların ayrıştırıcı özelliğine vurgu yaparak bu ayrımı bir bütün haline getirmeyi görev bilmişlerdir. Ali ve Fuat Paşalar Islahat Fermanı ile gayrimüslim vatandaşlara verilen imtiyazları Avrupa tesiri altında gerçekleştirmişlerdir. Avrupa tesiri altında gerçekleştirmelerinin nedeni, özerklik isteyen gayrimüslimleri teskin etmek ve Osmanlı egemenliğinin bir bütün olmasını sağlamaktır. Osmanlı aydın kesiminin bu gayeler hakkındaki düşüncesi; yapılan ıslahatların Avrupa Devletlerine karşı tavizkar adımlar olduğunu, müdahale olanağı tanımadığı yönündedir. Ayrıca bu imtiyazların Osmanlı'nın egemenliğini bütünleştireciden ziyade ayrıştırıcı olduğunu savunmuşlardır. Osmanlı aydın kesimi, tanınacak siyasal hakların bizzat halka tanınması gerektiğini, böylece halkın siyasal düzenini kendilerinin belirleyebileceği düşüncesindedirler.³⁴ Osmanlı aydın kesimi, bu öngörülerini ile meşruti yönetim tarzının halkın yararına olacağını düşünseler de, Ali ve Fuat Paşalar bu tarz yönetime karşı çıkmışlardır.³⁵

Ali ve Fuat Paşalar'ın engellerine rağmen Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi ve Agâh Efendi gibi Osmanlı aydın kesimi siyasal hakların halka indirgenme girişimlerini basın³⁶ aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. 1831 Takvim-i Vekayi, 1840 Ceride-i Havadis, 1860 Tercüman-ı Ahval, Hürriyet ve Muhbir gibi gazeteler aracılığıyla amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır.³⁷ Osmanlı aydınlarının basın yoluyla Bab-ı Ali'ye baskısı ve meşruti yönetim tarzının benimsenmesi ile Ali Paşa, 1864 yılında Matbuat Nizamnamesini çıkartmıştır. Nizamnamede; gazete kapatma, cezai işlem ve hapis cezası bulunmaktadır.³⁸ Ali Paşa'nın sert politikaları yeni bir cemiyetin kurulmasına sebebiyet vermiştir.

³³ Necdet Hayta, Uğur Ünal, **a.g.e.**, s.127-128.

³⁴ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001, s.25.

³⁵ Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998 s.27.

³⁶ Yeni Osmanlıların çıkartmış oldukları gazeteler hakkında geniş bilgiyi Türk Basın Tarihinin gelişimi başlığı adı altında inceleyeceğim. Ayrıntılı olarak bkz. Bölüm II. Türk Basın Tarihinin Gelişimi.

³⁷ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, 19. Basım, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015,s.34.

³⁸ Akşin, **a.g.e.**, s.34.

Cemiyet'in Belgrad Ormanlarında bir piknik havasında yaptığı toplantı İttifak-ı Hamiyet adı almıştır. ³⁹ İttifak-ı Hamiyet⁴⁰ Cemiyeti'nin üye sayısı hızlıca artmıştır.

İttifak-ı Hamiyet Cemiyeti'nin hızla büyümesindeki etken ise, Mustafa Fazıl Paşa'nın da cemiyete maddi yardımlar yaparak cemiyet üyelerini Avrupa'ya davet etmesidir. 1867 yılında Mustafa Fazıl Paşa, Kavalalı ailesinin yaşça en büyüğüdü. Mısır Hıdivliğine kendisi geçmesi gerekirken Tanzimat ile birlikte veraset sistemindeki değişikliğin neticesinde Mısır Valiliğine İsmail Paşa'nın oğlu geçmiştir. Mustafa Fazıl Paşa, bu duruma kızarak Fransa'ya gitmiştir. Mustafa Fazıl Paşa, Fransa'da Osmanlı Devleti hakkında eleştiri içeren bir mektup yazmıştır. Mektupta kendisini Genç Türkiye'nin temsilcisi olarak görmüştür. Fazıl Paşa mektubunun içerik kısmında, hükümete açık eleştirinin yanı sıra Girit bunalımını içermesi hükümetin İttifak-ı Hamiyeti de bu sıralarda öğrenmesiyle birlikte Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi Avrupa'ya kaçmıştır.⁴¹

Avrupa'ya kaçmalarında başka bir etken de Fazıl Paşa'nın Paris'e davet etmesidir. Kısa bir sürede Mehmet Bey, Rıfat Bey, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi birlikte Yeni Osmanlı Cemiyeti veya Genç Osmanlı Cemiyeti adı altında toplandılar.⁴² Bundan sonra Genç Osmanlı Cemiyeti'nin üyeleri Fazıl Paşa'nın maddi desteği sayesinde meşru yönetimi savunmuşlardır.⁴³ Yeni Osmanlılar Cemiyeti, bu meşru idarelerini Sultan Abdülaziz'i devirerek yerine getirmeyi amaçlamışlardır. Cemiyetin asıl amacı, meclisi açarak Kanun-i Esasi'yi ilan ettirmektir. Böylece İstibdat Devri'ne son verilecek olduğu kanısındalardır.⁴⁴Yeni Osmanlılar Cemiyeti, tarafından yapılan darbe ile Sultan II. Abdülhamid ile Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi hususunda baskı yapılmış ve Musluoğlu Çiftliği'nde Sultan II. Abdülhamid tahta geçmiştir. Dış baskılar sonucunda Meclis-i Mebûsan'ı açan Sultan II. Abdülhamid, Rusya ile yapılan savaş neticesinde meclisi kapatıp, Yıldız Hükümeti Devri'ni başlatmıştır. Meclis'in 1908 yılına kadar kapalı

³⁹ Mardin, **a.g.e.**, s.28.

⁴⁰ Akşin, İttifak-ı Hamiyet cemiyetin asıl adının Meslek olduğunu belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akşin, **a.g.e.**, s. 34.

⁴¹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.106-107; Akşin, **a.g.e.**, s.35; intikam gazetesi de Abdülaziz döneminde Mustafa Fazıl Paşa, Ali Sâri Efendi, Kemal, Ziya, Agâh, Nuri Beylerinde fedakârlıklarıyla Avrupa'ya kaçtıklarından bahsetmiştir. Öyle ki bunların basın yönüyle Paris ve Londra da neşriyatlara başladıklarını burada iki önemli gazete olan Hürriyet ve Muhibir gazetelerini çıkardıklarından bahsetmiştir. Bu iki gazetenin fikir yönüyle Yeni Osmanlı cemiyetine büyük hizmetlerinden bahsetmiştir. Ayrıntılı olarak bkz. **İG. "Yeni Osmanlılık"** no:43 10 Eylül 1901-1319 Ca. 27, s.1.

⁴² Mardin, **a.g.e.**, s.53-54.

⁴³ Mehmet Maksudoğlu, **Osmanlı tarihi (1289-1922)**, Elif Yayınları, İstanbul, 2003, s. 415.

⁴⁴ Taner Aslan, ". Abdülhamit'in Jön Türk Siyaseti: İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Karşı Önlemler", **Sosyal Bilimler Dergisi**, III,(2010),s.105

kalması, Sultan II. Abdülhamid'e muhalif olarak İttihad-i Osmanî'nin kurulmasına yol açmıştır.

BÖLÜM I

İTTİHAT TERAKKİ ve İNTİKAM GAZETESİ

II. İttihat Terakki Cemiyetinin Kuruluşundan 1902 I. Jön Türk Kongresine Kadar Geçen Dönem

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin reformlara ihtiyacı olduğunu düşünmekteydi. Kurmuş olduğu harbiye ve mülkiye okullarındaki öğrencilerin gelişimi başta gelmekteydi. Bu yüzden Avrupa'ya öğrenim görmesi için öğrenciler gönderilmiştir. Mülkiye okullarında okuyan bu öğrenciler arasında yer alan bir grup, Sultan II. Abdülhamid yönetiminin baskıcı ve istibdada dayalı olduğunu düşünmekteydiler. Bu düşünceler ışığında Sultan II. Abdülhamid yönetiminin son bulmasını istemişlerdir. Ülkeyi modern bir seviyeye ulaştırma gayesiyle "İttihad-ı Osmanî" yi kurdular.⁴⁵ Kazım Karabekir, dünyanın dört bir yanında hürriyet ve refahın olduğunu belirterek, Sultan II. Abdülhamid'in keyfiliği ve idaresizliği neticesinde halkın ezildiğini, ordunun aciz ellere bırakıldığını dile getirmiştir. Askeri Tıbbiye öğrencilerinden oluşan bir grup öğrenci, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu kötü vaziyetten kurtarmak için 1889'da İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'ni kurmuşlardır.⁴⁶

1889 yılında kurulan İttihad-ı Osmanî'nin kuruluşunda yer alan isimler şunlardır: başta Ohrili İbrahim Temo olmak üzere Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sükûti, Bakülü Hüseyin Zade Ali, Kafkasyalı Mehmet Reşittir. Cemiyete İsmail İbrahim Bey ve Konyalı Hikmet Emin'de sonraları katılmıştır.⁴⁷ Selanikli Nazım, Şerafettin Mağmumi, Mekkeli Sabri, Cevdet Osman gibi isimlerin de dâhil olmasıyla cemiyet hızla büyümüştür.⁴⁸

⁴⁵ Cemil Hakan Korkmaz, **İttihat ve Terakki**, Birinci baskı, Profil yayıncılık, İstanbul, 2013, s.20.

⁴⁶ Kazım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s.17.

⁴⁷ Ahmed Bedevi Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.155.

⁴⁸ Mustafa Yalçın, **Jön Türklerin Serüveni**, İlke Yayınları, İstanbul, 1994, s.86.

Esas amacı “vatani kurtarmak” olan cemiyet, İbrahim Temo’nun İtalya seyahatinde Mason “Carboni” teşkilatını incelemesiyle oluşan temeller üzerine dayandırılmıştır.⁴⁹ Cemiyet, hücresel şekilde örgütlenmiş olup hücre numaraları ve bireysel numaralar ile ifade edilmiştir. Kısa sürede Bahriye, Harbiye, Topçu, Mühendishane gibi okullarda örgütlenmiştir.⁵⁰

Akşin, cemiyetin kuruluşunu iki görüşe yer vererek açıklamıştır. Birinci görüş: Tunaya’ya göre; Fransız devriminin yüzüncü yılına istinaden bil mukabil Ramsaur; okulun Paris-İstanbul seferlerinin başlaması ve Sirkeci Garına yakınlığına dikkat çekmiştir. Akşin, Osmanlı Devletinin iktisadi olarak Batılı devletlerin etkisinde kaldığını yenileşme hareketlerinden dolayı Tuna ’yanın görüşünün daha yakın olduğunu belirtmiştir.⁵¹

Cemiyetin ilk toplantısı “Dörtler” adını almıştır. Akabinde ikinci toplantı Hatap kıraathanesinde, üçüncüsü ise Edirne dış kapıda bir kıraathanede gerçekleşmiştir.⁵² Bu toplantılar İbrahim Temo açısından önem teşkil etmediği için ⁵³ 21 Temmuz 1891’de Mithat Paşa’nın bağında yerlere açılan hasır ve çuvallar ile piknik havası içerisinde İnciraltı toplantısı şeklinde gerçekleştirilmiştir.⁵⁴

İnciraltı toplantısında, toplantının içeriği ve hücresel numaralarının şu şekilde açıklandığı görülmektedir:

Her hafta muntazam ve fakat muhtelif mahallerde bi’l-içtimai müzakere etmek, mükemmele bir nizâmnâme-i dâhilî kaleme almak üzere bir heyet-i idare teşekkül etti. İanelerin muntazaman cem’i, âzânın mensub oldukları şube ile şubedeki sırasını göstermek üzere deftere kaydî ve her bir âzâya bir numara verilmesi taht-ı karara alındı.⁵⁵

Cemiyetin varlığı günden güne belirginleşmiştir. 1892 yılında cemiyetin varlığı Sultan II. Abdülhamid tarafından haberdar olunduğu vakit okulun Komutanı Ali Saip Paşa görevinden alınarak yerine Askeri okul müdürü Zeki Paşa getirilmiştir.⁵⁶ 1893 yılında okulda disiplin arttırılmış cemiyetten birçok grup gözaltına alınarak soruşturma ve

⁴⁹ Korkmaz, a.g.e, s.21.

⁵⁰ Tefik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, 3. Baskı, İmge yayın evi, Ankara, 2004, s.60-61.

⁵¹ Akşin, a.g.e, s.29.

⁵² Yalçın, a.g.e, s.87.

⁵³ Ali Birinci, **Tarih Yolunda**, Birinci baskı, Dergâh yayınları, İstanbul, 2001, s.46.

⁵⁴ Korkmaz, a.g.e, s.20-21.

⁵⁵ Birinci, a.g.e, s.46-47.

⁵⁶ Yalçın, a.g.e, s.87-88.

tutuklamalar başlamıştır.⁵⁷1895-1896 yıllarında cemiyetten bazı üyeler tutuklanma ve fişlenme nedeniyle eğitimlerini öne sürerek Paris'te örgütlenme içerisine girmişlerdir. Burada Liberal Osmanlılar adı altında bir kuruluş ortaya çıkartmışlardır. Bunlardan bir tanesi Halil Ganem'dir.⁵⁸ Cemiyetin ülke içerisinde yetkileri kısıtlanınca 1894 yılında Selanikli Nazım, Paris'e gönderilmiştir.⁵⁹ Bu sıralarda 1889 Fransız İhtilali'nin 100. yılına istinaden Paris sergisine gitmiş olan Ahmet Rıza ile cemiyetten Ahmed Verdani, Doktor Nazım ve Ali Zühtü ile temas kurmuşlardır. Görüşmeler neticesinde "İttihat-ı Osmani'nin" ismi "İttihat ve Terakki" olarak değiştirilmiştir.⁶⁰ Ahmet Rıza felsefeyi kendisine aşıl原因 Pierre Lafitte'nin ve Augusto Comte'un etkisinde kalmıştır. Pozitivistlerden etkilendiği için cemiyetin ismini de değiştirmiştir.⁶¹

1889'da Ahmet Rıza ile buluşan Halil Ganem 1895'te Türkçe ve Fransızca olarak Meşveret gazetesini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organını çıkartmaya başlamıştır.⁶²

İttihat Terakki 1889-1895 yılına kadar herhangi bir propaganda yapmamış, bu zaman zarfına kadar da aktif rol oynamamıştır. 1895 yılında çıkan Ermeni olaylarında aktif rol oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri duvarlara astıkları beyannameler ile Sultan II. Abdülhamid'e karşı propaganda yapmışlardır.⁶³ Doktor Abdullah Cevdet tarafından hazırlanan beynamede, halk Ermeni olaylarına karşı kışkırtılmıştır:

Müslüman ve ey sevgili vatandaşlarımız Türkler!

Ermeniler, devletimizin büyük makamı olan ve bütün Avrupalılarca tanınan, hürmet gören Babıali'yi basmağa kadar cür'et ettiler, payitahtımızı sarstılar. Ermeni vatandaşlarımızın bu küstahane hareketleri mucibi teessüfümüzdür; lakin hakikate zulüm, istibdat ve idaresizlik, bu mucibi teessür ve teessüf hadiseleri doğurmuştur. Biz Türkler de, umum Osmanlılar gibi bu müstebit hükümetten ıslahat ve hürriyet isteriz. Cemiyetimiz bu maksatla çalışıyor. Biz, bugün Ermenileri tedibe çalışacağımıza, idaresizliğin, zulüm ve istibdadın merkezi olan Babıali'yi, Şeyhülislam kapısını, Yıldızı basarak bu daireleri müstebitlerin başına yıkalım; el ele verelim, toplanalım, çoğalalım. Bizim de hürriyete, serbestiye âşık ve müstahak olduğumuzu âlem-i medeniyete gösterelim.⁶⁴

⁵⁷ Korkmaz, a.g.e, s.22.

⁵⁸ Yalçın, a.g.e, s.88-89.

⁵⁹ Korkmaz, a.g.e, s.23.

⁶⁰ Kuran, a.g.e, s.155-156.

⁶¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000, s.196.

⁶² Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Çev: Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.34.

⁶³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.VIII. T.T.K Basımevi, Ankara, 1995, s.514.

⁶⁴ Kuran, a.g.e, s.158-159.

Avrupa devletlerinin İstanbul temsilcileri ise, yaşanan bu olayların sorumlusunun sadece Ermeniler değil, tüm Osmanlıların olduğunu şu sözleri ile belirtmiş ve halkı ittihad çağırılmışlardır: “Mahvımızı istemiyorsak Türk, Ermeni, Rum, Arap, Kürt, Arnavut hâsılı bütün Osmanlı unsurları birleşelim. Hak ve hürriyetimizi geri almak için çalışalım.”⁶⁵

İttihat Terakki Cemiyeti içerisinde beyannameyi dağıtanlar arasında ilk yakalanan ve Trablusgarp’a sürgüne gönderilen Abdullah Cevdet Bey’dir. İbrahim Nazmi Bey Manastır’a, Süleyman Bey Şam’a sürülmüştür.⁶⁶ İshak Sükûti, Mizancı Murat, Tunalı Hilmi, İbrahim Temo, Akil Muhtar gibi cemiyet üyeleri de Avrupa, Mısır ve Romanya’ya kaçmışlardır. Cemiyetin artık ülke dışında Bükreş, Kahire, Paris, Cenevre, faaliyet gösterdiği görülmektedir.⁶⁷ İbrahim Temo Romanya’da “Jön Türk” dergisinin neşriyatına başlamış olup, Abdullah Cevdet Trablusgarp’tan sonra Tunus’a oradan da 1897’de Fransa’ya intikal etmiştir. Mizancı Murad, Mısır’a giderek burada “Mizan” gazetesini çıkartmıştır.⁶⁸

1896 yılında Mizancı Murad, Mısır’dan Paris’e gelmiştir. Ahmet Rıza Bey’e muhalif olmuştur. Cenevre şubesinin lideri Mizanı çıkarmasıyla da Meşveret’i geride bırakmıştır.⁶⁹ Ahmet Rıza Bey’in pozitivist düşüncesi, dinsiz olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur. Cemiyetin fikir ayrılığı neticesinde Ahmet Rıza’nın görevine son verilerek yerine Mizancı Murad başkan seçilmiştir.⁷⁰

Cemiyetin Avrupa’da kendi aralarında muhalif duruma düşmesinin yanı sıra ülke içinde bulunan bazı nüfuzlu üyelerinde Hükümete karşı suikast ve darbe yapma girişiminde bulunması cemiyeti tam anlamıyla çöküntüye sürüklemiştir.⁷¹ Bab-ı Ali, Sultan II. Abdülhamid’i tahtan indirerek yerine V. Murad’ı getirme düşüncesi içerisinde girmiş olanlar hakkında bir fetva yayınlanmıştır. Eğer ruh sağlığı engel teşkil ederse, vekili Reşat Efendi’nin getirilmesi planlanmıştır. Ancak Numune-i Terakki Müdürü Nail Bey’in bu olayı Zülüflü İsmail Paşa’ya bahsetmesiyle Sultan II. Abdülhamid’in darbe teşebbüsünden haberi olmuştur.⁷² Sultan II. Abdülhamid’in darbeden haberdar olması ile darbe girişimi

⁶⁵ Karal, **a.g.e.** s.514-515.

⁶⁶ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, 2.Basım, Kaynak yayınları, İstanbul, 2000, s.47.

⁶⁷ Karal, **a.g.e.** s. 515.

⁶⁸ Yalçın, **a.g.e.** s.91-92.

⁶⁹ Lewis **a.g.e.** s.198.

⁷⁰ Karal, **a.g.e.** s. 516-517.

⁷¹ Yalçın, **a.g.e.** s.93.

⁷² Korkmaz, **a.g.e.** s.28-29-31

başarısız olmuştur. Darbe girişiminin başarısızlığı Şeref Kurbanları adlı eserde şöyle anlatılmıştır:

1897'de çoğu zabıt ve bürokrat 78 kişilik bir komite, Yıldız'a karşı büyük bir gösteri düzenlemek ve askeri Mektepleri kontrol altında tutan Nazır Zeki Paşa'yı katletmek teşebbüsünde bulundularsa yakında tarihimizde "Şeref Kurbanları" diye geçen bu darbe hazırlığı önceden haber alınmış ve mesulleri Trablusgarp'a sürülerek cezalandırılmıştır.

Başarısız olan darbe girişiminin ardından Taşkışla'da mahkemede yargılanmışlardır. Yapılan suikast ve darbe planı başarısız olunca idam kararı yerine sürgün kararı verilmiştir.⁷³ Bu darbe teşebbüsü 1896 yılında çıkan Girit isyanına Yunanistan'ın müdahale etmesiyle ve 1897 yılında Yunanistan'a savaş açılmasıyla birlikte fırsat olarak düşünülmüşlerdir. Ancak Yunanistan'ın savaşta mağlup olması cemiyetin daha da çöküntüye uğramasına sebep olmuştur.

27 Ağustos 1897'de Kabataş'taki "Şeref" isimli vapur ile yetmiş sekiz kişi Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. 3 Eylül 1897'de askeri hapis haneye gönderilmişlerdir.⁷⁴ Bazı kişiler gitmeden önce Sultan II. Abdülhamid'den af diledikleri için sürgüne gönderilmemiştir. Bunlar Tıbbiyeli Mehmet Aziz, Nazım, Galip, İbrahim Ethem'dir.⁷⁵ Bu sıralarda cemiyetin varlığı durma noktasına geldiğinde Tunalı Hilmi 1896'da Cenevre'de "Osmanlı İhtilal Fırkasını" kurmuştur. Kurmuş olduğu bu fırka ile halka çağrılarda bulunarak ayaklanmaya teşvik etmiştir.⁷⁶

Cemiyet üyelerinin bazıları Sultan II. Abdülhamid'i yok etmek isterken diğer kısım ise nizam görüşünü savunmuştur. Cemiyetin Ermeni İsyanı ve Yunan Savaşı'ndan beklediğini bulamaması ve cemiyetin fikir çatışması içerisinde yer alması Sultan II. Abdülhamid'in elini güçlendirmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Cemiyet'in 1897 yılında Paris ve Cenevre şubelerinin Hürriyet ve İhtilalci bir yapıya dönüşmesi ile Ahmet Celalettin Paşa'yı göndererek burada bir bildiri yayınlattır. Bu bildiri neşriyatlarının durdurulması üzerine kendilerine memuriyet verileceği, talebelere maaş bağlanılacağını, ıslahatlar yapılacağı ve umumi af ilan edileceği belirtilmiştir. Bu bildiri üzerine Mizancı Murad,

⁷³ Ali Fahri Ağababa, **Şeref Kurbanları**, Haz: Ali Buğra, Mehmet Kuzu, Çatı Yayıncılık, 2007,s.21.

⁷⁴ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.164;Şeref vapuruna bindirilerek sürgüne gönderilen tarihini 8 Eylül 1897 olarak verilmiştir. Ayrıca bkz. Ağababa, **a.g.e** ,s.172.

⁷⁵ Ağababa, **a.g.e** , s.23.

⁷⁶ Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, (1895-1908)**, 5.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.141.

Tunalı Hilmi ve Abdullah Cevdet ülkeye dönmüştür.⁷⁷ Cenevre de oluşan merkezi boşluk üzerine Çürüksulu Ahmed Bey 15 Temmuz 1897 yılında Cenevre merkezi neşriyat yetkisini üstlenmiştir.⁷⁸ Bildiriye uymayanların ise, Osmanlı uyruğundan çıkarılacağı yurtlarına dönemeyecekleri açıklanmıştır. Ahmet Paşa, Cenevre şubesine ve Paris şubesine Hikmet Bey ve özel kâtibini göndermiştir. Yapılan görüşmede Jön Türkler tarafından istenilen, tutuklu ve hükümlülerin affı sunulmuş olup kabul olunmuştur.⁷⁹ 1897 yılında Mizancı Murad İstanbul'a dönünce Madrid Elçiliği'ne getirilmiş olup Abdullah Cevdet Viyana, İshak Sükûti⁸⁰ ise Roma Elçiliği'ne atanmıştır.⁸¹ Sonra ki süreçte Mizan Gazetesi kapatılmıştır. Mizan'ın kapatılmasından sonra yerine Abdullah Cevdet Bey ve İshak Sükûti tarafından Osmanlı Gazetesi çıkarılmıştır.⁸² Verilen sözlerin tutulmaması, hükümlülerin Trablusgarp'a sürgünü, Ahmet Rıza Efendi'nin Sultan II. Abdülhamid'e karşı dik durması neticesinde tekrardan saygınlık kazanarak Paris Şubesi'nin başına geçmiştir.

Ahmet Rıza Bey'in cemiyeti tekrardan canlandırmak için yapılan anlaşmanın bir aldatmadan ibaret olduğunu Fransızca çıkan Meşveret Gazetesi'nin yazılarında sert bir dil ile eleştirmiştir. Bu tutumu Jön Türkler arasında itibar sağlamasına sebep olmuştur.⁸³ Bundan sonra Ahmet Rıza Bey'in Meşveret üzerinde yazdığı yazılar Osmanlı Devletini zor durumda bırakmıştır. Ancak Ahmet Rıza Bey'in Cemiyet üyeliğinden ihraç edilmesi ve cemiyetin tüm şubelerde neşriyatlarının durdurulması kararı bu durumu zorlaştırmıştır. Ahmet Rıza Bey, bu durumu cemiyetin üyelerinden Abdullah Cevdet Bey'in Paris'e gelmesiyle birlikte bertaraf etmiştir. Meşvereti 24. sayıdan itibaren yayınlamaya devam etmiştir.⁸⁴ Bu sıralarda Ahmet Celalettin Paşa, Kanun-i Esasi Gazetesi'nin kapatılması hususunda İshak Sükûti Bey ile pazarlık etmek için Mısır'a gitmiştir. Gazetenin kapatılması için yapılan pazarlık neticesinde bin İngiliz parası alan İshak Sükûti Bey

⁷⁷ Karal, **a.g.e.** s. 517-518.

⁷⁸ M. Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki ve Jön Türklük (1889-1902)**, C:I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s.241.

⁷⁹ Akşin, **a.g.e.** s.51.

⁸⁰ İntikam gazetesi, İshak Sükûti Bey'in ölümü üzerine şahsına yönelik tasvirde öyle birisi ki bin beş yüz frank maaş aldığını kendisini frangalı bir hayat içerisinde yaşatacağımı lakin sükûti Bey'in bunu yapmayarak cemiyete yardımının takdire şayan olduğunu belirtmiştir. Bir diğer husus da intikam gazetesi İshak sükûti Bey'in tarihin sayfalarında yer almasını temenni etmektedir. **İG.** "Teessür elim" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.3.

⁸¹ Yalçın, **a.g.e.** s.97-98.

⁸² Kuran, **a.g.e.** s.195.

⁸³ Hanioğlu, **a.g.e.** s.266-267.

⁸⁴ Hanioğlu, **a.g.e.** s.270-271.

paranın bir kısmını Mısır şubesine ve Avrupa'ya gönderilmek üzere cemiyet üyelerine, diğer kalanını ise Cenevre merkezinin himayesindeki Mısır Bankası'na yatırmıştır.⁸⁵

Bu sıralarda maddi anlamda sıkıntı çeken Osmanlı Gazetesi yok olmanın eşiğine gelmiştir.⁸⁶ İshak Sükûti, Tunalı Hilmi, Abdullah Cevdet'in devlet memurluklarına atanmasıyla maaşlarında arttırdıkları para ile tekrardan Osmanlı Gazetesi'ne desteklerini sağlamışlardır.⁸⁷ İshak Sükûti, İngiltere'de yayınlanmaya başlayan Osmanlı Gazetesi'nin yayın masrafları için Ethem Ruhi ve Nuri Ahmet Bey'e teminat vermiştir.⁸⁸ Ancak Abdullah Cevdet ve Tunalı Hilmi ayrı hareket noktalarına yönelmişlerdir. Tunalı Hilmi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dağıldığını ifade ederek Cenevre şubesinin boşluğuna istinaden bundan sonra paralarını, Ali Fahri Bey'in Cenevre'de çıkartmış olduğu İntikam Gazetesi'ne destek olarak verecektir.⁸⁹

Tunalı Hilmi'nin 1899 yılında Kahire şubesinin başına geçmesiyle birlikte,⁹⁰ Osmanlı'nın içinde bulunmuş olduğu durumu anlatmak maksadıyla bir takım propaganda yapma girişiminde bulunmuştur. Kanun-i Esasi Gazetesi'nin hükümete satılmasıyla oluşan boşluğu 3 Eylül 1899 yılında Bahriyeli Rıza Bey'in himayesinde Hak Gazetesi'ni neşriyata başlatmasıyla doldurmuştur.⁹¹

Tunalı Hilmi Bey ve Ali Fahri Ağababa 1899 yılında ayrı gruplar halinde bölünmüş olan Jön Türkleri bir çatı altında buluşturma çabalarına başlamışlardır. Tunalı Hilmi Bey tarafından 15 Eylül 1899'da "Yeni Osmanlılar" adı altında Kongre düzenleme fikri ortaya atılmıştır.⁹² Tunalı Hilmi Bey, Jön Türkleri birleştirme çabalarında Mehmet Ali Paşa ile istişaresinde ortaya koyduğu fikri kabul görmüştür. İtalya'nın Brindizi şehrinde toplanacak olan Kongre'nin davetiyeleri her tarafa gönderilmiştir.⁹³ Gönderilen davetiyelerin içerisinde Türkiye'de bulunan Recaizade Ekrem, Tefik Fikret, Hüseyin Cahit gibi aydınlar da vardır. Mehmet Ali Paşa, kongrenin toplanmasında Ahmet Rıza ve ekibinin de onayı olması gerektiğini, iştirak edilmemesi durumunda kongrenin başarısızlığa uğrayacağı

⁸⁵ Hanioglu, **a.g.e.**, s.277.

⁸⁶ İshak Sükûti Bey, 31 Eylül 1899'da yazmış olduğu mektubunda mali krizin nedeni durumunda olduğunu iki aya kadar olan süreçte Osmanlı gazetesinin yok olacağından bahsetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.243.

⁸⁷ Mardin, **a.g.e.**, s.168.

⁸⁸ Yalçın, **a.g.e.**, s.98.

⁸⁹ Mardin, **a.g.e.**, s.169.

⁹⁰ Korkmaz, **a.g.e.**, s.35.

⁹¹ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.236.

⁹² Yuriy Aşatoviç Petrosyan, **Sovyet Gözüyle Jön Türkler**, Çev: Mazlum Beyhan, Ayşe Hacıhasanoğlu, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974, s.209-210.

⁹³ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.236.

fikrinde bulunmuştur.⁹⁴ Mehmet Ali Paşa'nın görüşünde olduğu gibi Ahmet Rıza ve çevresinin tutumu sebebiyle kongrenin toplanması başarısız olmuştur.⁹⁵

Kongrenin toplanamamasını Ali Fahri Ağababa, Cenevre'de 1900 yılında yayınladığı bir broşürde ele almıştır. Ali Fahri Ağababa, kongrenin tekrardan gözden geçirilmesini, birleştirici bir ruh ile yeniden toplanılması gerektiğini savunmuştur. Akabinde Sultan II. Abdülhamid ve yönetimine karşı mücadeleye kongrenin de bir an önce birleşerek tepki vermesi gerektiğini vurgulanmıştır.⁹⁶ Özellikle Ali Fahri Ağababa'nın bu çağrısı 1900-1901 yılında Jön Türklerin bir çatı altında toplama mücadelesi sert bir çatışmaya sebep olmuştur.

Bütün bu olaylar yaşanırken 1899 yılında Damat Paşa⁹⁷ ile birlikte olan oğulları Prens Sabahattin⁹⁸ ve Lütfullah Avrupa'ya kaçmışlardır.⁹⁹ Damat Paşa ve oğullarının Avrupa'ya kaçma sebepleri üzerine farklı görüşler ortaya atılmıştır.¹⁰⁰ Damat Paşa ile oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah'ın Avrupa'ya kaçışı Sultan II. Abdülhamid'i telaşa düşürmüştür.¹⁰¹ Damat Paşa ile oğulları Prens Sabahattin ve Lütfullah Beyler'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde gerçek anlamda fikir ayrılıklarına sebebiyet vermişlerdir.¹⁰² Damat Paşa, Avrupa'ya geldikten sonra Ahmet Rıza Bey'e övgü dolu sözler ile bir mektup göndermiştir.¹⁰³

1897 yılında maddi sıkıntılar ve fikir ayrılıkları yönüyle dağılmış Jön Türkleri tekrardan canlandırma düşüncesi Sultan II. Abdülhamid'i endişelendirmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Damat Paşa'yı tekrardan yurda döndürmek için girişimlerde bulunsa da başarısız olmuştur.¹⁰⁴ Damat Paşa yurda dönmek yerine Osmanlı Gazetesi'nin haklarını devir alarak Sultan II. Abdülhamid'e karşı cephe almıştır. 1897 yılında Sultan II. Abdülhamid ile

⁹⁴ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.236.

⁹⁵ Petrosyan, **a.g.e.**, s. 210.

⁹⁶ Petrosyan, **a.g.e.**, s. 210-211.

⁹⁷ Seniha Sultanın kocası Damat Celalettin Paşa, sadrazam Damat Halil Paşanın oğludur. Sultan II. Abdülhamid'in eniştesidir. Geniş Bilgi için bkz, Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.254.

⁹⁸ Damat Paşa'nın oğlu olup, Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşiyle evlidir. Jön Türk kongresinin başyapımcısıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çavdar, **a.g.e.**, s. 82.

⁹⁹ Karal, **a.g.e.** s.519.

¹⁰⁰Karal, Damat Paşa ve oğullarının Avrupa'ya kaçışını Bağdat Şimendiferinin imtiyaz meselesine bağlar iken, Kuran, asıl sebebinin bu olmadığını gerçeği yansıtmamakta olduğundan bahsetmiştir. Hanioglu, Liberal fikirlerinden dolayı gerçekleştirdiğinden bahsetmiştir. Çavdar, Anayasanın tekrar yürürlüğe konulmamasından ötürü kaçışın gerçekleştiğinden bahsetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karal, **a.g.e.** s.519; Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s. 257; Hanioglu, **a.g.e.**, s. 343; Çavdar, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁰¹ Korkmaz, **a.g.e.**, s.36.

¹⁰² Lewis **a.g.e.**, s.199.

¹⁰³ Mektubun içeriği için ayrıntılı Bkz, Yalçın, **a.g.e.**, s.99; Petrosyan, **a.g.e.**, s. 213

¹⁰⁴ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s. 274- 275.

yapılan antlaşmada durgunluk yaşayan Osmanlı Gazetesi, Damat Paşa'nın Cenevre'de İshak Sükûti Bey ile görüşmesi neticesinde Osmanlı Gazetesi'nin bütün haklarını maddi yönüyle üstlenerek üzerine devralmıştır.¹⁰⁵ Damat Paşa'nın Osmanlı Gazetesi'nin devrini üstlenmesi Jön Türkler arasında olumlu karşılanmış olup oğulları ile birlikte gazeteye yazılar yazmıştır.¹⁰⁶ Osmanlı Gazetesi'nin Sultan II. Abdülhamid'e karşı sert eleştiriler yapması sebebiyle gazete ilk olarak Londra'ya daha sonraları ise Folkston'a taşınmıştır. Sultan II. Abdülhamid, Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa vasıtasıyla Damat Paşa ve oğullarını Mısır'a yerleştirmiştir. Burada ki amaç Damat Paşa'yı İstanbul'a döndürmeyi hedeflemektir ancak bu amaç Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey'in "Umumu Osmanlı Vatandaşlarımıza" adlı bildirisine başarısız olmuştur.¹⁰⁷

1901 tarihinde yayınlanan bu bildiri Jön Türk hareketçilerinin yanı sıra tüm Osmanlı vatandaşlarına hitap etmiştir.¹⁰⁸ Bildiri Osmanlı hürriyetçileri arasında büyük ilgi görmüştür. Daha önceleri de Tunalı Hilmi Bey'in "Murad Risalesi" ve Ali Fahri Bey'in Yeni Osmanlılar Kongresi risalesinde kongreyi düzenleme fikri ortaya atılmıştır. Ancak Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey'in bildirisine kongre iyiden iyiye Jön Türk Hareketçilerinin ilgi odağı olmuştur.¹⁰⁹ İntikam Gazetesi de yapılan bu çağrı bildirisine ve Jön Türklerin bir arada toplanma hususuna yer vererek kongrenin önemli olduğunu, nihayetinde toplanacağına yer verilmiştir. Ayrıca Kongreye Damat Paşa tarafından davetli olmalarını gazetenin 31. sayısında yer vermişlerdir.¹¹⁰

Dağıtılan bildiri: Arnavut, Makedonyalı, Kürt, Yunan, Ermeniler ve azınlık gruplarının yanı sıra Erzurum, Rodos, Trablus gibi zindanlarda yatan vatandaşlara da hitap etmiştir. Bildiride siyasi amaç ve dine bakılmaksızın tüm Osmanlı vatandaşlarını bir araya getirerek Sultan II. Abdülhamid'in rejimine son vermek gayesi yer almaktadır.¹¹¹

İntikam gazetesi, Tunalı Hilmi Bey'in Murad Risalesi, Prens Sabahattin ve Lütfullah Beyler'in "Umumi Osmanlı Vatandaşları" bildirgesini ele almıştır. İkisinde de ayrı ayrı

¹⁰⁵ Mardin, a.g.e, s.169; Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s. 273-274.

¹⁰⁶ Hanioglu, a.g.e, s. 348- 350.

¹⁰⁷ Rukiye Akkaya, **Prens Sabahaddin**, Liberte yayınları, Ankara, 2005, s.23; Hidiv'in Damat Paşa'yı İstanbul'a döndürme çabaları kendi yanında misafir etmesiyle birlikte misafirlerin durumu hakkında Yıldız sarayına telgraf çekmesi Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey'in hoşuna gitmemiştir. Neticesinde Hidiv'in niyetinin açığa çıkmasıyla Hidiv Damat Paşa'ya İstanbul'a dönmesi yönünde teklifini sunmuştur. Yapılan teklifi Damat Paşa ret etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.299-300.

¹⁰⁸ Petrosyan, a.g.e, s.214.

¹⁰⁹ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.299.

¹¹⁰ İG. "İcabet" no:31 4 Eylül1901-1318 Za. 15,s.1.

¹¹¹ Petrosyan, a.g.e, s.215.

noktaların bulunduğuna dikkat çekmiştir. Beyanname-i Umumi de hürriyeti ve ıslahatı talep edenlerin kongreye davet edilmesi hususuna değinilmiştir. Murad Risalesi'nde, bitarafıtık (tarafsız) hususunda dikkat çekerek kongreye teşrif edecek kişilerin hangi cemiyet, hangi komiteye mensup olursa olsun kendi namlarına söz söyleyecekleri belirtilmiştir. Ayrıca bu kişilerin ister memur isterse Türkiyeli olsun fark etmeyeceğı bildirilmiştir.¹¹²

Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey Paris'e geldikten sonra hürriyetçi tüm Osmanlıları bir çatı altında kongrede toplamak istemiştir. Kongreye katılacak olan hürriyetçi ve tüm Osmanlı vatandaşların bütün masraflarının karşılanmasını güvence altına almak adına borç sözleşmesi imzalanmıştır. Kongrenin toplanması Sultan II. Abdülhamid'in çabaları neticesinde sekteye uğramışsa da 4 Şubat 1902'de yapılmıştır.¹¹³ Kongre ilk başta engel ile karşılaşmış Fransa Zabıta Nazırı Mösyö Lapin kongrenin Fransa'da değil de Londra'da gerçekleşmesi tavsiyesine karşı Fransa'da gerçekleşmiştir. İntikam Gazetesi kongrenin başlangıcını, yazısında şöyle izah etmiştir:

İlk içtimai efrensi şubatın dördüncü günü akşamı saat sekizden sonra Fransa Encümen-i Danış a'zasında Mösyö Le Fevre Pontalisin 24 numaralı hanelerinde Prens Sabahattin Bey Efendi Hazretleri'nin riyaseti altında ateşin nutuklarla başladı.¹¹⁴

Kongrenin ilk toplantısında İsmail Kemal Bey Efendi ile Ermeni vatandaşların beyannameleri okunmuştur. Beyannameler okunsa bile ilk toplantıda beklenen netice çıkmamıştır. Kongrenin ikinci toplantısında Fransızca bir nutuk ve Avrupa müdahalesi ile Osmanlıda bulunan ecnebilerin ıslahının mümkün olunamayacağına dikkat çekilmiştir. Ermeni vatandaşların beyannamelerinde; Avrupa müdahalesi ile Ermeni Komitelerin birleşmesinin mutlak olduğunu, ıslahat üzerine görüşler sunulmuştur.¹¹⁵ İsmail Kemal Bey Efendi'nin beyannamesi ise; ihtilal üzerine ağırlıklı olup meşru idareye askeri kuvvet uygulanmasıdır.¹¹⁶ Ahmet Rıza ve ekibi bu duruma Avrupa Devletleri'nin müdahil

¹¹² Tunalı Hilmi Bey ile İntikam gazetesi arasında kongre hakkında mülahaza da bitarafıtık (tarafsız) hususunda karşılıklı istişarelerin yer aldığı görülmektedir. Bilhassa gazetenin 31-36 sayıları arasında Prens Sabahattin ve Lütfullah Beylerin Beyanname-i Umumilerini kendi hitabesi ile karşılaştırıldığında ayrıştığını görmekteyiz. Bu durumdan dolayı kongreye uzak kalması da bundan kaynaklı olduğu düşünülebilir. İG. "Mülahaza, Mesele-i İçtima" no:32 11 Nisan 1901-1318, Za. 22,s.1.

¹¹³ Kuran, a.g.e, s.189;Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.347; İntikam gazetesi 'de birkaç senedir meşguliyeti süren Kongre'nin Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey nicel necipleri tarafından Paris'te yapıldığını bildirmiştir. Ayrıntılı olarak bkz. İG. "Mülahaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.1.

¹¹⁴ İG. "Mülahaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.1

¹¹⁵ İG. "Mülahaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.2.

¹¹⁶ Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.348.

olmasını rahatsız edici bulmuşlarsa da tam manasıyla karşı çıkmamışlardır.¹¹⁷ Okunan beyannamelerin Prens Sabahattin ve katılan Ermeni vatandaşlar tarafından kabul edilmesi sonucu cemiyete Prens Sabahattin ve biraderleri tarafından 25 bin frank takdim edilmiştir.¹¹⁸ Kongrede alınan kararlarda; Berlin antlaşmasına tâbi olmak, Sultan II. Abdülhamid ile Osmanlı halkının birliğinin kalmadığını, Osmanlı halkı arasında birlik, beraberlik, eşitlik anlayışının kavranması, Kanun-i Esasiye uymaktır¹¹⁹ ifadeleri yer almaktadır. Kongrenin Üçüncü toplantısı da Prens Sabahattin'in evinde 60-70 kişi temsili olarak Türk, Ermeni, Yunan, Arap, Kürt delegelerin yanı sıra Ali Fahri, Prens Lütfullah, Nazım, Hoca Kadri, Ali Haydar, Mithat, İbrahim Temo, İsmail Kemal gibi önde gelen isimler yer almıştır.¹²⁰ Ermeni vatandaşlar tarafından beyanname tekrar okunarak Berlin anlaşmasınının 61. Maddesine istinaden hayat ve hürriyetlerine ıslahatlar istemesi üzerine Ahmet Rıza ve ekibi buna karşı çıkmıştır. Dördüncü toplantı boş geçmiştir. Beşinci toplantıda Ermeni Sisliyan Efendi "Bizim hukukumuz Avrupa'ca kabul edilmiştir. Ondan vazgeçemeyiz" sözleriyle ıslahatı ön görse de netice alamamıştır. Bu olay karşısında Ermeniler kongreyi terk etmişlerdir. İntikam Gazetesi kongrenin başarısız kılınmasını "sevgili vatandaşlarımız" başlığı altında yer vermiştir.¹²¹

Kongre, başarısız olduktan sonra İttihatçılar kendi aralarında Adem-i Müdahaleci ve Müdahaleci olarak iki kısma ayrılmıştır. Adem-i Müdahaleci'nin başında Ahmet Rıza Bey ve ekibi bulunmaktadır. Müdahalecilerin başında ise İsmail Kemal Bey bulunmaktadır.¹²² Ahmet Rıza ve ekibi "İttihat ve Terakki Cemiyetinin" ismini değiştirerek "Terakki ve İttihat" yapmışlardır.¹²³ Prens Sabahattin ve ekibi ise; "Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkezîyet Cemiyeti" altında birleşmişlerdir.¹²⁴ İntikam Gazetesi, Terakki ve İttihat

¹¹⁷ Korkmaz, **a.g.e.**, s.37.

¹¹⁸ İG. "Mülâhaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.2;Prens Sabahattin, İsmail Hakkı, İsmail Kemal Bey daimi bir komite seçimi için 2500 frank vermeyi kabul ettiğinden bahsedilmiştir. Karal'ın eserinde verilen rakam ile uyuşmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karal, **a.g.e.** s.521.

¹¹⁹ Korkmaz, **a.g.e.**, s.37-38.

¹²⁰ Petrosyan, **a.g.e.**, s.217.

¹²¹ Vatandaşlara kongrenin kendileri için amaç ve önemi belirtirken arzuladıkları noktaya ulaşamadıklarını aslında Avrupa devletlerine Kanun-i Esasi babında ıslahat merceğinde üzerinde durulacağı noktaları ve aslında Avrupa devletlerinin siyasetini değil de onların Türkiyat medeniyetini kabul ettirmeye yönelik olduklarını belirtmiştir. Ancak bu nokta da kongrenin başarısızlığa ulaşmasının nedenini sevgili vatandaşlarımız başlığı altında vermiştir. Kongre hakkında detaylı bilgi için bkz. İG. "Mülâhaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.2-3.

¹²² Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.349.

¹²³ Karal, **a.g.e.** s.521.

¹²⁴ Petrosyan, **a.g.e.**, s.223.

Cemiyeti'nin yayın organının artık "Şurayı Ümmet" olduğunu, İntikam Gazetesi'nin ise bu son neşriyat nüshası olduğuna dikkat çekerek vazifelerine veda ettiklerini belirtmiştir.¹²⁵

Kongrenin dağılmasından sonra İntikam Gazetesi, kongrenin amacı doğrultusunda aslında istediklerinin vatanın bekası için heyet-i içtima ile el ele çalışmak olduğunu dile getirmiştir. Bir başka amaçlarının ise her daim yabancı oldukları Avrupa müdahalesini aslında istemediklerini ve kendi elleriyle hürriyeti tahsil etmek istediklerini ifade etmişlerdir.¹²⁶ Kongrenin asıl koordinatörlerinden olan Ali Fahri Ağababa kongrenin neticesiz kaldığını İntikam Gazetesi'nin son sayılarında yer vermiştir.

I.I.II. Siyasi Fikir Adamı Olarak Ali Fahri Ağababa Hayatı ve Eserleri

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hareketleri yönünde atılan adımların arkasındaki şahsiyetler her daim dönemin aydınları olmuştur. Osmanlı Devleti aydınları, Batı'da meydana gelen siyasi akımların etkisinde kalmıştır. Hürriyet yanlısı bir politika çizen Osmanlı aydınları, Osmanlı yenileşme hareketlerine farklı bir yaklaşım getirmiştir. Savunucusu oldukları Hürriyet ve İhtilalin neticesinde dönemin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid tarafından sürgün ve hapis cezasına maruz kalmışlardır. Aynı durum Sultan Abdülaziz döneminde de gerçekleşmiştir.

Osmanlı aydınları, Sultan Abdülhamid'e karşı Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koydurmak, meşrutiyeti ilan etmek çabası içerisine girmişlerdir.¹²⁷ Bu aydınlardan bir tanesi grubun en yaşlı üyesi olan Ali Fahri Ağababadır.¹²⁸ 1861 İstanbul doğumlu olan Ali Fahri Ağababa, hukuk tahsilini Avrupa'da yaptıktan sonra Bahriye Korvetliği yapmıştır. İkinci Meşrutiyetten sonra da Osmanlı Hariciye nazırlığında görev yapmıştır.¹²⁹ Ali Fahri Ağababa'ya Jön Türkler'inin en yaşlı üyesi olduğu için Ağababa lakabı verilmiştir. Daha sonraları lakabını soy isim olarak kullanmıştır. Ali Fahri Ağababa'nın 3 tane çocuğu olup, isimleri Nemci, Ferit (Feridun Kandemir) ve adı bilinmeyen bir oğlu vardır.¹³⁰ Ali Fahri

¹²⁵ İ.G. "Mülâhaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.3;Mısırdaki Şurayı Ümmet gazetesinin neşri ile artık intikam gazetesinin yayın hayatına son verildiğinden bahsedilmiştir. Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda...** s.351.

¹²⁶ İ.G. "Mülâhaza, Yeni Osmanlılar Kongresi" no:50 10 Mart 1901-1319 Za.30,s.3.

¹²⁷ Feridun Kandemir, "Şeref Kurbanları", **Resimli Tarih Mecmuası**, 6/65, İstanbul, Mayıs 1955, s.3839.

¹²⁸ Ali Fahri, **Emel Yolunda Kandil ve Muhtar Paşa Jön Türklerin Sürgün Hatıraları**, Haz: Yücel Yiğit, Mehmet Narlı, Hitabevi Yayınları, Ankara, 2015,s.11.

¹²⁹ Ali Fahri, **emel yolunda...** s.11; Emin Nedret işli, VSürgünde Yazılan Bir Kitap Emel Yolunda," **Kitaplık Dergisi**, Y.K.Y, 34, Güz 1998,s.227; Ali Fahri Ağababa, **Şeref Kurbanları**, Haz: Ali Buğra, Mehmet Kuzu, Çatı Yayıncılık, 2007,s.7.

¹³⁰ Ali Fahri, **emel yolunda...** s.11.

Ağababa, meşrutiyet yanlısı politikaları ve fikriyatı sebebiyle Sultan II. Abdülhamid'e karşı olmuştur. Kendisi ile birlikte 78 kişi tutuklanmıştır. Ali Fahri Ağababa tutukluluğunu Sultan II. Abdülhamid'e gönderemediği mektubunda dile getirmiştir:

Henüz bir günlük dünyalı olan evladımı kucaklamak için 1311 (1895) yılı Şubatının 25 inci günü akşamüzeri evime koştum. İçeri girince şaşırđım. Kordonlu formalı, kılıçlı, sivil, tanımadığım, birçok haşarat dolmuş mezbuhane bir hareket ve sür'atle, evin içinde her tarafa saldırıyorlar, bir şeyler arıyorlardı...¹³¹

Ağababa, tutuklandıktan sonra kendisi ile birlikte olan hürriyet yanlısı kişilerin Bab-ı Zaptiye ve Beşiktaş karakolunda sorgularından sonra Camialtı ve Tersane zindanlarında hapis edilmişlerdir.¹³² Ali Fahri Ağababa, tutukluluğunda kaldığı zindanlardan bir tanesinde mahbesinin ilk günlerine dair bilgilerin yer aldığı Mahbes Hatıralarına İntikam gazetesinde yer vermiştir. Bu hatıralarında, dört arkadaşı ile birlikte olan Ali Fahri Ağababa'nın palaskalı askerler tarafından zindana getirilerek kapının önünde üzerlerinin arandığını, dördününde üzerinde bulunan çakılar alındıktan sonra, birkaç merdiven aşağıya inerek odaya girdikleri dile getirmiştir. Gardiyanın kendisinden bir şeyler istemeleri halinde temin edeceğini söylemesi üzerine Ali Fahri Ağababa peynir, ekme ve lamba istemişlerdir. Ancak lambanın yasak olması sebebiyle iki tane ispermeçet mumu aldirmışlardır. Ağababa, mahbesin odasının içerisinde bir buçuk metre tülünde pis bir minderin, kalın bir yılgın bezinde asker brandası ve tavanlarda örümcek yuvalarının bulunduğunu belirtilmiştir. Bu ot minder ve brandanın üzerinde iğrene iğrene oturduklarını birkaç saat sonra birbirlerine sıkışarak minderlerin üzerine uzandıklarını anlatmıştır.¹³³ Bir diğer mahbes hatırasında mahbesinin pis, kokuşmuş, nemli, bir odasında güneşin görmediği loş bir ışık altında vakit geçirdiklerini, bu mahbesin büyük demir kapısı olduğunu, yirmi dört saatte bir açılıp iki bakır kap su ile biraz da yiyecek şeyler verildiğinden yakınmıştır. Odanın alaca karanlığa büründüğü vakit giysilerinden tedarik ettikleri mumu yaktıklarını, saat yedi sekize kadar mumun ısıyla ısındıklarını, bir yandan gizli temin ettikleri kitapları okuduklarını anlatmaktadır. Ali Fahri Ağababa, havanın soğuk olduğu vakitlerde üzerlerinde bulunan pardösülere sarılarak sabahladıklarını uzun uzun anlatmıştır.¹³⁴

¹³¹ Feridun Kandemir, "Trablusgarp Zindanlarında Mahkûm Hürriyetçilerin Ümitsiz İhtilali," **Tarih Konuşuyor Dergisi**, 22, Kasım 1965, s.1773.

¹³² Kandemir, **Şeref Kurbanları...** s.3839.

¹³³ İG. "Mahbes Hatıraları İlk Gece" no:46 25 Teşrin-i Evvel 1901-1319 B.13, s.2.

¹³⁴ İG. "Mahbes Hatıraları Tebşir Nahlul" no:43 10 Eylül 1901-1319 Ca. 27 s.3.

Ali Fahri Ağababa, Divan-ı Harp mahkemelerinde yargılanarak Taşkılla hapishanesinde 1,5 yıl hapis yattıktan sonra 78 kişi ile birlikte 27 Ağustos 1313 (8 Eylül 1897) yılında Şeref vapuruyla Trablusgarp'a sürgüne gönderilmiştir.¹³⁵ Sürgüne çıktıkları vakit gemide Ali Fahri Ağababa şu ifadelere yer vermiştir:

27 Ağustos 1313 (8 Eylül 1897) Perşembe günü ve dün gece hep Marmara'da idik. Sür 'ati ancak beş mildir. Bu gece sabaha karşı üç kırmızı fener gösterecek Çanakkale'yi geçmişiz. Şimdi önemli olan bir teklif karşısındayız. Hakkımızdaki sürgün muamelesine, pek sertlikle teslimiyet göstermişiz. Eğer böyle yapmayıp da merhamet dileseymişiz af ve serbest bırakmamız hemen muhakkak gibi imiş. Hala da fırsat kaybolmamış, mesela Çanakkale'den bir istirham telgrafi çekilse, tesiri olabilirmiş...¹³⁶

Ağababa bu tür söylemleriyle affın ve dönüşün gerçekleşebileceğini dile getirmiştir. Bir yandan da vapura binenlerin hepsi "Bir beladan bin bela icat eder hain yezit/ Ademiyet, din ve millet düşmanı Abdülhamit"¹³⁷ nidalarıyla bağırmağa başlamışlardır.

15 Eylül 1897 yılında Trablusgarp'a vardıklarında muhafızlar eşliğinde Berberiyeye kalesinde "Kasr" denilen koğuşlara yerleştirilmişlerdir.¹³⁸ Belirli süre sonra sürgüne gönderilen kişilerin fazlalığı ve hepsinin Jön Türklerden oluşması neticesinde Trablusgarp sürgün şehri haline gelmiştir.¹³⁹ Sürgünde bulunan şeref kurbanları vali Namık Paşa'nın gayretleri dâhilinde Trablusgarp'ta kalarak, yetenekli olduğu meslek dalları altında çeşitli görevlere verilmiş olup şehirden çıkmamak şartıyla serbest gezmelerine izin verilmiştir. Sürgündeki Jön Türklerin buradaki ilk faaliyetleri Mekteb-i İrfan adı verdikleri okulu inşa etmişlerdir. İkinci faaliyetleri kendi aralarında topladıkları paralar ile Osmanlı kütüphanesini kurmuşlardır.¹⁴⁰ Trablusgarp'ta bir yıl hapis yattıktan sonra İstanbul'dan gelen haber üzerine kendisi ile birlikte sürgünde olan kişiler Selanik, Cidde, Basra gibi şehirlere gönderilmişlerdir. Ali Fahri Ağababa Cidde'ye düşmüştür.¹⁴¹ Şeref kurbanlarından bazı kişiler ve Ali Fahri Ağababa, 1889-1899 yılları arasında serbestliğin vermiş olduğu rehabet ile ve Trablusgarp kumandanı Müşir Recep Paşa'nın sayesinde firar etmişlerdir. Ali Fahri Ağababa'nın firarı konusunda net bilgi olmamasına rağmen

¹³⁵ İşli, **a.g.e.**, s.227; Taha Toros, "Fahri Bey ve Ömer Lütfi Paşa", **Tarih ve Toplum Dergisi**, İletişim Yayınları, 14/82 Ekim 1990, s.9.

¹³⁶ Ağababa, **a.g.e.**, s.24-25.

¹³⁷ Feridun Kandemir, "Jön Türklerin Trablusgarp Zindanlarında Çıkardıkları Mücadele Gazetesi: Hatıra", **Tarih Konuşuyor Dergisi**, 4/21, Ekim 1965, s.1722.

¹³⁸ Ağababa, **a.g.e.**, s.198; Kandemir, **Jön Türklerin Trablusgarp Zindanlarında...** s.1722.

¹³⁹ Hanioğlu, **a.g.e.**, s.294.

¹⁴⁰ Mehmet Altun, "Jön Türklerin Korkulu Sürgün Yeri, Fizan Denen Şu Yer", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Y.K.Y, 125, Mayıs 2004, s.28-29.

¹⁴¹ Toros, **a.g.e.**, s.9; Ağababa, **a.g.e.**, s.9.

varsayılan şudur: Cidde'ye korvet kâtipliğine atandığı sıralarda Şark vapuru ile gönderilirken Hüseyin Tosun isimli kişinin vermiş olduğu mektubu alarak geminin Girit'e ulaştığı vakit oradan Avrupa'ya kaçarak Mısır'a geçtiği yönündedir. Daha sonra da Mısır'dan hareket ederek Kahire'ye ulaşmıştır. Buradan İsviçre'ye geçerek Cenevre'de muhtelif gazeteler çıkartmıştır. ¹⁴² Ali Fahri Ağababa, çıkarmış olduğu İntikam, Beberuhi, Tokmak gibi gazeteler ile Sultan II. Abdülhamid'e karşı muhalif bir çizgi izlemiştir. Tunalı Hilmi Bey'in maddi yardımları ile Cenevre'de Ali Fahri Ağababa'nın çıkarmış olduğu İntikam Gazetesi, icraatçı ve ihtilalci bir basın çizgisini takip etmesi sebebiyle Bab-ı Ali hükümeti, Ağababa'yı İsviçre'den sınır dışı etme kararı alınması için baskılar yapmıştır. Ali Fahri Ağababa, içerik olarak İntikam Gazetesi'nde yazmış olduğu yazılardan dolayı 41. sayısından itibaren sınır dışı edilmiştir. Sınır dışı olduğunu duyan Ağababa, Sultan II. Abdülhamid'e şu sözler ile ağır hitamlarda bulunmuştur: “ Ufk ey Abdülhamid! Silsile-i mülahazat arasında dimağı daima tırmalayan işte yine senin cinayetini, yine senin asabiyetindir.”¹⁴³ I. Jön Türk kongresinden önce meydana gelen sınır dışı olayı aslında Ali Fahri Ağababa'yı üzmenin yanı sıra sevindirmiştir. Ağababa: “ İsviçre'den ihracım böyle mukaddes bir ittihadta sebep oldu. Eminiz olunuz ki şimdi kalbim felaket acılarıyla değil meserret hisleriyle doludur.”¹⁴⁴ Sözleriyle kendisinin sınır dışı olması Yeni Osmanlılar Cemiyetinin birleşmesine vesile olduğunu dile getirmiştir. Ali Fahri Ağababa, sınır dışı olduktan sonra kararın iptalini beklemek için yaklaşık olarak 1,5 yıl İsviçre'nin Annemes şehrinde yaşamışsa da beklediğini elde edememiştir. ¹⁴⁵

Jön Türkleri bir çatı altında toplamak arzusunda olan Ali Fahri Ağababa, Tunalı Hilmi Bey ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin birleşme ruhu için çaba sarf etmişlerdir. Bu sıralarda ve sürgün olduğu dönemler de Ağababa, Jön Türkler'den bazı kişiler ile mektuplaşmıştır. Bu mektuplaşmada Jön Türklerin birleşmesi ve aralarındaki anlaşmazlığı bitirmek adına olmuştur. Bu kişiler Ali Kemal, Mizancı Murat, Abdullah Cevdet'tir.¹⁴⁶ Kendisine gelen 1902 Jön Türklerin kongre daveti üzerine Paris'e giden Ali Fahri Ağababa kongreye katılmıştır.¹⁴⁷ Kongre, 4 Şubat 1902 tarihinde Prens Sabahattin ve Lütfullah Bey'in çabaları ile toplanmıştır.¹⁴⁸ Kongrenin toplanmasında büyük bir öncülük sahibi olan

¹⁴² Ali Fahri, **Emel yolunda...** s.12; Ağababa, **a.g.e.**, s.9;Toros, **a.g.e.**, s.9.

¹⁴³ İ.G. “ *Mektub-u Mahsus, Nihayet Yanasın*” no:41 2 Ağustos 1901-1319 R. 18,s.6.

¹⁴⁴ İ.G. “ *Otel Metropol İçtimai ve bitaraf Yeni Osmanlı Cemiyeti*” no:41 2 Ağustos 1901-1319 R. 18,s.8.

¹⁴⁵ Ali Fahri, **Emel yolunda...** s.13.

¹⁴⁶ Ağababa, **a.g.e.**, s.9.

¹⁴⁷ İşli, **a.g.e.**, s.227.

¹⁴⁸ Ağababa, **a.g.e.**, s.10.

Ali Fahri Ağababa, bütün uğraşlarına rağmen kongre sonuçsuz bir şekilde iki ayrı gruba ayrılmıştır. Bütünleşmenin aksine kutuplaşmanın meydana gelmesi Ali Fahri Ağababa'yı derinden üzmüştür. Kongrenin başarısız olmasından sonra tekrardan Mısır'a gelen Ali Fahri Ağababa, Jön Türkler ile ilişkilerini devam ettirmiştir. 1908 Meşrutiyet'in ilanından sonra diğer Jön Türkler gibi Ağababa'da İstanbul'a dönüş yapmıştır.¹⁴⁹

Ali Fahri Ağababa, İstanbul'a geldikten sonra İtalyanca, Fransızca ve Arapça dillerini bilmesi üzerine İtalyanca eserlerin çevirilerini yapmıştır. Bundan sonraki hayatı konusunda fazla bilgi olmamakla birlikte 1928 yılında bir vapurda geçirmiş olduğu kazada ayağı kangren olmuştur. Akil Muhtar ve Operatör Doktor Orhan Bey tarafından iyileştirmeye çalışılsa da bir ayağını kaybetmek zorunda kalmıştır. Ayağını kaybettikten sonra daha fazla hayata tutunamayan Ali Fahri Ağababa, 15 Haziran 1928'de vefat etmiştir.¹⁵⁰

Ali Fahri Ağababa, hayatı boyunca çeşitli dergi ve gazetelere yazı göndermesinin yanı sıra kendisi de gazete çıkartmıştır. Bunların bir kısmını sürgün hayatında yazmış bir kısmını ise 1908 yılında İstanbul'a döndükten sonra kaleme almıştır. Sürgün hayatına dair bilgilerin yer aldığı Merhale Gazetesi, Trablusgarp'ta çıkartılmış olup kendisinin bizzat çıkardığı konusunda bilgiler bulunmamaktadır. Emel Yolu Hatıralarında, gazeteye yazılar yazdığından bahsetmektedir. Ahmet Cevat Dilemre gazetenin çıkışını şöyle izah etmiştir: "Bir müddet sonra öteki koğuştaki arkadaşlar da, fakat el yazısı ve ikişer sayı olarak Merhale isminde bir gazete çıkarmaya başlamışlardır."¹⁵¹ Ali Fahri Ağababa, bir diğer gazete olan Zindan Gazetesi'ni, Ahmet Cevat Dilemre, Ali Tevfik, Hasan Safi, Yusuf Akçura ve Saffet Tevfik ile birlikte çıkartmıştır. İçerik kısmının zindan hayatına dair bilgilerin yer aldığı Zindan Gazetesi'nin, kaç sayı ve nerede çıkarıldığı bilgisi bulunmamaktadır.¹⁵² Menfa Gazetesi de bu gazeteler arasında yer almaktadır. Sürgün yazılarının tek nüshada toplanmış hali olarak çıkarılmıştır. Sürgünde çıkarılan gazetelerin arasında Hatıra Gazetesi de yer almaktadır. Gazete'nin yazar kadrosunda Ahmet Cevat Dilemre, Yusuf Akçura, Ali Tevfik, Saffet Tevfik, Ali Fahri Ağababa ve Hasan Safi bulunmaktadır. Şapoğraf usulüyle 1 Mart 1898 yılında çıkarılan gazete, her sayısında 10-12 sayfadan oluşmaktadır. Gazetenin çıkışı hususunda Ahmet Cevat Dilemre, şöyle açıklama yapmıştır:

¹⁴⁹ İşli, **a.g.e.**, s.227; Toros, **a.g.e.**, s.9.

¹⁵⁰ Ağababa, **a.g.e.**, s.12.

¹⁵¹ Ağababa, **a.g.e.**, s.15; Kandemir, **Jön Türklerin Trablusgarp Zindanlarında...** s.1723.

¹⁵² Ali Fahri, **Emel yolunda...** s.14.

Bir esericedid kâğıdı büyüklüğünde teneke kutu içine, parça parça dışarıdan getirttiğimiz balık tutkalına gliserin de karıştırarak bir pelte yapmıştık. Anilin boyasıyla yazılmış yazıları işte bu pelte üzerine aldıktan sonra, her birinden 10-12 sahifelik yirmi otuz sayı çıkarıyorduk. Haftalıktı. İlk sayıyı 1 Mart 1898 günü çıkardık ve diğer koğuşlardaki arkadaşlarla, gayet gizli olarak hariçte Romanya, Bulgaristan ve sair yerlerdeki arkadaşlara göndermeğe başlamıştık.¹⁵³

Gazetenin çıkarılışının büyük bir gizlilik içerisinde yürütüldüğü, sürgün hayatına ilişkin bilgilerin yer aldığı gazetenin başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır: “Dönmez evlad-ı vatan azm-i civamerdaneden” , “Nefy ile idam ile tâzib-i gûnagûn ile”¹⁵⁴

Bir diğer gazete, Hak gazetesidir ki, Ali Fahri Ağababa, Mısır’a kaçtığı dönemlerde bu gazete üzerine çalışmıştır. 31 Ağustos 1899’da neşriyatına başlanan gazete otuz dokuz sayıdan oluşmaktadır.¹⁵⁵ Ali Fahri, bunun yanında 1921-1922 yılları arasında Suphi İleri tarafından çıkarılan Yarın Gazetesi’nde İtalyan edebiyatından çeviriler yapmıştır. Hayat, Türk Yurdu, İctihat ve Tedrisat vs. dergilerde biyografi ve çeşitli yazılar yazmıştır.¹⁵⁶ Kendisinin ve Jön Türklerin en önemli neşriyatı ise İntikam Gazetesidir. Bu gazetede, ihtilal ve Sultan II. Abdülhamid’in şahsına yönelik ağır ithamlar ile yazılar yazılmıştır. Elli sayılı olan gazetenin yazar kadrosunda Ali Fahri Ağababa’nın yanı sıra Akil Muhtar, Mahir Said, Ali Galip, Silistrelî Hamdi vs. arkadaşları bulunmaktadır. 1900-1902 yılları arasında çıkan gazete muhtelif yazıları ile propaganda amacı gütmüştür.¹⁵⁷ Ali Fahri Ağababa’nın vefatından önce İstanbul’da yazdığı “Elvah-ı Siyah” ve “Emel Yolunda” adlı kitabı ise kendisinin sürgün ve hapis hayatını kapsayan kitaplardır.

¹⁵³ Kandemir, **Jön Türklerin Trablusgarp Zindanlarında...** s.1723; Ağababa, **a.g.e**, s.14.

¹⁵⁴ Kandemir, **Jön Türklerin Trablusgarp Zindanlarında...** s.1723.

¹⁵⁵ Hanioglu, **a.g.e**, s.332; Ali Fahri, **Emel yolunda...** s.15-16.

¹⁵⁶ Ağababa, **a.g.e**, s.17-18.

¹⁵⁷ İntikam gazetesini hakkında detaylı bilgiyi ileri de ele alacağım, İntikam gazetesinin içerik ve muhtevası bölümünde bulabilirsiniz.

BÖLÜM II

TÜRK BASIN TARİHİ ve İNTİKAM GAZETESİ

II. I. Türk Basın Tarihinin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde basının gelişimi, yenileşme hareketlerinin basına yansımış olduğu etki çerçevesiyle ilgilidir. Osmanlı'da yabancı dilde yayımlanan kitaplar gibi gazetelerde Fransızca yayımlanmıştır. 1729 tarihinde Osmanlı Devleti matbaa ile buluşmuştur. 1795 yılında Fransızca olarak yayınlanan Bulletin des Nouvelles Osmanlı Devletinin ilk yabancı gazetesidir. Gazete Fransız İhtilalinin tüm dünyaya etkisini bırakmak amacıyla çıkmıştır.¹⁵⁸

Osmanlı Devleti'nde ilk gazete devlet eliyle çıkartılmıştır. 1 Kasım 1831'de II. Mahmut'un emriyle çıkartılan Takvim-i Vekâyi aynı zamanda resmi nitelik taşıyan bir gazetedir. Takvim-i Vekâyi, Islahat Meclislerinde ortaya atılan fikrin neticesinde II. Mahmut'un arzusu üzerine çıkarılmasına karar verilmiştir. Gazetenin çıkarılma amacı devletin yapmış olduğu olayları halkın geç öğrenmesi akabinde yanlış yorumlanıp devlete zarar verilmesini önlemektir. Bir nevi devletin kendi isteğiyle çıkardığı gazetede halkı aydınlatma amacı güdülmüştür. 1860'dan sonra resmi gazete sıfatını taşıyan Takvim-i Vekâyi zaman zaman dizgi yanlışlığı neticesinde baskılara maruz kalarak 1879 kapatılmıştır. 1891 yılında tekrar faaliyete geçen gazete İstanbul hükümetinin düşmesinden sonra 4 Kasım 1922'de yayın hayatına son vermiştir.¹⁵⁹ İlk Türkçe gazete ile bir başka görüş ise günümüz Türkiye toprakları dışında Arapça- Türkçe olarak 1828 yılında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından çıkarılan "Vekayi-i Mısriye" olarak kabul edilmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın bir diğer girişimi, 1830 yılında Türkçe- Rumca olarak çıkarılan "Vekayi-i Giridiye"dir.¹⁶⁰

İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekâyi'nin istenilen seviyeye ulaşmaması ve halkın desteğini alamaması sebebiyle devletin kontrolünde William Churchill tarafından 1

¹⁵⁸ M. Nuri İn uğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul, 1978,s.156-157.

¹⁵⁹ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Altıncı Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015, s.13-17.

¹⁶⁰ Cavit Orhan Tütengil, **Yeni Osmanlılardan Bu yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, Birinci Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1969, s.3; Topuz, a.g.e, s.13-15.

Ağustos 1840'da yarı resmi özelliği ile “Ceride-i Havadis” çıkmıştır. Gazete, ülke içinde ve ülke dışındaki olayları yansıtanın yansıra ticari, sanat, eğitim gibi konulara yer vermiştir.¹⁶¹ Gazete dış haber basınında “Ruzname-î Ceride-î Havadis” adı altında neşriyatına devam etmiştir. Gazete, 27 Ekim 1864'de yayın hayatına son vermiştir.¹⁶²

Tanzimat döneminde devlet eliyle çıkmış olan Takvim-i Vekâyi Gazetesi, yarı resmi Ceride-i Havadis Gazetelerinin yanında ilk özel gazete olan “Tercüman-ı Ahvâl” 21 Ekim 1860'da Agâh Efendi¹⁶³ tarafından çıkarılmıştır. Tercüman-ı Ahvâl Gazetesi'ni diğer iki gazeteden ayıran özelliği özel teşebbüslerle yardım almaksızın çıkarılan ilk gazetedir. Türk basın tarihinin başlangıcı olarak kabul görülür.¹⁶⁴

Tercüman-ı Ahval gibi Türk gazeteciliğinin ikinci dönemine haiz olan “Tasvir-i Efkâr” Gazetesi'nin ise 27 Haziran 1862'de Şinasi¹⁶⁵ tarafından neşriyatına başlanmıştır. Gazete, kamuoyuna havadisın yanı sıra düşünce özgürlüğü gibi konulara yer vermiştir. Daha önceleri Osmanlıda kullanılmayan ulus, özgürlük vb. kavramların gazete de yer aldığı görülmektedir. Yeni Osmanlıların aydınlık ülkenin politik, düşünce ve eylem çerçevesinde bulunduğu yer haline gelen gazete Yeni Osmanlılığın fikir babası Şinasi'nin etrafında toplanmıştır.¹⁶⁶

Osmanlı Devleti'nde ülke içerisinde basına ilk sansür 1858 Ceza Kanunu ile getirilmiştir. 1864 yılında Matbuat Nizamnamesi ile ülke de çıkan Takvim-i Vekâyi, Ceride-i Havâdis, Tercüman-ı Ahvâl, Tasvir-i Efkâr ve azınlık gazetelerine bir nevi Osmanlı yöneticileri basına hukukî bir düzen vermek gayesiyle tüzük çıkartmışlardır. Daha sonraları bu gazetelerde dönemin siyasal konusu hakkında görüşlere yer verilmeye başlanılmıştır. Özellikle Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde Namık Kemal'in şark meselesine değinmesinin yanı

¹⁶¹ Yarı resmi gazete olan Ceride-i Havadis 'in Churchill tarafından çıkarılması hadisesi detaylı olarak bkz. Hamza Çakır, **Osmanlı'da Basın İktidar İlişkisi, Azınlık Basını, Türkçe Basın, Dış Basın**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s.20-23.

¹⁶² Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s.111.

¹⁶³ Türkiye'de ilk özel teşebbüslerle çıkardığı Tercüman-ı Ahval gazetesinin kurucusudur. Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alan Agâh Efendi 1867 yılında Avrupa'ya kaçarak Paris, Brüksel, Londra'da hayatına devam etmiştir. Hürriyet gazetesine yazılar yazmıştır. Daha sonraları İzmit mutasarrıflığı, Şûra-yı Devlet, Rodos ve midilli mutasarrıflığı, Atina elçiliği gibi çeşitli devlet görevlerinde hizmet alan Agâh efendi, 1885'te vefat etmiştir. Ayrıca bkz. Topuz, **a.g.e.** s.20-21.

¹⁶⁴ İnuğur, **a.g.e.** s.174.

¹⁶⁵ 5 Ağustos 1826 yılında İstanbul Boğazkesen Mahallesinde dünyaya gelen Şinasi, 1849 da edebiyat ve maliye üzerine çalışmalar yapmıştır. 1854 yılında İstanbul'a dönerek Maarif Meclisinde göreve gelmiştir. 1860 yılında Tercüman-ı Ahval gazetesini Agâh Efendi ile birlikte çıkartarak zamanla Agâh Efendi ile anlaşamayarak Tasvir-i Efkâr gazetesinin neşriyatına başlamıştır. Ayrıca bkz. Topuz, **a.g.e.** s, 22-23.

¹⁶⁶ Şapolyo, **a.g.e.** s.120; Tevfik Çavdar, **İz bırakan Gazete ve Gazeteciler**, İmge kitabevi, Ankara, 2007, s.24-26.

sıra Muhbir Gazetesi'nin de muhalif tutumu yüzünden Osmanlı yöneticileri 27 Mart 1867'de Âli Kararnamesi adı altında kararname çıkartarak basın özgürlüğüne sınırlama getirmiştir. Bu kararname ile Yeni Osmanlılar gazetelerine sınırlama getirilmiş ve gerek görüldüğünde kapatılmıştır.¹⁶⁷

Yeni Osmanlıların Osmanlı Devleti'nde basın özgürlüğü ile karşılaşması neticesinde savunmuş oldukları siyasi fikirleri yurt dışında yayma fikri ortaya çıkmıştır. Bu neticede yurt dışında çıkan ilk gazete "Muhbir"dir. Muhbir Gazetesi, 31 Ağustos 1867'de İngiltere'de Ali Suavi tarafından çıkarılmıştır. Yeni Osmanlılar adına çıkan gazete, dönemin siyasi konularından Girit meselesi üzerinde sert bir muhalefetiyle tanınmaktadır. Özellikle dönemin Sadrazamı Ali Paşa ve yönetimin adaletsizliği üzerine ağır bir üslup kullanılmıştır. Ali Suavi gazetenin içeriğinde kullanmış olduğu şeriat ilkeleri ve İslam birliğinden bahsetmesiyle Jön Türkler tarafından tepki ile karşılanmasına neden olmuştur. Gazete, yayın hayatına 3 Kasım 1868'de son vermiştir. Ali Suavi, Muhbir Gazetesi'ni kapatmasının akabinde 1869'da Paris'te meşveret meclisini ve Türkçülük akımını savunduğu "Ulum" Gazetesi'nin neşriyatına başlamıştır.¹⁶⁸

Yeni Osmanlı cemiyeti adına Ziya Paşa, Namık Kemal, Agâh Efendi tarafından 29 Haziran 1868'de Mustafa Fazıl Paşa'nın maddi desteği ile çıkarılan gazete "Hürriyet" Gazetesi'dir. Hürriyet Gazetesi, içerik bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Gazete hürriyet, meşveret usulünün kabulü, Türkçenin sadeleştirilmesi, milli eğitim, adliyenin ıslahı konularını işleyen ilk düşünce gazetesidir. Mustafa Fazıl Paşa ile Sadrazam Ali Paşanın anlaşması üzerine maddi destek kesilerek gazete yüzüncü sayısında kapanmıştır.¹⁶⁹

Abdülaziz yönetimine ve Ali Paşa'ya muhalif olarak çıkan, halkı devrime çağıran "İnkılap" Gazetesi, Hüseyin Vasfi Paşa ile Mehmet Bey 1 Mayıs 1870'de Cenevre'de çıkartılmıştır. Gazete, padişahın şahsına suçlamalar yapan, inkılap duygusunu halka aşılamaaya çalışan ilk gazetedir.¹⁷⁰

Yeni Osmanlıların bir diğer yayın organı 1870 yılında neşriyatına başlayan "İbret" Gazetesi'dir. Gazete'nin kurucusu Aleksan Sarrafyan Efendi'dir. Namık Kemal kendi şahsına imtiyazı alamadığı için iki yıllığına Ahmet Mithat Efendi'ye kiraya vermiş olup

¹⁶⁷ İnuğur, a.g.e. s.189-193.

¹⁶⁸ Çakır, a.g.e. s. 42.

¹⁶⁹ Çakır, a.g.e. s. 43-44.

¹⁷⁰ İnuğur, a.g.e. s.214.

gazeteyi yöneten kişi Namık Kemal'dir. Gazete, içeriğinde vatan ve hürriyet duygusu ön plandadır. Gazete, yayın hayatına Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" oyununun sergilenmesiyle son vermiştir.¹⁷¹

Abdülaziz döneminde basın harekâtı Sultan II. Abdülhamid döneminde baskı rejimi ile daha sıkı bir hal almıştır. Sultan II. Abdülhamid, basına sansür olayını tüzük hükümleri çerçevesinde uygulamıştır. Sultan II. Abdülhamid, 1898, 1900, 1901 yılında çıkarılan gazetelerin devlete karşı muhaliflik ve kanunsuzluk sebeplerinden dolayı basına sansür uygulamıştır.¹⁷² İntikam Gazetesi de bu baskı rejimini görerek Cenevre'de çıkarılmaya başlayan bir gazetedir.

II. II. İntikam Gazetesinin İçerik ve Muhtevası

Osmanlı gazetesinin İngiltere'ye taşınmasından sonra Cenevre merkezi zayıflamıştır. Cenevre'de neşriyatların hareketlenmesi maksadıyla Tunalı Hilmi Bey, Cenevre'de bulunan Ali Fahri Ağababa'yı, İntikam gazetesini çıkartmaya ikna etmiştir.¹⁷³

İntikam gazetesi, 2 Teşrin-i Sani 1900-1318 B.25 yılında intikamcı Yeni Osmanlıların Cenevre'de çıkarmış oldukları muhalif gazete olarak neşriyatına başlamıştır. Gazete şu amaç altında çıkarılmıştır; "Nam-ı kahr-ı ittisamıyla ve maksad-ı terakki ve ittihadın tesir-i husulü maksadıyla, bi-taraf mamafih taraftar-ı kıyam..."¹⁷⁴

Gazetenin yazar kadrosunda, İntikam gazetesinin Redaktörü Ali Fahri, Akil Muhtar, Silistreli Hamdi, Mahir Said, Asaf Nazmi, Dr. Hamid Hüsni, Bedirhan Paşazade Abdurrahman'ın yanı sıra Ali Galib'in de yazar kadrosunda olduğu bilinmektedir.¹⁷⁵

Gazeteyi üç ayrı bölüm olarak incelediğimizde:

Birinci bölüm: İntikam gazetesinin, 1-21. Sayıya kadar olan bölümü 25×17 ebadında olup, sayfasının en üst kısmında "Haftada iki defa çıkar" yazısı bulunmaktadır. Hemen altında gazetenin ismi büyük puntolar ile yazılmıştır. "İntikam" isminin sağ tarafında "birinci sene", sol tarafında "adet" şeklinde ibareler vardır. İntikam isminin hemen altında "İntikamcı Yeni Osmanlıların Nâşir-i Efkârıdır" açıklaması bulunmaktadır. Altındaki sütun

¹⁷¹ Çavdar, a.g.e. s.29-30; İnuğur, a.g.e. s.214-215.

¹⁷² İnuğur, a.g.e. s.245-246.

¹⁷³ Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jön Türk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, Kitabevi, İstanbul, 1995, s.212.

¹⁷⁴ İG. "Emirname" no:1 2 Teşrin-i Sani 1900-1318 B.25,s.1.

¹⁷⁵ Göçmen, a.g.e, s.213-214.

da gazetenin çıktığı gün verilmiş olup hemen alt sütunun da ise Rumî ve Hicrî aylar yer almaktadır.

İntikam gazetesinin içerik kısmı, 1-21. sayıya kadar bölümü şapograf usulüyle haftada iki defa neşr edilmiştir. Her bir sayı dört sayfadan oluşup, iki ayrı sütun şeklinde devam etmiştir. On yedinci sayı altı sayfadan oluşup iki ayrı sütun şeklinde yazıldığı görülmektedir. 1-21. sayıya kadar bölümün de ilk vurguladığı başlık “İntikam” altında dönemin siyasal ve sosyal konularına değinerek ihtilalci bir fikir ışığında halkı isyana teşvik etmesi ve Sultan II. Abdülhamid’in öldürülmesi üzerinedir. Bu başlık altında Sultan II. Abdülhamid’in şahsına ağır bir yönde eleştiri yapılmıştır. Gazetenin üzerinde durduğu bir diğer başlık ise “Sultan II. Abdülhamid” adı altında dönemin sosyal konularına değinilerek, halkın zulüm ve çeşitli işkenceler gördüğü konusudur. Bir diğer başlık ise “Ramazan-ı Gufran-ı Nişan” şeklinde atılmış olup halkın bu mübarek ramazan ayında isyana kalkışması ve Sultan II. Abdülhamid’i tahtan indirilmesi gerektiği halka anlatılmaya çalışılmıştır. Genel itibariyle gazetenin son sayfalarında “Havâdis, Şuûnat, Rezalet-i Şahane, Şahane Rezaletler” şeklinde başlıklarıyla dönemin siyasal ve sosyal konulu haberleri yer almaktadır.

İkinci bölüm; 22-41. sayıya kadar olan bölümdür. Gazetenin 22. sayıdan itibaren şapograf yazı usulünü bırakıp Romanya’dan Sada-yı Millet gazetesinin matbaasını getirerek gazetenin baskı kalitesini arttırmışlardır.¹⁷⁶ Her bir sayı dört sayfa ve iki sütun şeklinde basılmaya devam edilmiştir. Gazetenin en üst sütununun sağ tarafında birinci sene, adedi, ortada günü, sol tarafta ise sayfa numarasına yer verilmiştir. Sütunun hemen altında büyük puntolar “İntikam” yazısı görülmektedir. İntikam yazısının sağ tarafında “Haftada bir defa neşr edilir” yazısı, sol tarafında ise gazetenin adresi olan “Case Mont- Blanc, No:4515 Geneve (Suisse)” bulunmaktadır. Bu adres 1-39. sayılara kadar aynı olup 40. sayısında yer alan “Umuma gazetemizin adresi değişmiştir.”¹⁷⁷ yazısından gazetenin adresinin değiştiği anlaşılmaktadır. İntikam yazısının altındaki sütunda “Muhakkak ki: Allah, Aziz ve İntikam Sahibidir.” anlamındaki “Vallah’ül Aziz’ül İntikam” yazısı bulunmaktadır. Hemen altındaki sütunun sağında ve solunda Hicrî ve Rumî aylar bulunmaktadır. Ayların ortasında yer alan ibare ise “İntikamcı Yeni Osmanlıların Naşir-i Efkârıdır.” 22-41. sayılarında, “Bir Rub Asr” başlığı altında dönemin siyasal konularına ağırlık verilerek Sultan II. Abdülhamid ağır eleştirilere maruz bırakılmıştır. Bir diğeri ise, özel mektupların

¹⁷⁶ Göçmen, a.g.e, s.210.

¹⁷⁷ İG. “ Açık Muhabere ” no:40 4 Temmuz 1900-1319 Ra. 18,s.1.

yer aldığı “Mektub-ı Mahsus” başlığıdır. Bu başlıkta haber niteliğinde konulara yer verildiğini, ayrıca Yeni Osmanlı kongresine ilişkin yazılar yazıldığı anlaşılmaktadır. Gazetenin en dikkat çekici başlığı “Açık Muhabere”dir. Bu başlığın altında şifreli yazışmaların olduğu görülmektedir. Gazete, diğer sayılarında “Rusya ihtilali, Arnavutluk ve Makedonya, Yemen” gibi konular ile içinde bulunulan durumun artık dayanılmaz hale geldiğini Osmanlı halkını isyana teşvik vurgulanmaktadır. Gazete, son sayılarında dönemin sosyal ve siyasal konularını olan “Havadislere, Şuûnatlara, Şahane Rezaletlere, Rezalet-i Şahanelere” yer vermiştir.

Üçüncü bölüm ise; 42-50. sayıya kadar olan son bölümdür. Gazete bu bölümde siyasî fikirlerin sıkıntısını yaşaması ve maddî sıkıntılardan dolayı 40×26 olarak ebadının büyüdüğü dikkat çekmektedir. Gazetenin en üst sütununda 22-41. sayıda olduğu gibi sol tarafında numarası, ortada günü, sağ tarafında adedi ve birinci sene ibaresi bulunmaktadır. Sütunun hemen altın da büyük puntolarla İntikam ismi görülmektedir. Sağında gazetenin adresinin değişmesinden dolayı “Redaction de’ı İntikam Geneve (Suisse)” yazımı mevcuttur. Sol tarafında ise, “ayda iki defa neşr olunur, seneliği on frank, altı aylığı beş frank” olduğunu görülmektedir. Hemen altındaki sütunda “Vallah’ül Aziz’ül İntikam” manifestosu bulunmaktadır. Altındaki sütunda tam ortada “İntikamcı Yeni Osmanlıların Nâşir-i Efkârıdır.” klişesi yer alıp, sağında ve solunda ise, Hicrî ve Rumî aylar bulunmaktadır. Bu değişiklik ise gazetede, sayfalarının üçer sütun halinde olduğunun göstergesidir. Gazetenin son bölümlerin de “Yeni Osmanlılık, Mülhaza, Mithat Paşa, Makale-i Mahsusa” gibi başlıklar kullanmıştır. Gazetenin içeriğinde en dikkat çeken nokta otuz beşinci sayıda İntikam ve Ali Fahri Ağababa’nın halkı ihtilale, isyana teşvik ve Sultan II. Abdülhamid şahsına hitamlarından dolayı Paris sefiri Salih Münir Bey tarafından dava açılarak sınır dışı edilmesi istenmesidir.

Tehditkâr hücumları ve harekâtımız mücadelelerinin devamını, intikam almayı tahrik edici faaliyetlerle uygunsuz fotoğrafları ve şahıslara yönelik saldırıları içeren ve Federal Konseyin kararına rağmen Jön Türklerce Cenevre’de basılan İntikam ve Tokmak gazeteleri bana gönderilmiştir. Ekselanslarından konsey kararına uygun olarak gazeteyi neşredenlerin Cenevre’den çıkarılmaları için acil tedbirler alınmasını rica ederim.¹⁷⁸

Münir Bey’in yazmış olduğu telgrafın İntikam gazetesince duyulması haklarında açılan soruşturmaya dayandırılarak gazete okuyucularından destek almak ve daha yumuşak bir dil

¹⁷⁸ Göçmen, a.g.e. s,222.

ile otuz beşinci sayıda yer verdiği yazıyı dile getirmiştir. Genel de Sultan II. Abdülhamid'e ağır eleştiri yöneltildiği, İsviçre Hükümetine de "Ey küçük ama büyük olan İsviçre" sözleriyle sadece kendi şahıslarına değil tüm Müslim ve gayrimüslimlerin adlarına hukuk mücadelesi vereceklerini dile getirmiştir.¹⁷⁹

İntikam gazetesi otuz beşinci sayıdan itibaren daha yumuşak bir dil ile yazılarına devam etmiştir fakat 41. sayıda Ali Fahri Bey sınır dışı edilmiştir.¹⁸⁰ Paris Kongresi'nin temelini hazırlanmasında ve toplanması hususunda görüşlere yer verilmiştir. Gazete her daim olduğu gibi son sayılarında da haberlere yer vermiştir.

Gazeteye genel bir bakış açısı ile baktığımızda İntikam gazetesinin içeriğinde dosthane olan Selamet ve Muvazene gazetelerinde haberlere yer verildiğini de görmekteyiz. Gazete genel anlamda savunduğu ya da yer verdiği tezleri ortaya koyarken atıfta bulunduğu kişilerin isimlerine yer vermemiştir. Haberlerinde İstanbul gazetelerinden birinde, bir ecnebi ile sohbet, ulemadan birisiyle sohbet gibi kişilerin veya gazete isimlerinin adlarını vermemiş olmakla bu haberlerde Sultan II. Abdülhamid hakkında yargılarda bulunulmuştur.¹⁸¹

Gazetenin içeriğinde dikkat çeken nokta "açık mektuplar veya açık muharebe" başlıkları altında takma isimler kullanılarak birtakım rakamlar ile kodlamalar yapılmış olmasıdır. Gazetede hareket eylemleri veya kişilerden haber alma vasıtasıyla şifreli konuşmalar yapıldığı görülmektedir. İntikam gazetesi, içeriği bakımından yönetimin yanlış uygulanmasından ihtilalci ve isyana teşvik amacı güdülmüş yazılar bulunmaktadır. Fikir bakımından boş bir gazete de olsa da icraatçı bir gazete olduğunu ifade edebilmekteyiz. Gazetenin genel sayıların da sık bir şekilde karşılaştığımız Sultan II. Abdülhamid şahsına ve yönetimine atıflarda bulunulmuştur. Haber nitelikli yazılarında daha çok dönemin siyasal sosyal konularına ağırlık verildiğini, bazen de haber boşluğuna istinaden "İcmal, Bir Rub Asr, Ramazan-ı Gufran-ı Nişan, Mülâhaza, Makale-i Mahsusa" gibi başlıklar ile

¹⁷⁹ Yazının içeriği hakkında daha fazla bilgi için bkz. İG. "Âlicenâb ve Misafirperver İsviçreliler" no:35 9 Mayıs 1901-1319 M. 20,s.2.

¹⁸⁰İsviçre hükümeti tarafından, Ali Fahri Bey'e 9 Temmuz Salı günü gelen celpnameye istinaden komiserliğe davet edilmişse de kendisinin Fransa'da olduğundan dolayı icabet edememiştir. Ertesi gün ise Kanun-i Esasinin yetmişinci maddesine istinaden sınır dışı edilmesi. Detaylı olarak bkz. İG. "Muvaffakiyet" no:41 2 Ağustos 1901-1319 R. 18,s.1.

¹⁸¹ Yetim ve dulların maaş konusunda bkz. İG. " Havadis" no:3 26 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.3,s.3. Dönemin siyasal konuları üzerine istiarede bir ecnebinin suallerine cevap olarak verilmiş sözler lakin ecnebinin ismi verilmemiştir. Ayrıca bkz. İG. "İntikam" no:7 10 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.17,s.2; Sultan II. Abdülhamid'in dini üzerine konuşmalarında halife olmasına karşın dini bilmediği öne sürülmüş ulemadan kişinin ismi verilmemiştir. İG. "Sultan Abdülhamid" 7 Şubat 1901-1318 L.18,s.4.

genel bir bakış açısı ele alınarak Sultan II. Abdülhamid dönemi hakkında yazılar yazıldığını belirtebiliriz. İntikam gazetesi, ismine ithafen içeriği de intikam dolu sözlerden oluşmaktadır. Gazetenin ortaya koymuş olduğu doğru veya yanlış savların intikam hırsı ile yazıldığı görülmektedir.

İntikam gazetesi elli sayıdan oluşmaktadır. Gazete son sayısında her ne kadar, “İntikama iştirak iden ihvan-ı kirama fi ma’ba’ad şura-yı ümmet takdim olunacaktır.”¹⁸² İbaresine yer verse de Jön Türk kongresinden sonra Cenevre basını durdurulmuştur.

¹⁸² İG. “İhtar-ı Mahsus” no:50 10 Mart 1902-1319 Za. 30,s.4.

BÖLÜM III

İNTİKAM GAZETESİNE GÖRE SULTAN II. ABDÜLHAMİD ve MİTHAT PAŞA

III. I. İntikam

Gazete, İntikam başlığı altındaki çeşitli yazılarında Sultan II. Abdülhamid'e yönelik intikam hırsı ile yazılmış dönemin olayları ve şahsına yönelik kavramlar ile halkı ayaklanmaya, teşvike ve isyana yönlendirmeye çalışmıştır. Gazetenin ilk sayılarında adına sık rastladığımız intikam yazısı yeni açılan gazetenin hem haber boşluğuna hem de adının duyurulmasına ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Gazete, İntikam başlığı altında topladığı yazıların genelinde Sultan II. Abdülhamid'in şahsına yönelik intikam hırsı olduğu görülmektedir.

İntikam gazetesi, intikam sözünü kavramlaştırırken eski çağlardan günümüze kadar süregelen ve bugün bazı kavimler ile Avrupa devletleri arasında hükümleri yerine getirme kararı vermiştir. İntikam, bir zamanlar insan toplulukları arasında nüfuz edici ve bulaşıcı olarak görülmüş. Bugün dahi Avrupa Devletleri intikamdan başka bir şey olmadığını dile getirmişlerdir. Arnavutluk ve Arabistan'ın bazı kesimlerinde İntikam Gazetesi'ne destek verenlerin intikam duygusuyla dolu intikamcılar olduğunu bu intikamcıların kendisi veya evlatları için intikam alacağını belirtmiştir. İntikamcılar, hükümetin vereceği cezalardan kurtulsa bile alacakları cezalardan çekinmektedirler. Adil bir hükümetin ehemmiyeti ve koruması altında olan Osmanlı'nın her bireyinin herhangi bir katili, intikam alma suretiyle cezalandırma yoluna gidilirse hükümete karşı gelmiş olacağı belirtilmiştir. Hükümetin bireylerin hukuk güvencesini temin edememesi durumunda ceza tehdidinin ortadan kalktığını, halkın aç, sefil bırakılması durumunda ise "işte hükümdar işte padişah" diyerek halkı Sultan II. Abdülhamid'e karşı intikam almaya teşvik etmiştir.¹⁸³

Gazete, halka intikam duygusunu aşılama yönünde çabalarına güvenerek Osmanlı halkı ile Avrupa Toplumunun yaşantı biçimleri, hürriyet ve adalet kavramları kıyaslanırken halkın

¹⁸³ İG. "İntikam" no:2 22 Teşrin-i Sani 1900-1318 B. 28 s.1.

nabzındaki duygusu öncülüğünde tasvirleri ile anlatmaya çalışmıştır. Osmanlı halkının da hürriyet ve adalet duygusunun hakkı olduğunu dile getirerek “intikam” ifadelerine yer vermiştir.

İntikam Gazetesi, çağdaş memleketlerde gördüklerini bunların mutluluğa nasıl kavuştuklarını ve her daim huzurlu bir şekilde yaşayıp yaşamadıklarını Avrupa Devletleri’nden örnekler vererek açıklamıştır. İngiliz, Fransız, İtalyan ve hatta Japonlar’ın zamanla sürekli felaketler yaşadıklarını, içinde buldukları dehşet ve felaketi düşündükleri için yerinden kımıldamadıklarını belirtmiştir. Zorluklar içerisinde asırlarca uğraşmaları sonucunda mutluluklarını ve hürriyetlerini kazandıklarından bahsetmişlerdir. Hürriyeti kazanmak için kan dökmek kıyam etmek gerektiğini savunan gazete bu kavramı Osmanlı ile karşılaştırdığında, memleketin ihtilalinin mümkün olmadığını milletin hal ve hareketlerinden anlaşılacağı ifade etmişlerdir. Kıyamın halka kazandıracığı faydaların gerçekleşmesi için, felakete uğrayan kişilerin her daim intikam duygusu ile yüklü olacaklarını düşünürken tam tersi bu insanların sükûnet içinde bulduklarını dile getirmiştir. İntikam duygusu için vatan evlatlarının bütün dostlarına haber verilmesi gerektiğinden bahseden gazete, düzenli bir heyet ile saf ve temiz olan hamiyetlere uzayacak ellere yine aynı şekilde yücelik edeceğinden söz etmiştir.¹⁸⁴

Gazete bir başka yazısında intikam duygusunu yetmiş sekiz tıbbiyelinin sürgün ve hapis hatıralarına dikkat çekerek Hüsameddin Efendi’nin durum üzerinden intikam hırsı güttüğünü dile getirmektedir. İntikam Gazetesi, Taşkışla Hapishanesi’nde yaşanan zulüm ve azapların tahammül edilemeyecek bir dereceye geldiğini, yetmiş sekiz tıbbiye öğrencisinin sürgününden bahsetmiştir. Bu sürgünde Hüsameddin Efendi’nin vefatına yer vermiştir. Hüsameddin Efendi’nin sürgün acısından ölecek bir nebze kurtulduğunu ve intikamının hükümetten alınması gerektiğine değinilmiştir.¹⁸⁵

İntikam gazetesi, Ali Fahri Ağababa’nın Mahbes Hatıraları’na yer verirken Sultan II. Abdülhamid’in ölüm haberini Ali Fahri Ağababa’nın sevinç içerisinde karşıladığını yazmıştır. Ağababa, mahbesteyken arkadaşlarının sağlığını, selametini merak etmesi üzerine bu merakın giderilmesi için kendisine geceleri mahbesin penceresinden atılan kâğıtlar ile bilgi verildiğine yer vermiştir. Bir gece penceresine atılan kâğıtta “Bugün Yıldız bekçilerinden bir hemşerim geldi söyledi: Sultan Hamid ölmüş fakat saklıyorlarmış” sözlerini duyar duymaz sevince boğulduğundan bahsetmiştir. Yirmi beş sene geçmesine rağmen

¹⁸⁴ İG. “ Hürriyet ” no:1 2 Teşrin-i Sani 1900-1318 B. 25 s.2.

¹⁸⁵ İG. “ Yine intikam ” no:2 22 Teşrin-i Sani 1900-1318 B. 28 s.2.

hala hayatta olan Sultan II. Abdülhamid'in ölmediğini ve intikam hırsının bu denli yüksek olduğu görülmektedir.¹⁸⁶

İntikam Gazetesi, Sultan II. Abdülhamid hakkında bir başka iddiasında, yirmi beş senedir vatana ve ümmete sayısız felaketler yaşattığını bunların acısını "O köpeklerin dişleri arasında didine didine, çırpına çırpına can verecek"¹⁸⁷ şeklinde kendi aralarındaki sohbet esnasında kullandığı sözlerle dile getirmiştir.

Gazete, milletin içerisinde bulunduğu durumu tasvir ederek devlet adamları ve memurların arasındaki maaş farkını konu edinen yazılar yazdığını, halkın sıkıntılar çektiğini ve Osmanlı bireylerinin intikam alması gerektiğinden bahsetmiştir.

İntikam gazetesi, Osmanlı topluluğunun her bir ferdinin zalimlerden intikam almasının farz olduğunu dile getirilmiş. Gazetede sürekli olarak "İntikam, İntikam" nidaları yinelenmiştir.

İntikam Gazetesi, bir başka yazısında Osmanlı Devleti'nin her bir ferdinin intikam alması yönünde sözlerini yineleyerek milletin gördüğü zarar ve hasarın gelecekte büyük boyutlara ulaşacağı ve bu konu hakkında görüşleri milletin idaresine bırakılacağını ifade etmiştir. Milletin elinde bulunan tarlasını, mutfağında tenceresini, ahırında öküzüne el konulduğundan bahsetmiştir. Bununla da kalınmadığı kişiler arasındaki maaş farkları adaletsizliklerine değinilmiştir. Maaş farkı adaletsizliğini devlet adamları ile memurları mukayese ederek açıklamıştır. Senede dört aylık alan İstanbul'daki memurlar ile on iki ay da beş aylık alan devlet adamları arasındaki farka dikkat çekmiş halkın üzerindeki baskı ele alınmıştır.¹⁸⁸İntikam Gazetesi, aynı konu üzerinden eleştirilerine devam etmiştir. Memurların aç, sefalet ve perişan şeklinde yaşadıklarını her gün bunlarla pençelediklerini bütün bunlardan sorumlu olanın Sultan II. Abdülhamid olduğunu söylemiştir. Bu sefaleti yaşatana karşı intikam gütmenin vatan ve milletin menfaatine olacağını belirterek intikam hırsı ile ilgili sözlere yer vermiştir.¹⁸⁹

İntikam Gazetesi, kalplerinde intikam hissi taşıyan halkın elbet bir gün intikam alacaklarını bu intikamın herkesin hakkı olduğunu, halkın cehennem gibi bir yaşantı içinde olduklarını

¹⁸⁶ İG. " *Mahbes Hatıraları Tebşir Nahlul* " no:43 10 Eylül 1901-1319 Ca. 27 s.3.

¹⁸⁷ İG. " *Sultan Abdülhamid Ne Olacak* " no:2 22 Teşrin-i Sani 1900-1318 B. 28 s.3.

¹⁸⁸ İG. " *İntikam* " no:3 26 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.3 s.1.

¹⁸⁹ İG. " *İntikam* " no:3 26 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.3 s.2 .

dile getirmiştir. Bu insanların hürriyet içerisinde yaşamalarının hakkı olduğunu, bütün bu sorumluların cezalandırılması için intikamın şart olduğunu savunmuştur.¹⁹⁰

Gazete, amacı etrafında her bir yazısında halkı intikama ve isyana teşvik ettirerek, Sultan II. Abdülhamid'i tahtan indirme düşüncesinde olduğu görülmektedir. İntikam Gazetesi, Sultan II. Abdülhamid ile yaşanılmayacağını, bir sene daha geçirilemeyeceğini, her Osmanlı bireyinin sorumluluk üstlenmesi gerektiğini ve halka çağrılarda bulunarak intikam duygusunu yerleştirmeye çalışmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı halkına çeşitli zulümler yaşattığını, bir senenin dahi artık çekilemeyecek duruma geldiğini isyan ederek anlatmıştır. Halka bu günlerin matem günü olduğunu bir Osmanlı olarak matemini yaşadıklarını artık Yıldız'a yürümelere gerektiğini Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini dile getirilmiştir.¹⁹¹

Gazetenin bir diğer intikam yazısında ismini vermediği bir ecnebinin anlatımıyla Osmanlı halkının çektiği sıkıntıları dile getirerek halkın bulunmuş olduğu durumu izah etmiştir. İntikam Gazetesi, bir ecnebinin ağzından Osmanlılar'ın Sultan II. Abdülhamid' den intikam alması gerektiğini ecnebinin ağzından aktararak kendi düşüncelerini dile getirmiştir. Ecnebi, içerisinde bulunduğu durumun senelerden bu yana süregeldiğini milletin ıstıraplar içerisinde bulunduğunu belirtmiştir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in Rusya ile muharebesinde büyük kayıplar verildiğini, Meclis-i Mebusanı açarak millette büyük yaralar açtığını dile getirmiştir. Bulgaristan, Karadağ, Doğu Rumeli, Batum, Bosna Hersek'in elden çıktığını bununla da yetinilmeyerek Yunan muharebesinde, Kırım'ında kaybedilmesine vesile olduğunu söylemiştir. Ecnebi, vatanın her bir toprak parçasını insan vücudu olarak nitelendirip bu vücuttan parçalar alınıldığına dikkat çekmiştir. Sadece bununla da kalınmadığını ifade eden ecnebi, büyük adam sıfatıyla Mithat Paşa'nın meşrutiyet ilanından söz ederek Sultan II. Abdülhamid'in Mithat Paşa'yı boğazından kayış ile boğdurduğundan bahsetmiştir. Ecnebi, milletini ve vatanını seven biri olarak gördüğü Mithat Paşa'nın yanı sıra Kemal Bey'i de ilk önce Midilli, Rodos, Sakız'a sürgün edildiğini sonra ise zehirlenerek öldürüldüğünü dile getirmiştir. Bu sürgün ve ölümlerin halkta da etkisi bulunduğu Dürzi, Arap, Rum, Arnavut, Kürt asıllı vatandaşların da çileler çektiğinden bahsetmiştir. Ecnebi, sözlerinde intikam söylemlerine yer vererek "Canavardan

¹⁹⁰ İG. "İntikam" no:6 6 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.13 s.1-2.

¹⁹¹ İG. "Matem" no:7 10 Kanun-i evvel 1900-1318 Ş.17 s.1.

medet ummak şeytandan iman beklemeye benzer.”¹⁹² Şeklinde ifadesiyle intikamın ne denli şiddetli olduğu açıkça anlatılmıştır.

Gazete, intikam hırsını şahsa yöneltmenin dışında dönemin siyasal olaylarını da ele alarak Sultan II. Abdülhamid’in şahsına yönelik ağır sözlerde bulunmuştur. Keza sadece gazetede değil dönemin gazete ve risalelerinde de görülmektedir. İttihat ve terakki Cemiyeti’nin İmamet ve hilafet risalesinde halkı bir takım yenilikler ile oyalayan Sultan Abdülhamid’i eleştirmektedir.¹⁹³

İntikam Gazetesi’nin bir diğer yazısında intikam hırsı ile dolmuş olan halkın yegâne isteğinin Sultan II. Abdülhamid’in işkenceler ile öldürülmek istendiği belirtilmiştir. Özellikle Girit’in ilhakı konusunda Sultan II. Abdülhamid’in Avrupa’ya seyahati ele alınmıştır. Bu ilhak konusunda Rusya ve Avrupa Devletleri’nin başa geçeceği belirtilmiştir. Girit’e artık elveda demek üzere olunduğunu, bütün felaketlerin bunca olanların sorumlusunun Sultan II. Abdülhamid olduğu izah edilmiştir. Akdeniz’deki Sakız, Çeşme, Midilli, Rodos ve en son Sisam adalarının her birinin adalet, namus endişesi ve korkusu içerisinde bulunduğu dile getirilmiştir. Makedonya ve Arnavutluk’un çaresizlik içerisinde olduklarını, Trablusgarp, Bingazi, Yemen, Basra, Suriye, Kudüs, İtalyan, Fransız, İngiliz, Alman, Avusturya hükümetlerinin gözlerinin Anadolu topraklarında olmasının sorumlusu olarak Sultan II. Abdülhamid gösterilmektedir. Rusya’nın Ayasofya’ya çan asmak düşüncesinde olduğu anlatılmıştır. Vatanın elden gitmekte olduğunu vatandaşların bu çaresizliğe karşı dur demesini Sultan II. Abdülhamid’e “ kan içici kan içen”¹⁹⁴ şeklindeki ifadesiyle halka sadetlerini ve hayatlarını kurtarmaları gerektiği vurgulanmıştır.

III. II Sultan Abdülhamid

İntikam Gazetesi’nde, ağır bir dil ile Sultan II. Abdülhamid’in şahsına eleştiriler olduğu görülmektedir. İlk sayısından son sayısına kadar makalelerde ve haber boşluğunda yazılmış olan yazılarda bu eleştirilere rastlanılmaktadır. Baskı rejiminin yaşanmasına istinaden beslenmiş olan kin ve nefretin yazılara döküldüğünü, sırf muhalefetlik babında

¹⁹² İG. “ İntikam” no:7 10 Kanun-i evvel 1900-1318 Ş.17 s.2-3.

¹⁹³ Taner Aslan ve Alpaslan Demir, “ İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne Ait İmamet ve Hilafet Risalesinin Muhteva ve Şekil Açısından İncelenmesi” **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 5, Güz 2009,s.(338)

¹⁹⁴ İG. “ İntikam” no:8 13 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.20 s.1-2.

hitapların bulunduğu belirtile bilinir. Gazetede Sultan II. Abdülhamid'in simasından dönemin olaylarına kadar yapılan tasvir ile nasıl bir kin ve nefretin aksettirilmeye çalışıldığı açıkça anlaşılmaktadır.

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'in simasını tasvir ederken şu ifadelerle yer vererek ağır bir dil kullanmıştır;

Çehresi bir hayvan şeklini almıştır. Boyadığı sakallar yanlarından fıskırmıştır. Kullandığı boyalar kahve, kınan, Hindistan cevizidir. Bu yüzden sakalı kıızıdan esmere dönmektedir. Kabarık olan alını modaya uygun fes ile kaplıdır. Fesin şekli yüzünün rengini, zayıflığını belirtmektedir. Burnu daha çok kemerlenmiştir. İnce ve kuru eliyle makine gibi daima büktüğü keza boyanmış kaba bıyığı, garaz-ı mefsedetini gösteren ince üst dudağını büsbütün kaplıyor. Alt dudağı ise daha ziyade kalınlaşmış. Orta boylu biraz kamburcadır. Kendisini ümitsiz edecek şekilde zayıftır.¹⁹⁵

Ayşe Osmanoğlu "Babam Abdülhamit" adlı eserinde, Sultan II. Abdülhamid'i tasvir eder iken gazetenin kullanmış olduğu anlatımın aksine ifadeleriyle sözlerine yer vermiştir:

Rahmetli babam orta boylu idi. Saçı ve sakalı koyu kumraldı. Burnu yüksekti: Osmanlı hanedanının alametini taşıyan biçimdeydi. Gözleri tahrirli yeşil ile mavi arası elâ idi. Gözlerinin etrafı biraz halkalı idi. Bakışları gayet zeki ve hassastı. Kaşları kalın olmayıp yine Osmanlı Hanedanına mahsus bir tipte idi. Kuvvetli zekâsını gösteren alını açık ve yüksekti. Dudakları ne kalın, ne inceydi. Yüzü beyaz ve pembeliği meyyaldi. Vücudu ise yüzünden daha beyaz olup adeta fil fişi gibiydi. Göğsünde ve kollarının üzerinde biraz tüy vardı. Elleri orta büyüklükte ve biçimli, ayakları da ne küçük ne büyüktü.¹⁹⁶

"Sultan Abdülhamid Siyasi Hatıralarım" adlı eserde, Sultan II. Abdülhamid'in siması şu şekilde verilmiştir:

Biraz uzunca boylu, otururken ve dururken hafifçe öne eğik, omuzlarıyla biraz kamburumsu hissini veren, iri burunlu, iri gözlü, yüzünden ve bakışlarından cevval ve müessir bir iradeye sahip olduğu anlaşılan bir şahsiyettir. Sesi kalın, halavetli, hafifçe titrek ve cazibelidir.¹⁹⁷

Hülagü, Sultan II. Abdülhamid'in kısa denilebilecek bir boyda olduğu, fakat ayağına ökçesi yüksek çizme giydiğinden orta boylu gözüktüğünü tasvir etmiştir. Zayıf olmak ile birlikte kemikleri kalın olduğundan zayıf gözükmeyeceğini, omuzlarının genişliğine müteakiben biraz öne eğik veyahut bir nevi kambur olduğunu, boynu ne uzun ne kısa

¹⁹⁵ İG. "İkinci Abdülhamid" no:15 7 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 16 s.2-3.

¹⁹⁶ Ayşe Osmanoğlu, **Babam Abdülhamit**, Güven Yayınları, İstanbul, s.9.

¹⁹⁷ Ali Vehbi, **Sultan Abdülhamit Siyasi Hatıralarım**, Çev: H. Salih Can Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999,s.29.

şeklinde fakat omuzlar arkaya doğru eğik olduğundan kısa gözüktüğü, kolları uzun elleri büyük ve enli parmakları ise kalın olduğunu söylemiştir. Ayakları, ellerine nispeten küçük olduğundan giydiği ayakkabının kırk santim olduğunu, yüzü güzel olmamasına rağmen sevimli olduğunu, alnın geniş şakaklarının basık yanaklarının çökük cehresinin uzun olduğunu, kulağının az işittiğini sesinin gür olduğu şeklinde tasvirleriyle anlatımına yer vermiştir.¹⁹⁸

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'in, uzun boylu, zayıf, uzun burunlu, şiddetle korkan biri olduğunu tasvirine yer vermiştir. Parayı seven bir kişiliği olduğunu belirtmiştir. Oğlu Mehmet Selim Efendi Hazretleri'nin birçok kişinin arazisini ele geçirdiğinden dolayı hapsedildiğini vurgulamıştır. Gazete, Sultan II. Abdülhamid'in köylünün tarlasını ele geçirdiğini, fakir aileyi açlık içerisinde bıraktığını konu etmiştir. Oğlunu dahi sevmeyen yine de bizim vatandaşların, halkın, otuz beş milyon insanın, Padişahıym şeklinde tahtına cesaret verdiğiine değinilmiştir. Bunu miskinlik, ahmaklık olarak tanımlayarak “murdar alçak, hain korkak” şeklindeki ifadesi ile vatandaşların Sultan II. Abdülhamid'e güven verdiklerinden bahsedilmiştir.¹⁹⁹

Gazetede, Sultan II. Abdülhamid'in parayı seven biri olarak nitelendirildiği görülmektedir. Sultan II. Abdülhamid Siyasî Hatıraları'nda, bu tür ithaflara kızmadığını dile getirmektedir. Hesabını bilen biri olduğunu parasını israf niyetinde kullanmayı sevmediğini belirtmiştir. Özellikle de amcası Abdülaziz döneminde savurganlığın ne tür bir felaket olduğunu anladığını zaten imparatorluğu ve maliyeyi iflasa götürenin israf olduğunu söyleyerek paranın önemini vurgulamıştır.²⁰⁰

Sultan II. Abdülhamid'in son günlerine yaklaştıkça artık etrafa saldırdığını hatta bununla da kalmayıp ev yakmak, evrak aramak, evin erkeğini veyahut oğlunu zindana attırdığından bahsedilmiştir. Halkın derin sessizliğe bürünmesi bazı kesimlerin intikam hırsı padişahı endişelendirdiğini, bu endişenin neticesinde etrafa saldırdığını “Karıncanın ölümü yaklaşınca kanatlanır.” şeklinde benzetmesiyle Sultan II. Abdülhamid'in içerisinde yaşamış olduğu durum anlatılmaya çalışılmıştır.²⁰¹

Gazete Sultan II. Abdülhamid'e yönelik bir başka hususta sarayda harem dairesindeki bölümde esir kızların bulunduğunu, bu kızların altmış kişiden oluşup otuzu 6'ya kadar

¹⁹⁸ Metin Hülagu, **Devri Abdülhamit, Bir İnsan Olarak Sultan II. Abdülhamid**, C.3 Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011,s.226.

¹⁹⁹ İG. “ *Sultan Hamid*” no:4 29 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.6 s.1-2.

²⁰⁰ Abdülhamit, **a.g.e**,s.157-158.

²⁰¹ İG. “ *Şuûnat*” no:4 29 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.6 s.4.

diğer otuzu ise 12'ye kadar nöbet tuttuklarının gazetede bahsi olmasıdır. Bu kızların nöbet esnasında kümeler halinde oturduğunu iskambil tavlâ oynadığı bazen sevinç ve neşe ile gürültüler yaptığını bir anda sessizliğe büründükleri vakit Sultan II. Abdülhamid'in endişeye ve korkuya kapıldığı hissiyatına yer verilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in uyku esnasında hep huzursuzluklar yaşadığını, bir boğulma korkusu olduğunu, içeride ve dışarıda bir güvensiz ve huzursuz yaşamının olduğu belirtilmektedir.

İntikam gazetesi, başka bir yazıda Sultan II. Abdülhamid'in siyasi bir dolambaç içinde olduğunu, Avrupalı devletler ile mücadelesinde ihtilafa düşerek zaman kazandığını bunu da 1876 Ermeni olaylarında gösterdiğini vurgulamaktadır. Ölüm korkuları içerisinde yaşayan padişahın etrafında bulunanlara zulüm çektiğini bu zulmün memleketi harap ve perişan ettiğinden bahsetmektedir. Hile, dolambazlık çerçevesinde kendisini muhafaza edip, intikam peşinde koşan ölüm korkusunu her daim yaşayan biri olduğu anlatılmaktadır. Gazete yine aynı haberinde ismini kullanmadığı bir mabeyincisinin kullandığı sözleri dile getirerek, Padişahın yaşantısının gergin ve hasta bir şekilde geçirdiğini, her gece uyurken polisiye romanlar okuttuğu daha sonra uyuduğu bilinmektedir. Bu intikam hissi ile Sultan II. Abdülhamid'in Mithat Paşa ve Mahmut Celalettin Paşa'yı boğdurarak öldürdüğünü kellelerinin mumyalanarak İstanbul'a gönderilmesini istediğinden bahsedilmiştir. Sadece bu olay ile kalınmayarak Edirne Valisi Kadri Paşa'nın vefat ettiğinde vasiyeti üzerine İstanbul'da toprağa verilmek üzere yola çıktığında Sultan II. Abdülhamid'in emri ile tekrar gönderildiğini bu olayda padişahın parmağı olduğu anlatılmıştır.²⁰²

Osmanoğlu, babasının geceleri kitap okuttuğu için birçok söylentilerin ortaya çıktığını, aslına uygun olmayan ifadeler kullanıldığından bahsetmiş olup Sultan II. Abdülhamid'in kitap okutma sebebini babasının sözlerine yer vererek açıklamıştır:

Gündüzleri beni meşgul eden işlerin ağırlığından kurtulmak, zihnimi başka taraflara sevk edip düşüncelerimi defetmek ve rahat uyuyabilmek için her gece odamda kitap okutturuyorum. Okuttuğum eserler ciddi olursa büsbütün uykum kaçıyor. Onun için birtakım romanlar tercüme ettiriyorum.²⁰³

Sultan II. Abdülhamid'in gazetesinin bahsetmiş olduğu kitaplar ile uyuşmadığını, korku ve endişeler ile değil de gündüz işlerinde meşguliyetin vermiş olduğu ağırlığın etkisiyle geceleri uyku tutmadığını anlatmıştır.

²⁰² İG. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:16 10 Kanun-i Sani 1900-1318 N. 19 s.1-2.

²⁰³ Osmanoğlu, a.g.e, s.29.

Bir başka haberinde İntikam gazetesi, Ermeni olaylarına yer verirken Sultan II. Abdülhamid'in tavrına dikkat çekmiştir. 1896 Ermeni ayaklanmalarında Sultan II. Abdülhamid'in, Ermeni Patrik'i Aşıkyan Efendi'ye:

Böylelikle Avrupa'nın müdahalesini kazanabilirsiniz zannediyorlar. Pekâlâ, haydi öyle olsun! Ecnebler donanma ile boğazları geçerek payitahtı zapt etsinler. Fakat onlarda karaya basmazdan evvel, iyi biliniz ki Boğaziçi'nin dalgaları hep Ermeni kanıyla boyanmış olacaktır.²⁰⁴

Sert sözlü bir cevap verdiği bilinmektedir. Daha sonra padişahın bu sözleri Aşıkyan Efendiye hayli korkuttuğunu sultanın ayaklarına kapanarak af dilediği anlatılmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in olaylarının sadece bununla da kalmadığını birçok olayların bulunduğu bilinmektedir. Padişahın bazen asabi olduğu ve sinirini kontrol edemeyip mabeyinci ve kâtipleri dövdüğü ifadelerine yer verilmektedir. Bunlardan bir tanesi Başkâtip Sait Paşa'nın başına mürekkep okkasını fırlattığıdır. Etrafındaki adamlarının kin gütmesinden korktuğunu bu yüzden onlara merhametli davrandığı zamanlar olsa da yine de sevilmediğini hissettiği anlatılmaktadır. Bir diğer husus ise padişahın Avrupa'dan gelen seyyahları çok güzel şekilde ağırladığı bu seyyahlara şeker, sigara vs. hediyeler takdim ederek çok iyi şekilde ağırladığını dile getirmektedir. Bunun sebebi ise padişahın Avrupa nezdinde iyi görünmek olduğudur. Keza aynı şekilde içeride ve dışarıda kendisine karşı aleyhtar olanları yakalayamadığı zaman onları yanına almak için onlara hoş görünüp muhabbetler ile yanına çekmek istediğinden bahsedilmiştir.²⁰⁵

Hülagü, Sultan II. Abdülhamid'in gayet nazik ve terbiyeli olduğunu, mabeyincileri ile görüşmelerinin samimi bir şekilde gerçekleştiğini, emrinde çalışanlara, sefirlerine, vezirlerine gayet doğru ve akilane sözler söylediğinden bahsetmiştir. Yüzündeki çekiciliği ile huzuruna gelenlerin kendisine hürmet duyduğunu, korkaklıktan ziyade cesur olduğunu anlatımında yer vermiştir.²⁰⁶

Sultan II. Abdülhamid'in özellikle devlet makamında bulunan ama sadaretine hiç çıkmamış huzurunda hiç bulunmamış kişileri karşısına çıkararak onlara beyler ve paşalar hakkında bildikleri var ise söylemelerini bunların aralarında kalacağını hatta zenginlik ve nazırlık verebileceği ifadelerine yer verdiği belirtilmektedir. Karşısına çıkan devlet makamında bulunan kişilerin bir şey den haberdar olmadıklarını lakin yine de birçok kez

²⁰⁴ İG. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:17 14 Kanun-i Sani 1901-1318 N.23 s.4.

²⁰⁵ İG. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:19 21 Kanun-i Sani 1901-1318 N.30 s. 2-3.

²⁰⁶ Hülagü, **Bir İnsan Olarak**...s.229.

defalarca karşısına tekrar çıkarıp aynı soruları sorduğunu artık bu soruların kin amacı güttüğü devlet makamında bulunan kişilerin Avrupa'ya kaçtıklarından bahsedilmiştir.²⁰⁷

Sultan II. Abdülhamid'in böylelikle kendi yanına çektiği insanlara nişan, rütbe, para, altın takdim ettiğini hatta bahse göre kadın mevzularının da içerisine dâhil edildiği anlatılmıştır. Özellikle insanlar buna karşı çıkarlarsa da hafiyelerin, iftiraların ve işkencelerin ardı arkası kesilmediğinden bahsedilmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in "Serasker Sabık Saib Paşa'ya: "Dinle serasker! İyice biliyorum ki bana hizmet eden ibraz-ı sadakat ederler, fakat yine iyice biliyorum ki menfaatlerini asla ihmal etmezler ve Cem'i servetle meşgul olurlar",²⁰⁸ sözünden anlaşıldığı üzere Saib Paşa Sadık hale getirilmiştir.

İntikam gazetesinin aynı haberinin bir başka konusu ise içeride ve dışarıda gazetelerin satın alınarak bir nevi kendi aleyhtarına döndürülmesidir. Said Paşa'nın Ermeni katliamının altı ayda birkaç gazeteye verilen paranın hazineye vermiş olduğu zarar altı yüz kırk nişan, iki yüz otuz beş bin Osmanlı Türk lirası olduğundan bahsedilmiştir.²⁰⁹

Sultan II. Abdülhamid'in bir yandan gazete kapatmış bir yandan maddi destek vererek dar gelirden bulunan gazetelerin ayakta kalmasına yardımcı olmuştur. Gazetelere ödenen maddi yardımın Abdülmecit Döneminden bu yana devlet bütçesinden yapıldığı bilinmektedir. Yapılan ödemelerin Maarif ve Hariciye Nezareti bütçelerinden olduğu, bazı resimli dergiler de iyi kâğıt kullanılsın diye kendi parasından da yardımda bulunduğu söz konusudur. Yapılan yardımlar ve maddi ödenekler basını elde tutmak adına. Bu yardımlar tüm gazeteleri kapsayacak şekilde değildir. Gerektiğinde ceza verecek, gazeteleri kapatacak gerektiğinde ise gazete çıkaracak durumda olmasına karşın maddi destek ile yardım da bulunulmuştur.²¹⁰

İntikam gazetesinde, yalnız içeride bu tür durumların göze çarpmadığını dışarda da buna benzer olaylara rastlanıldığı anlatılmaktadır. Times gazetesi bir milyon Osmanlı Türk lirası karşılığında satın alınmaya ve böylece Bismarck'ın ağzının kapatılacağından bahsedilmiştir.²¹¹

Gazetelere yapılan yardımın Sultan II. Abdülhamid döneminden önce var olduğu bilinmektedir. İç ve dış basına maddi yardım yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid ülke

²⁰⁷ İ.G. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:20 24 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 3 s.4 .

²⁰⁸ İ.G. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:21 28 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 7 s.3.

²⁰⁹ İ.G. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:21 28 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 7 s.3.

²¹⁰ Fatmagül Demirel, **Abdülhamid Döneminde Sansür**, Bağlam yayıncılık, İstanbul, 2007, s.81.

²¹¹ İ.G. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:21 28 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 7 s.4.

içerisindeki yaşanan olayların, ülke dışında yer bulmaması için içeride ve dışarıda basın ile bir mücadele içerisinde yer almıştır. Yabancı basının haberleri, yorumları ülke içerisinde huzursuzluk ve endişe çıkaracağı kaygısıyla yabancı basın ve basın muhabirlerine gerekli yardım yapılmıştır. Bu maddi yardımlar sayesinde ülke aleyhine yapılan haber ve yorumları bir nevi engellenmek istenmiştir. Bu durumda dış basın tarafsız olma yolunu seçmiştir. Tabii ki her gazeteye maddi yardım yapılmamıştır. Tarafsız olan gazetelerde vardır. Dış basına yapılan ödemeler de bazı gazeteler Osmanlı siyasetini değiştirirken bazıları aleyhtar yazılarına devam etmiştir. Bir kısmı ise yapılan maddi yardımların az olduğunu, artırılmasını talep etmişlerse de Sultan II. Abdülhamid bu yardımlarında kesileceği cevabını vermiştir. Bazı gazetelere ise görülen olumlu gelişme neticesinde 3.000 franklık zam yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid dış basında gazetelere yapılan maddi destek siyasetini değiştirerek bunun yerine gazete müdürlerine ve muhabirlerine el altından para yardımı yapmıştır. Times gazetesi muhabiri Valas 150 sterlin maaş almaktadır.²¹²

Koloğlu, gazete satın alma, ajanslara maddi destek uygulamasının Sultan II. Abdülhamid döneminde olmadığını, ilk olarak 1830'da Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından Paris ve Londra gazetelerini yanına çekerek kullanılmaya başlandığını belirtmiştir. Özellikle yabancı basına ilgi gösterilmesi amacıyla Matbuatı Hariciye Dairesi kurulduğunu, Osmanlı Devleti'nin dış basında vermiş olduğu maddi desteğin çarçur edilmesi söylentilerinin yersiz olduğuna dikkat çekmiştir.²¹³

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'in ilahî ve beşerî adalete inanmadığını, imanının yok olduğunu belirtmektedir. Beş vakit namazını kılan fakat orucunu düzenli tutmayan birisi olduğundan bahsetmektedir. Sadece bu hadiseler ile de kalmayıp rüyasında dehşetli korkular içerisinde olduğu bu olaya müteakip hayırlar yaptığından söz etmiştir. Gazetede ulemeden birisiyle olan sohbetlerin de bu ismin kim olduğu belirtilmemek suretinde, Sultan II. Abdülhamid aleyhtarına sözler söylenildiği, bu sözlerin İslam üzerinde durulduğunu konu etmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in İslam'a yakışmayan davranışlarda bulunduğu, sözde halife olmasına rağmen dinin ne olduğunu bilmediğini öne sürmüştür.²¹⁴

Hülagü, Sultan II. Abdülhamid'in dinine sadık olmakla beraber ibadetine tabii, beş vakit namazını kılan, gerektiğinde imamlık yapan biri olduğunu, namaz kılmayanlara zorla baskı

²¹² Demirel, a.g.e, s.124-136.

²¹³ Orhan Koloğlu, **Avrupa'nın Kıskaçında Abdülhamit**, İletişim yayınları, İstanbul, 1998, s. 271-272.

²¹⁴ İG. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:23 7 Şubat 1901-1318 L. 18 s.3-4.

uygulamadığı, ölümden korktuğunu ve her an tehlikelere maruz kalma korkusu ile yaklaştığını anlatmaktadır.²¹⁵

İntikam gazetesi, bir başka haberinde Sultan II. Abdülhamid'in iyi bir Müslüman olmadığını, Hristiyanlara karşı sevgi gösterisinde bulunduğu, kılıktan kılığa girdiğini anlatmaktadır. Özellikle değişim içinde tutarsız olarak gösterilen padişah, Ermeni Patriği ve (Bonatti) Papa'yı davetinde laiklik konusunun ele alındığı sohbetin pek bir kakkahalı geçtiğini lakin Papa'nın gitmesinden sonra; "Abdal herif dedi. Söylediklerimin hepsi doğru zan idi. Gözleri bile doldu." Tarzında söylemleri Sultan II. Abdülhamid'in tutarsız olarak nitelendirilmesini desteklemektedir.²¹⁶

III. II. I Sultan Abdülhamid'in Yönetim Anlayışı

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'in yönetim anlayışına gazetenin hemen her konu başlığında doğrudan ya da dolaylı şekilde yer vermiştir. Dönemin şartlarına değinerek Rusya, Fransa, İngiltere vs. Avrupa ülkelerinin Osmanlı üzerindeki paylaşımlarının yanı sıra Balkan ve Kafkasya da yaşanan toprak kayıplarının Sultan II. Abdülhamid'in politikasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'in 1293 sene-i hicriyesinin Şaban ayının on beşinci günü tahta çıkmasıyla birlikte kara ve zalim olarak belirttiği günlerin başladığını vurgulamıştır. Gazete, işte bu kara ve zalim olarak belirttiği günlerin içerisinde yaşayan Osmanlı vatandaşlarına hitap ederek yirmi beş yılın tamamen bir matem şeklinde geçtiğini, üzerlerine çöken kâbusun ve felaketlerin artık bir son bulması gerektiğini söylemektedir.²¹⁷

Aydın, İntikam gazetesinin bu iddialara bilmukabele Sultan II. Abdülhamid'in halkı ile bütünleştiğini derdi olanların derdini dinlediğini, birlikte namaz kıldığını, beraber oturduğunu ve tedavi ihtiyacı olmalara yardım ettiğinden bahsetmiştir.²¹⁸

İntikam gazetesi Osmanlının dâhili ve haricî meselelerinin Sultan II. Abdülhamid'in yönetiminden kaynaklandığından bahsetmiştir. Lakin Sultan II. Abdülhamid, sadaretinin ilk yıllarında Osmanlının içerisinde bulunmuş olduğu buhranlı dönemde idarî sistemde çökmeler meydana gelmiştir. Askerî, eğitim, ticaret, ziraat ve sanayi başta gelenlerin

²¹⁵ Hülagü, **Bir İnsan Olarak...** s.231.

²¹⁶ İG. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:27 7 Mart 1901- 1318 Za. 16 s.3.

²¹⁷ İG. "Bayram" no:19 21 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 30,s.1.

²¹⁸ Mehmet Aydın, **Abdülhamid Han'ın Liderlik Sırları**, Okumu Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri, 3. Baskı, İstanbul, 2002,s.159.

arasındadır. ²¹⁹ Sultan II. Abdülhamid idarî sistemindeki düzenlenmelerin yanı sıra ülkenin birlik ve beraberliğini de önde tutmuştur. Taşrada uygulamış olduğu eğitim, ziraat ve mimarî alanında yenilik hizmetleri ile halkın gönlünde taht kurmuştur.²²⁰

İntikam gazetesi, Ramazan Ayı'nın son günlerinin yaklaştığı bu vakitlerde Osmanlı vatandaşlarının Sultan II. Abdülhamid'e karşı hiçbir hazırlık görmediğini, yaşanan bu duruma sessiz kaldıklarını sitem edercesine anlatmıştır. Zamanın kıymetli olduğu şu zamanlarda günlerin ve saatlerin geçtiğini bu süreçte Osmanlı vatandaşlarının Sultan II. Abdülhamid'e karşı birlik olmak için kendilerinin yanına yer almalarını ön görmektedir. Gazete, yaşanan bu sıkıntıların kendilerinin kaderleri olmadıklarını vatandaşlara bildirmiştir. Özellikle Osmanlının içinde bulunmuş olduğu durumun içler açısı olduğunu, Rumeli de Makedonya kattalı, Yemen ve Arnavutluk'ta isyanların yaşandığını söylemiştir. İsyânların içerisinde vatandaşların mahvolup olmuş bir şekilde açlık ve sefalet hayatı yaşayacaklarını belirten gazete, çeşitli zulümler ve işkenceler ile geçen dönemin artık sonlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.²²¹ Gazete, Osmanlının uğradığı felaketlerin dehşetli bir şekilde çoğaldığını, İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya gibi devletlerin ittifakı neticesinde Afrika topraklarına göz dikeceğini Yemen örneğini vererek açıklamıştır. Sakız, Midilli, Çeşme ve Rodos adalarda meydana gelen kargaşalardan bahsederek buralara hürriyet ve adaletin gelmesi gerektiğini Sisam adasının da bunların içerisinde aldığını söylemiştir. ²²² İntikam gazetesi, yaptığı bu çağrıda Osmanlı vatandaşlarını hürriyet ve istikbal için birlik olmaya şu sözler ile davet etmektedir: "Acaba biz bu saadete ne vakit nail olacağız. İstikbalimizi ne vakit emin görebileceğiz? Dikkat, gayret !!! Uzatılan ele kardeşçe vatandaşa yapışmak hasılı ittihad-ı mumi bir ittifak sonra da intikam !!!"²²³

İntikam gazetesi, yapmış olduğu ihtilal çağrısını yinelemiştir. Osman Devleti içerisinde yaşayan taşralılara ve İstanbullulara hitaben yirmi beş yılın içerisinde bu vatandaşların çeşitli felaketler geçirdiklerini belirtmiştir. Vatandaşlara Rusya vilayetlerinde meydana gelen isyanlarda mekteplilerin ve ahalinin ayaklanmalarını göz önünde bulundurmalarını kendilerinden de aynı davranış sergilemelerini beklemektedir. Gazete halkı yönetime karşı birleşmeye şu sözler ile davet etmiştir: "Da 'ima yağmaya uğrayan ey bütün hemşeriler, dayılar,

²¹⁹ Ömer Faruk Yılmaz, **Belgelerle Sultan İkinci Abdülhamid Han**, Osmanlı Yayınevi, İstanbul, s.13.

²²⁰ Aydın, **a.g.e.**, s.140.

²²¹ İG. "İçmâl" no:18 17 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 26,s.1-2.

²²² İG. "İçmâl" no:35 9 Mayıs 1901-1319 M.20,s.2-3.

²²³ İG. "İçmâl" no:18 17 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 26,s.3.

el ele baş başa vererek yürümek ve zalimlerin hepsini tepeleyerek hakkınızın iri olduğunuzu göstermek günü bu gündür.”²²⁴

İntikam gazetesi, aynı habere istinaden Arnavutluk'ta meydana gelen olayların da sorumlusunun Sultan II. Abdülhamid olduğunu belirterek ağır hitamlar kullanmıştır:

Bütün bu kara haberlerin karşısında yezid-i ekber bir taraftan milleti ve hazineyi soyarak, soydurarak topladığı altınları Amerika bankalarına yatırmakta ve selamet-i nefis- laînesi için bir kerizkah aramakta devam bir taraftanda Yeni Osmanlıları tenkil ve iskat için komisyonlar, heyetler teşkil ediyor. Haklarında gülünç gülünç hükümmameler ahz ve kerfat mezkureleri neşr itdiriyor.²²⁵

Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunmuş olduğu durumun nedenli kötü durumda olduğunu bilmektedir. Özellikle dış siyasetinde Almanya ile iyi geçinmek, İngiltere ile bir sorun çıkarmamak, Ruslara güvenmemek, Balkan Devletleri ile iyi geçinerek denge politikası gütmüştür. Fakat bu devletlerin Osmanlı topraklarını parçalama düşüncesi 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra iyiden iyiye belirginleşmiştir. Sultan II. Abdülhamid, toprak kayıplarını önlemek için barışçıl politika ve aralarında çıkar çatışmazlıklarında yararlılsa da İngiltere'nin, Kıbrıs ve Mısır'ı Fransa'nın, Tunus'u, İtalya'nın Trablusgarb'a göz dikmesi Balkanlarda Yunansitan, Sırbistan ve Bulgaristan'ın Yayılmacı politikası, Rusya'nın Doğu Anadolu'da faaliyetlerinin önüne geçememiştir.²²⁶

İntikam gazetesi, bir başka başlığında, Sultan II. Abdülhamid Dönemi'ni Sultan Abdülaziz Dönemi ile mukayese ederek Sultan II. Abdülhamid'in yönetimini eleştirmiştir. Abdülaziz döneminde ordu ve donanmanın Avrupalı Devletler ile boy ölçüşecek derecedeyken, Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde ordunun ve donanmanın bozulduğunu yeniçerilerin kendi menfaatleri için para ile beslendiklerini anlatmıştır. Bunun bir örneğini en son Ruslarla 93 Harbi'nde görüldüğünü, ondan sonra harbin ne olduğunun unutulduğunu söyleyerek nazire yapmıştır. Gazete, aynı haberinde Balkanlarda ve Kafkasya'da yirmi beş yıl evvel düzenin olduğunu lakin Sultan II. Abdülhamid'in yönetimi ile birlikte artık buradaki vatan topraklarının tek tek kaybedildiği söylenilmiştir. Şark meselesi, Fransa ile

²²⁴ İG. “*İstanbullular Taşrahılar*” no:31 4 Nisan 1901-1318 Za.15,s.1-2.

²²⁵ İG. “*içmâl*” no:35 9 Mayıs 1901-1319 M.20,s.3.

²²⁶ Tahsin Paşa, **Abdülhamit Yıldız Hatıraları**, Haz: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, s.135; Vahdettin Engin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, Ed: Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi,3. Baskı, İstanbul, 2007, s.25-28; Orhan Koloğlu, **Avrupa'nın Kışkacında Abdülhamit**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, S.31.

Rıhtım meseleleri, donanmanın ıslahı vs. gibi dönemin olaylarına dayanarak genel bir eleştiri yapılmıştır.²²⁷

Gazetenin Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid dönemi donanma mukayesesine karşın Necip Fazıl'ın "Ulu Hakan" adlı eserinde, Sultan II. Abdülhamid'e düşman olanların Abdülaziz Dönemi donanmasını dünyanın ikinci büyük donanması olarak görmesi, bu donanmayı Sultan II. Abdülhamid'in Haliç'te çürüttüğü yaygarasının gülünç olduğu düşüncesine yer vermiştir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in böyle bir güçte donanmayı neden yok edeceğini, bu söylemlerin gülünç olduğunu belirtmiştir. Aslında Sultan II. Abdülhamid'in çürümüş olan donanmayı Haliç'te tutarak yenileşme ile modern düzeye getirdiği kanısındadır.²²⁸

İntikam gazetesinin bir diğer karşılaştırması ise İngiltere Kraliçesi Victoria'nın vefatı üzerine Sultan II. Abdülhamid ile yapılanıdır. İkdam gazetesinin 2363 nüshasından esinlenerek anlatılan yazıda genel olarak Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı'nın gerilediğini ve Victoria Dönemi İngiltere'sinin ilerlediğine değinilmiştir. Yazıda Victoria Dönemi ve şahsına övgü dolu sözler edilmiştir. Victoria'yı vicdan sahibi, vatanperver ve insancıl özellikleri olan, kendi halkının yanında sürekli duran bir hükümdar olarak tanımlanmıştır. Buna karşın Sultan Abdülhamid hakkında sert bir lisan kullanılmıştır. "Kızıl Sultan, vatanımızın vebası olan taçlı cani, Yezid-i Ekber" ifadeleriyle intikamcı nefret dolu sözlere yer verildiği görülmektedir. Sultan Abdülhamid Dönemi'ne istinaden kullanılan ifadelerde dönemin karanlık ve uğursuzluklar ile dolu olduğu dile getirilmiştir.²²⁹

İntikam gazetesi, intikam hırsının yanı sıra çeşitli rahatsızlıklardan da bahsetmiştir. Eflak ve Boğdan ile bir Romanya, Tuna ve Rumeli vilayetleriyle Bulgaristan, Batum ve Kars ile Rusya, Mısır ve Kıbrıs ile İngiltere, Teselya ve Girit ile Yunanistan, Tunus ile Fransa'nın hâkimiyetlerinden duyulan endişe dile getirilmiştir.²³⁰

İntikam gazetesi, bir başka anlatımında Sultan II. Abdülhamid'e "anarşi" olarak tabir etmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıktığı günden itibaren hak, hürriyet ve adalet isteyen vatandaşların kimilerini hapsedmiş, kimilerini zindana atmış, kimilerini yetim ve dul bırakmış, kimilerini ise Marmara Denizi'ne döktüğü gerekçeleriyle bunun bir dehşetli

²²⁷ İG. "Mülâhaza" no:44 25 Eylül 1901- 1319 C.12,s.1-3.

²²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Ulu Hakan II. Abdülhamid Han**, Büyük Doğu Yayınları,9. Basım, İstanbul, 1998,s.322-323.

²²⁹ İG. "Mukayese ve Hüküm" no:23 7 Şubat 1901-1318 L. 18, s.2.

²³⁰ İG. "Siyasi Şark Meselesi, Padişahımız Gazada" no:42 25 Ağustos 1901-1319 Ca.11,s.2.

anşistlik olduğunu söylemektedir. Bunu yapan Sultan II. Abdülhamid'in uzun müddettir cezasız kaldığını böyle devam ederse bütün Avrupa'yı kana bulayacağı vurgulanmıştır.²³¹

Marmara Denizi meselesini Necip Fazıl, Harbiyelilerin ve Tıbbiyelilerin Marmara'da boğdurulmasının yalan olduğunu, Ermenilerin çıkartmış olduğu bir söylem olduğunu söylemektedir.²³² Gazetenin Sultan II. Abdülhamid halkını zindan, hapis ve dul yetim bıraktığı bilmukabele kışın sert olduğu dönemler de halkına kömür ve odun yardımıyla bulunmuştur. Ayrıca dul yetim ve emeklilere yiyecek yardımı etmiştir.²³³

İntikam gazetesi, Fransa'nın Rıhtım meselelerinde imtiyazlar alması, İtalya'nın, Trablusgarp ve Arnavutluk ile ilgilenmesi, Avusturya'nın, Bulgaristan ile ittifak yapması, Rusya ve İngiltere'nin müzakerelerde olmasına karşın Osmanlı Devletinde ziyafetler verilmesi konularını tenkit etmektedir. Ayrıca jurnallerin okunup gereğinin yapılması, Hicaz demir yolu için ianelerin toplanması, maliye de çareler aranması, milletin paralarının israf edilmesi, geceleri vatandaşın evlerinin basılması, cinayetler vs. gibi konular ile uğraşmasını eleştirmektedir.²³⁴ Gazete, Osmanlı vatandaşlarına sitem edencesine neden böyle bir yönetime boyun eğdiklerini, neden korktuklarını, babaları hapiste olan çocukların neden sessiz kaldıklarını, böyle giderse Avrupalı Devletlerin vatanı ele geçireceğini vurgulamıştır. Gazete "Yarın bize yaşamağa müstahak olaydılar yaşarlardı diyecekler" sözleriyle çocukların kendilerine lanetler yağdıracağını, el ele vererek esaretten kurtulup hürriyeti tahsis etmeleri gerektiğini söylemiştir. Geç kalındığı vakit Avrupa Devletlerin Osmanlı diye bir şey bırakmayacaklarını bu duruma sessiz kalınmaması gerektiğini sözlerinde yer vermiştir.²³⁵

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid'in yirmi beş senede zorbalık ve zalimlik olarak tanımlandığı bu senelerde yapmış olduğu baskılar neticesinde intikam amacı güdüldüğü ve bu amaçların da haklı olduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle bunları anlatarak kendilerini cennetlik olarak görmüşlerdir. Sultan II. Abdülhamid'in amcazadesi Abdülaziz'in kindar, bencil, boş yere malını harcan zevk ve eğlence düşkünü olarak nitelendirilmiş, V. Murad Han'ın yerine geçmesi ile de bir bayram havası olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonraları Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesi adına büyük uğraşlar verilmiş olduğuna dikkat çekmişlerdir. Mahmut Celaledin, Radıf Paşa ile birlikte Rus sefiri Cezal

²³¹ İG. "Makale-i Mahsusa" no:44 25 Eylül 1901- 1319 C. 12,s.3-4.

²³² Kısakürek, a.g.e,s.470.

²³³ Aydın, a.g.e,s.140.

²³⁴ İG. "Makale-i Mahsusa" no:42 25 Ağustos 1901-1319 Ca.11,s.3.

²³⁵ İG. "Makale-i Mahsusa" no:42 25 Ağustos 1901-1319 Ca.11,s.3.

İğnatiyef'in tahtta kimse olmaması yaygarası üzerine İngiltere sefiri Sör Henry Eliot ve Mithat Paşanın bu olay karşısında seyirci kaldıkları belirtilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in bu durumdan istifa de Mithat Paşa ile Musluoğlu çiftliğinde bir görüşme yaptığı bu görüşme neticesinde bir beyanname imzalanarak 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta geçtiği bilinmektedir. Bu hadiselerin olduğu sıralarda Rus, Almanya ve Avusturya'nın bazı bölgelerde isyan çıktığı, Karadağ harbinin de bu hadiselerin bir parçası olduğu anlatılmıştır. Sultan II. Abdülhamid bu neticeler sonucunda Mithat Paşa ile birlikte çareler aramışlardır.²³⁶

İntikam gazetesi, Mithat Paşa ile Sultan II. Abdülhamid'in Musluoğlu çiftliğinde birtakım öneri maddelerinin kabulü hususunda görüşmelerinin sonucunda imza attıkları karara göre Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesinin gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu maddelerin içerisinde Ziya Paşa ve Kemal Bey'in kâtip ve müşavirlik hizmetine alınması söz konusu olduğu, lakin bu sözün tutulmadığını bu olayın Sultan II. Abdülhamid'in ilk yalanının olduğu görülmüştür. Bununla kalınmayarak eski Sadrazam Sait Bey'in Sultan II. Abdülhamid tarafından tekrar yanına alarak, Mithat Paşa'nın ümitsizlik çaresizlik altında ezildiği belirtilmiştir. Bu olaylar yaşanırken Avrupa karışıklık içindedir. Almanya'nın Fransa meselesinden dolayı Rusya ile iyi geçindiğini, Avusturya'nın ise Bosna ve Hersek ilhak etmek için çaba gösterdiğinden bahsedilmiştir. Avrupa'nın ıslahat istediğini Mithat Paşa'nın da Kanun-i Esasi'nin ilan ettirdiğini Cevdet Paşa'nın ise böylece bir durumu lüzum görmediğinden söz edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in Rusya'ya harp ilan etmesi, buna karşın Mithat Paşa'nın ise barıştan yana olması Sultan II. Abdülhamid'in karşı olması üzerine Ayestefonos'ta anlaşma yapılmış Meclis-i Mebusan kapatılıp, Bab-ı Âli cansız kaldırılıp yerine Yıldız Hükümeti başladığı bilinmektedir.²³⁷

İntikam gazetesi, Yıldız'ın, toplumu kendisine düşman ettiğini ve giderek bunun şiddetlendiğini Müslim ve gayrimüslim insanların yirmi dört ramazandır böyle devam ettiğini halkın çeşitli işkencelerle ve zulümlerle inletildiğinden bahsedilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'e bağlı bulunan Devlet Erkan'ındaki kişilerin aldıkları ihsan, nişan ve rütbe karşılığında ile her gün beş on insanı öldürdüklerini, İstanbul gazetelerinin ise bu yaşananlara seyirci kalmanın yanı sıra Sultan II. Abdülhamid'i daha da çok övdüklerini dile getirmiştir. Vatandaşlara ve millete Sultan II. Abdülhamid'i sene-i devriyesinde saltanatının yirmi beş seneyi tamamladığını milletin iyiliğinden ziyade onları yok etmek

²³⁶ İG. "Bir Rub Asr" no:22 13 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 10 s.1-2.

²³⁷ İG. "Bir Rub Asr" no:24 14 Şubat 1901-1318 L. 25 s. 1-2.

için uğraş verdiğini belirtmiştir. Bu işkencelerin yirmi beş senedir devam ettiğini durmak bilmeyeceğini arkasının geleceğini öngörmüştür. Gazete, millete bu son ramazan olması isteğiyle intikam almaya davet etmiştir.²³⁸

İntikam gazetesi, bir başka haberinde Sultan II. Abdülhamid'in Rus muharebesinin açmasının Meclis-i Mebusanı, usul-ü meşvereti ortadan kaldırmak olduğunu, milleti felaket ve husumetler içerisinde bırakacağını bu yüzden muharebeyi açtığı belirtmektedir. Özellikle Yıldız Sarayı'ndan komutanların ayrılığa düştüğünü kumanda edecek kimsenin bulunmadığını söylenilmiştir. Alınan yenilgiyle birlikte nedenli hatalarının olduğunu Madrid Sefiri İzzet Paşa'nın Fransızca yazmış olduğu risale de belirtmiştir. Alınan yenilginin asıl sebebi Yıldız Sarayı kumandanların kabiliyetsizliklerine bağlanılmıştır. Daha sonra Süleyman (Hüsni) Paşa'dan bahsedilmiştir. Süleyman Paşa'yı milletini seven bir insanın Bağdat'a sürülüp, ölüp gitmesinden bahsedilmiştir. Daha sonraları İzzet Paşanın Madrid sefaretinden istifa ettiğini, bir hediye göndererek padişaha bağlılığının baki olduğunu dile getirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, İzzet Paşa'dan Rus muharebesi yenilgi sonuçlarının neden kaynaklandığını açıklaması için risale istemiştir. Alınan sonuca istinaden intikam gazetesi, Osmanlı Devletinin hazinesini çarçur edildiğini intikam sözleriyle tekrarlamıştır.²³⁹

Sultan II. Abdülhamid 93 harbinin kendisinin istemediğini şu ifadeler ile anlatmıştır:

Ben ne gibi şartlar dâhilinde ve nasıl bir zamanda tahta geçtim. Bosna- Hersek kıyam etmiş, Karadağ ordumuzu sarsmış ve mağlup etmiş, Sırbistan muntazam ve tehlikeli bir kuvvet ile harp ilan etmişti. Bu badireden, o müthiş Rus harbi doğdu. Bu harbi doğuran dâhili hadiseler ve harici hadiseler benim zamanımda meydana gelmemişti. Bu iki halden ve 93 günlük bir idare fetretinden, bir saltanat fasılasında padişah olmuştum. Millet rüşünü iddia ediyordu. Umumun İtimadına mazhar olan Mithat Paşa'yı derhal sadarete getirdim. Rusya'nın teklif ettiği maddeleri veya Rusya ile harbi kabul etmemeyi yine millete (meclise) bırakmıştım. Bu harp meselesini müzakere için akdedilen Meclis-i Umumiye de milletin o kadar sevdiği ve güvendiği Mithat Paşa başkanlık etti. Binaenaleyh 93 harbi ve bunun neticelerinden ben ne şahsen ne de mevkiim icabı mesulüm (yani mesul değilim).²⁴⁰

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid, şahsını, dönemin siyasal konuları üzerinden bir eleştiri odağı noktası haline getirmiştir. Toprak kayıplarının yanı sıra kişiliği hakkında

²³⁸ İG. “ Ramazan-ı gufran-ı nişan ” no:11 24 Kanun-i Evvel 1900-1318 N. 1 s.1-2.

²³⁹ İG. “ Sultan Abdülhamid ve İzzet Paşa ” no:9 17 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.24 s.1-2.

²⁴⁰ Yılmaz, a.g.e, s.61-62.

söylemlerinin Sultan II. Abdülhamid'in politikalarının bir sonucu olduklarını belirtmiştir.²⁴¹

İntikam gazetesi, Mithat Paşa hususundaki bir başka konuda Sultan II. Abdülhamid'e karşı Mithat Paşa'ya övgü dolu sözler kullanmıştır. Özellikle Mithat Paşa'nın hayatına yer vererek sürgün hayatında boğdurulma hususuna değinilmiştir. Gazete, boğdurulma olayında Sultan II. Abdülhamid'i suçlayıcı ifadelere yer vermiştir.

İntikam gazetesi, gazetenin 45. sayısından sonra Mithat Paşa'nın Niş Vilayeti 'ne kadar ki geçen sürede hayatını ve şahsiyetini ele almıştır. Mithat Paşa'nın gazetede yer almasının nedeni son sayılarda azalan haber boşluğunun yanı sıra Mithat Paşa üzerinden Sultan II. Abdülhamid dönemine bakış açısı sunulmuştur.

İntikam gazetesi, vatanına ve milletine hayırlı bir devlet adamı olarak nitelendirilen Mithat Paşa'nın Taif zindanında boğdurulması ve hayatına dair bilinmeyen yönlerini dile getirmiştir. El yazısıyla yazılmış Hakayık-ı Siyasiye ve Mündemiç Tercüme-i Halleri, oğlu Kemal Mithat Bey tarafından İntikam gazetesine takdim olunduğundan bahsedilmiştir. İntikam gazetesi, bu hayırlı işe yol göstereceği vesilesiyle Kemal Mithat Bey'e takdiminden dolayı teşekkürlerini iletmiştir.²⁴²

Gazete, Mithat Paşa'nın Niş Valiliğine kadar gecen sürede yaşadığı hayata sayılarında yer vermiştir. Mithat Paşa Rusçuk Hacı Ali Efendi zade kazatından, Hafız Mahmut Eşref Efendi'nin oğlu olup asıl adı Ahmet Şefiktir. 10 yaşında hafızlık mertebesinde dolayı Hafız Ahmet ismi verilmiştir. 1849 yılında babasının Naib'e tayini vesilesiyle bir yıl Vidin de kalmıştır. Aynı yıllarda görmüş olduğu eğitimden dolayı Reis'ül Küttab Akif Paşa vesilesiyle Divan-ı Hümayunda çırak olarak çalışmaya başlamış, başarısından dolayı "Mithat" mahlası verilmiştir. 1851 yılından Pedri Lofça kasabasına tayini olmuştur. Sonraları İstanbul'a geri dönerek Vidin ve Lofça'da eğitime devam etmiş, Arapça ve Farsça derslerini gördükten sonra Fatih Cami'de Davıranlı Hamdi Efendi, Zağralı Şerif Efendi, Şeyh Mahmut Efendi gibi hocaların derslerini izleyerek senelerce tahsiline devam etmiştir. 1858 tarihinde iki bin beş yüz kuruş maaş ile Şam'a tayin olmuş, iki buçuk sene olan görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Birkaç ay sonra 1861 senesinde Sami Bekir Paşa'nın Divan kâtipliğine sonra Konya'ya 1863 senesinde ise Kastamonu'ya

²⁴¹ İG. " Mukayese ve Hüküm " no:23 7 Şubat 1901-1318 L. 18, s.2.

²⁴² İG. " Mithat Paşa " no:45 10 Teşrin-i evvel 1901-1319 C. 27 s.3.

gitmiştir. 1864'te İstanbul'a gelmiş, 1865'te Meclis-i Vala'ya atanmıştır. 1867'de seçkin rütbesiyle devlet yazı işlerine başlamıştır.²⁴³

Daha sonraları Arabistan ordusu Müşiri Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın durumunu incelemek üzere tayin olmuştur. Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın (bin dört yüz kese) buradaki yolsuzluklarını ortaya çıkarttıktan sonra Sadr-ı Azam Reşit Paşa'nın huzuruna sunmuştur. Rumeli de isyan ve karışıklıkları bastırmak üzere görevlendirilmiş, akabinde Meclis-i Vala'nın ikinci kâtipliğine atanmıştır.²⁴⁴

Mithat Paşa, Reşit Paşanın vefatından sonra Sadr-ı Azam Ali Paşa'nın izni ile 1874 yılında Avrupa'ya gitmiştir. Almış olduğu eğitim ve Fransızca 'ya hâkim olması Reşit Paşa'nın yerine geçmesine etkindir. Altı ay kadar bir süre zarfında Avrupa da kalan Mithat Paşa Paris, Londra, Viyana ve Belçika'yı dolaşarak bu seyahatte Avrupa Medeniyeti dikkatini çektiği için İstanbul'a dönerek Meclis-i Vala'nın baş kitabetinden ayrılmıştır.²⁴⁵

Mehmet Paşa'nın Sadrazamlığa tekrardan gelmesi üzerine bu defa Mithat Paşa ile uğraşmak yerine Bulgaristan olayların da Rusçuk, Vidin ve Niş Eyaletlerinde bulunan Rauf Paşa, Osman Paşa'nın yanı sıra Mithat Paşa da Niş Valiliğine tayin edilmiştir.²⁴⁶

Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın Mithat Paşa hakkındaki olumsuz düşüncelerinin yanlış olduğunu anlaması üzerine Niş'in durumunun ahvali sebebiyetiyle Mithat Paşa'yı valiliğe tayin ederek durumun düzeltilmiş olduğu anlatılmaktadır. Niş Valiliğine geçtikten sonra Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın güvenini kazanmış olup, gerek ıslahı yönden gerek ise yönetim tarzında başarılar elde edilmiştir.²⁴⁷

²⁴³ İG. " *Mithat Paşa* " no:45 10 Teşrin-i evvel 1901-1319 C. 27 s.3-4.

²⁴⁴ İG. " *Mithat Paşa Mabad* " no:46 25 Teşrin-i evvel 1901-1319 B. 13 s.3.

²⁴⁵ İG. " *Mithat Paşa Mabad* " no:48 25 Kanun-i evvel 1901-1319 N. 14 s.3.

²⁴⁶ İG. " *Mithat Paşa Mabad* " no:49 10 Kanun-i Sani 1902-1319 N. 30 s.3.

²⁴⁷ İG. " *Mithat Paşa Mabad* " no:50 10 Mart 1902-1319 Za.30 s.4.

BÖLÜM IV

İNTİKAM GAZETESİNDE YER ALAN HABERLERE GÖRE DÖNEMİN SİYASİ ve SOSYAL VAZİYETİ

IV. I Haberler

Sultan II. Abdülhamid Devri'nde demir yollarının inşa edilmesi hususunda en önemli iki yolun Hicaz ve Bağdat olduğu bilinmektedir. Aynı bir öneme ve özelliğe sahip olanın Hicaz demiryolu olduğudur.²⁴⁸ İntikam gazetesi de, Hicaz Şimendiferi ve Rusya'ya verilen imtiyaz sürecini haberine taşıyarak Sultan II. Abdülhamid'i bu politikasından dolayı eleştirmiştir. Demir yolu imtiyaz hakkının sadece Avrupa devletleri arasında Rusya'ya verilmesini, Hicaz Şimendiferin de bu arada kaynatılması hususuna dikkat çekmiş olup Hicaz Şimendiferinin yapımı hususunda usulsüzlüklerden bahsetmiştir.

Gazete, Meclis-i Hass-ı Vükelanın toplantılar düzenleyerek maliye işlerinde ve maaş düzenlemelerinde derin bir görüşmelerde bulunduğu bahsetmektedir. Lakin görüşülen konunun maaş ve mali düzenleme olmadığını aslında toplantının iç yüzünün böyle olmadığını bütün Anadolu da hiçbir Avrupa devletlerine imtiyaz verilmeyeceğini yalnızca gerek görüldüğünde Rusya'ya vermek olduğunu belirtmiştir. Antlaşma metnini de Rusya çarına imzalatan Sultan II. Abdülhamid'in millete örtbas içinde Hicaz Şimendifer demir yolu hattının yaygarasını basına yaymıştır. Gazetede Hicaz Şimendifer demir yolu hattının yapılıp yapılmayacağını milletin takdirine bırakmıştır. Halkın maaşlarının verilmesi hususunda yalancılıklardan bahsederek milletin alt tabakasından üst tabakasına kadar herkesi çalıp çırpma ile hitam etmiştir.²⁴⁹ İntikam gazetesi, Hicaz demir yolu hakkında İstanbul gazeteleri Sultan II. Abdülhamid'in, halka zorla kabul ettirilemeyeceği ulemaya müracaat edilmesi ve fetva alınması hususu dile getirilmiştir.²⁵⁰

²⁴⁸ Metin Hülagü **Devri Abdülhamit, Dünden Bugüne Bir İmparatorluk Projesi Olarak Hicaz Demiryolu**, C:III. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011, s.143.

²⁴⁹ İG. " *Havadis, İstanbul* " no:2 22 Teşrin-i Sani 1900-1318 B. 28 s.4.

²⁵⁰ İG. " *Şuûnat* " no:4 29 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş. 6 s.3.

İntikam gazetesi, bir başka iddiasında Hicaz demir yolu hattının yapımı için ecnebi devletlerde bulunan Müslümanlardan yardımlar geldiğini ve bu yardımların verilmediğini Sultan II. Abdülhamid'in bizzat cebine koyduğunu iddia etmiştir. Müslümanlara yapılan yardımın bankalara yatırmalarını, Devlet-i Aliye'nin bankaya borçlanması ve o paralarla da tekrar ödemesi fikrinden bahsedilmiştir. Paralarının dolandırıcılığa gideceğini ecnebi mahkemelerinde bunlara bakılmayacağı anlatılmıştır.²⁵¹

Gazete, Hicaz demiryolu için toplanılan paraların Sultan II. Abdülhamid'in cebine koyduğuna dair görüşe bil mukabil Hicaz demiryolu inşaatının önemli gelir kaynağı yurt içinden ve yurt dışından toplanan bağışlardır. Dünyadaki tüm Müslümanlardan gelen bağışların, toplanan finansal kaynakların İstanbul'a ulaştırılması denetiminin sağlanması Maliye Nazırının Başkanlığında İane Komisyonu tarafından yönetilmekteydi. Bu komisyon halktan toplanan bağışlara karşılık İane biletleri bastırılması, kayıt ve hesapların tutulması, tahta ve yurt dışından gelen bağışların bankaya yatırılması işlemlerine bakmaktaydı. Toplanan paraları harcamada yetkileri sınırlı olan bu komisyonun paraları yevmiye defterlerine kayıtları yapılmaktaydı. Bağışlar toplandıktan sonra Osmanlı Bankası'na veyahut posta yolu ile İstanbul'a ulaştırılıyordu. Bağışların yatırıldığına dair makbuzlarında keza aynı şekilde İstanbul'daki iane komisyonuna gönderiliyordu. Sultan II. Abdülhamid'in emiri ile de komisyonları denetleyen teftiş heyeti, belirtilen hususta yolsuzluklar yapıldığında Komisyon-ı Âli'ye bildiriyordu.²⁵² Hicaz demir yolunun sağlayacağı ekonomik, siyasi ve sosyal faydalar basın aracılığı ile duyurulmuştur. Gazetelerin, yapılacak olan bağışları dünyadaki tüm Müslümanlara ulaştırması ve desteklemesi önemli bir hamle olmuştur. İkdam gazetesine göre, Hicaz Şimendiferinin yapımı için toplanan bağışların bugünün ve yarının istikbali olduğunu bu hizmete inanların birbirleriyle yarışacaklarından bahsetmiştir. Sabah gazetesine göre, Aydın depreminde yapılan yardımların aynı şekilde Hicaz Şimendiferi için de yapılacağından bahsedilmiştir. Arap topraklarında çıkarılan El-ikbal ve Semeratü'l fûnûn gazeteleri, Hicaz Şimendiferi için yardım çağrılarını yapmaktadırlar. Hristiyan gazetesi de Lubnon'a yapılacak olan demir yoluna yardım çağrısı yapmıştır.²⁵³ Gülsoy'un "Hicaz demiryolu" eserinde, demiryolu için yapılacak olan bağışların sadece halk nazarında değil Devlet Erkânı ve bizzat padişahın bağışlarının da olduğunu dile getirmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in yapmış olduğu

²⁵¹ İG. "Şahane Rezaletler" no:9 17 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş. 24 s.3.

²⁵² Ufuk Gülsoy, **Hicaz demiryolu**, Eren Yayıncılık, İstanbul,1994 s. 59-62.

²⁵³ Gülsoy, **a.g.e.**, s.63-64.

bağışın elli bin lira olduğunu, Devlet Erkânı'nın da kendi rızasıyla birer maaşlarını demir yolu ianesi olarak verdiğini belirtmiştir.²⁵⁴

Özyüksel, Sultan II. Abdülhamid'in Hicaz demir yolu projesini tüm İslam Âlemine seslenerek Hicaz Şimendiferi için bağış yapmaya davet ettiğini, ilk açılış olarak bağış çağrısına kendisinin 50.000 lira bağışta bulunarak katkıda bulunduğunu söylemiştir. Tüm Müslüman âleminin bağışa destek sağladığını, Hindistan Müslümanlarının bağışı, 40.000 liraya yakın olduğunu anlatmıştır. Hindistan dışında Fas, Rusya, Çin, Hollanda, Singapur'dan da yardımlar geldiğini, Beyrut Limanı'ndan gümrük gelirlerinin bağışlandığını ve kurban bayramında koyun derilerinden toplanan paralar ile Hicaz Şimendiferi için yardımların geldiğini ifade etmiştir. Fakat İngilizler bu durumdan rahatsız olmuşlardır.²⁵⁵ Hicaz Şimendifer hattı için gazetenin iddialarına ilave olarak İngilizler, Hindistan ve Mısır'da yayımlanan gazetelerde Türklerin bu hattın yapımı için iane bahanesiyle halktan para toplayacağını, bunlara itibar edilmemesini, bu yardımların birer soygun olduğu haberlerini yazmışlardır.²⁵⁶

İntikam gazetesinin bir başka haberi de, Sisam olaylarını ele alarak, Mihalaki Bey'in Belediye Reisliği döneminde yaşananların Sultan II. Abdülhamid'den kaynaklandığı, bir iç karışıklığın meydana geldiğini, Osmanlı halkının da bundan feyz alması gerektiğini vurgulamıştır.

Gazete, Mahkeme-i Temyiz azasından olan Mihalaki Bey, Kostaki Efendi'nin görevinden ayrılmasıyla birlikte 19 Temmuz 1900 tarihinde göreve getirilmiştir.²⁵⁷ Sisamlılar, Belediye Reisi Mihalaki Bey'i istemediklerini belirtmişlerdir. Protestolar ile hükümet konağı önünde toplanarak bunu dile getirmişlerdir. Mihalaki Bey artık burada yaşamayacağını hissetmiştir. İntikam gazetesi, vatanın evlatlarına seslenerek; "Başımızdaki yezid-i ekber böyle bir hayli hareket, bir hareket-i intikamiye göstermedikçe def' olup gitmeyecek ve Sisam Bey'i gibi artık vatanda yaşayamayacağına kanaat getirmeyecektir."²⁵⁸ Şeklinde ifadesi ile intikamı yinelemiştir.

²⁵⁴ Gülsoy, a.g.e, s.65.

²⁵⁵ Murat Özyüksel, **Osmanlı imparatorluğunda nüfuz mücadelesi, Anadolu ve Bağdat demiryolları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 181-82.

²⁵⁶ Piyade Mirlivası Rüştü, **Akabe Meselesi**, Haz: Mustafa Öztürk, Fırat üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elâzığ, 1997, s.74.

²⁵⁷ Ali Fuat Öreç, **Yakın Dönem Tarihimizde Sisam**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul,1995,s.126.

²⁵⁸ İG. "Sisam'da Galeyan" no:3 26 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.3 s.2.

İntikam gazetesi başka görüşünde, Sisam'daki isyanın altında Sultan II. Abdülhamid'in bulunduğunu oradaki Meclis-i İdarenin yönetiminin Mihalaki Bey tarafından değil padişahın bizzat kendi tarafından belirlendiğinden ve halka zulüm edildiğinden bahsedilmiştir. Meclis azalarından dört kişinin istifa ettiğini daha sonraları bunların maaşlarına zam yaptırılarak tekrar göreve iade olduklarından bahsedilmiştir. Halkın zulüm gördüğü bu durumun sessizlik ile karşılanmayacağına bilinmesi anlatılmıştır. Yönetim tarzının bozuk olması nedeniyle meydana gelen hoşnutsuzluklara Girit örneği ile kayıtsız kalınmayacağı belirtilmiştir.²⁵⁹

İntikam gazetesi, Sisam'daki son gelişmelerden Osmanlı Devleti ve Avrupa Devletleri arasında huzursuzluğa sebebiyet verdiğine değinmiştir. Mihalaki Bey'in yerine başka kişinin atanmaması durumunda Avrupa Devletlerinin Yıldız Sarayına, müdahale edeceğini yazmıştır.²⁶⁰ Avrupa gazeteleri de aynı haberi başlıklarına taşıyarak, Sisam da kargaşaların son derece şiddetli olduğunu İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Sisam'a müdahale edeceklerinden bahsetmiştir.²⁶¹

İntikam gazetesinin haberine bil mukabil Örenç'in "yakın dönem tarihimizde Sisam" adlı tezinde, Mihalaki Bey göreve geldikten sonra uygulamış olduğu politikalar ile bir süre sükûnet sağlanmıştı. Fakat bu sükûnet uzun sürmemiş müdahil olduğu parti ve meclis olaylarından dolayı Avrupa Devletlerinin elçilerinin rahatsız oldukları Babı-ı Ali'ye iletilmiştir. Bey'in görevinden alınmasını aksi takdirde müdahale edeceklerini izah etmişlerdir. Bu durum üzerine Bab-ı Ali Mihalaki Bey'in görevine doğrudan son vermek yerine, Der Saadet'e çağırarak bizzat olayları kendisinin de duymasını istemişlerdir. Bir süre sonra sağlık sorunlarını ileri sürerek Mihalaki Bey istifa etmiştir.²⁶²

İntikam gazetesi, siyasi kargaşanın devam ettiğini, Vali Kostaki Bey'den bu yana halkın hoşnutsuzluğunun yanında Sisam'ın Yunanistan'a katılmasının söz konusu olduğunu belirtmiştir.²⁶³ Gazete, bu durum karşısında Sultan II. Abdülhamid'den bir savaş gemisi istenildiğini ve Sultan II. Abdülhamid'e gün doğdu şeklinde ifadeye yer vermiştir. II. Abdülhamid'in savaş gemisi göndereceğini, lakin gemi bulabilirse şeklinde nazire yapmıştır.²⁶⁴

²⁵⁹ İG. " *Rezalet-i Şahane* " no:7 10 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.17 s.4.

²⁶⁰ İG. " *Havadis* " no:11 24 Kanun-i Evvel 1900-1318 N. 1 s.4.

²⁶¹ İG. " *Şahane rezalet* " no:12 27 Kanun-i Evvel 1900-1318 N. 4 s.4.

²⁶² Örenç, a.g.t, s.126.

²⁶³ İG. " *Şuûnat* " no:29 12 Mart 1901-1318 Za.1 s.4.

²⁶⁴ İG. " *Şuûnat* " no:30 28 Mart 1901-1318 Z.8 s.4.

İntikam gazetesinin bir başka haberin de Osmanlı donanmasının Sultan II. Abdülhamid tarafından çürütüldüğünü belirtmiştir. Gemilerin ıslahı ve teçhizi için fabrikalar ile yapılan mukavele ve kontratın içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in donanma politikasını eleştirerek usulsüzlükler ve yapılan yanlışlar hakkında görüşler sunulmuştur.

19. asır da İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya gibi devletlerin dünya siyasetinde donanma ve tersaneleri daimi bir güç konumuna gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin ise Bahri Devletler içerisinde zaman zaman güç dengesinin değiştiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin donanma politikası politik, siyasi, ekonomik, hükümdar değişikliği gibi vs. nedenlere bağlı iken, Avrupa Devletleri'nin donanması mali yapı, yabancı danışmanlar, siyasi ilişkiler, teknolojiye endekli bir ilerleme üzerinedir. 1877-78 Osmanlı- Rus savaşlarından sonra Dünya'nın ikinci büyük donanması neden Haliç'e çekildi sorusu günümüzde halen tartışılır haldedir.²⁶⁵ Bu konu üzerindeki çeşitli öngörüler, Sultan Abdülaziz'in donanma kullanılarak tahtan indirilmesi, Sultan II. Abdülhamid'in her ne kadar donanmaya yatırım yapılsa da, kendilerini bu alanda ilerleten Batının gerisinde kaldığı düşüncesi olarak görülmektedir. Sultan II. Abdülhamid donanma yerine kara ordusuna dayalı bir bütçe oluşturmuştur. Yeni demir yolları inşa etmesinin yanı sıra²⁶⁶ müptela olan vahim hastalığın çaresinin bulunamayacağı²⁶⁷ Sultan II. Abdülhamid'in ekonomik sebeplerden dolayı donanmanın silahlanmasını alınan borçlarla yapılamayacağı görüşüdür.²⁶⁸

Sultan II. Abdülhamid'in donanmayı yaklaşık 15-20 yıl gibi zaman diliminde Haliç'te bağlı tutmasının sebebi donanmanın zamanın şartlarına uygun şekilde teçhiz edilmeyişidir. Donanmanın eksiklikler içerisinde kaldığı, yabancı mühendis ve işçiler ile ilişkilerin kesilmesi, donanma sayıca ve görünüm bakımından üstün olmasına karşın tamir vazifesini görececek kabiliyetin bulunamaması, kazanlarının aktığı, sac levhalarının bitmiş vaziyette olması sebebiyle dönemin şartlarının gerisinde kalınmıştır.²⁶⁹

İntikam gazetesinin, Osmanlı donanmasının yenilenme olayına ve donanmanın çürütüldüğüne dair bakış açısını farklı şekilde ele alındığını görmekteyiz. Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı donanmasını, Avrupa Düvel-i Bahriyesi seviyesinde görmesini

²⁶⁵ Şakir Batmaz, **Devr-i Abdülhamid, II. Abdülhamid Devri Bahriye Politikası**, C:V, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri,2011,s.110.

²⁶⁶ Metin Hülagü, **Türk- Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı- Yunan Savaşı**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2001,s136.

²⁶⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C:VIII. T.T.K Basım evi, Ankara, 1995,s.369.

²⁶⁸ Batmaz, **a.g.e**, s.110.

²⁶⁹ Batmaz a.g.e, s.111; Hülagü, a.g.e, s. 135.

karşılık intikam gazetesi şu ifadeye yer vermiştir: “Ha yalancı yezit” sözleriyle nazire yapılmıştır. Gazete, Girit’in Yunanlılara verilmesine yol açan Osmanlı-Yunan savaşlarında donanmada bazı Devlet Erkânı ve zabitanın Sultan II. Abdülhamid tarafından kovulmuştur. Kovulan bu insanların kendisine karşı isyana kalkışmasından dolayı kovulduysalar yapılan bu davranışın boşuna olduğunu bir nevi isyanların devamı geleceğini belirtmiştir. Bu erkân ve zabitanların dünyayı gezmiş, görmüş, mükemmel bir donanmanın ne olduğunu bilen insanlar olduklarını, Cenova da bulunan birkaç zırhlının ise neye yarayacaklarını bilen insan olduklarını dile getirmiştir.²⁷⁰

İntikam gazetesi, Sultan II. Abdülhamid’in donanmada bazı Devlet Erkânı ve zabitanların kovulmasının kasten yapıldığına kendisine karşı isyanların olamaması için uğraşlar verdiğine dikkat çekmiştir. Bu görüşe karşılık özellikle Osmanlı Devleti donanmasının eski bir yapıya sahip olduğuna dikkat çeken Sultan II. Abdülhamid donanmanın Avrupa da tamiri ve onarımı ile modern bir seviyeye ulaştırmak istemiştir.

1897 Osmanlı- Yunan savaşları neticesinde alınan sonuçlara müteakiben Sultan II. Abdülhamid donanmanın yenilenmesi için çevresi tarafından baskı uygulanmıştır. Yapılan bu baskı neticesinde Sultan II. Abdülhamid, tutumunu değiştirmiştir. Bahriye Nazırı Hasan Rahmi Paşa’ya donanma komisyonu kurması yönünde talimat vermiştir. Kurulan komisyonun raporuna göre; gemilerin modern yapıya uygun olarak revize edilmesi ve altı tane savaş gemisinin yurt dışında inşası ön görülmüştür.²⁷¹

1897 Haziran – Temmuz’un da Krupp ile müzakerelere başlanmıştır. Bu görüşmelerin sızdırılması ile Krupp’un karşısına rakip olan Armstrong çıkmış, Osmanlı Devletine Krupp’un yapmış olduğu tekliften 2 milyon daha aşağı fiyat vermiştir. Sultan II. Abdülhamid, dış siyasette yaptığı denge ve oyun politikasını özellikle borçlu bulunduğu ülkeler arasında yapmıştır. Krupp’un ve Armstrong’un teklifleri arasında Ekim 1898’de Sultan II. Abdülhamid, Ahmet Paşa’yı Londra’ya Armstrong görüşmeler yapmaya göndermiştir. Ahmet Paşa yapmış olduğu görüşmeden sonra Krupp ile görüşmek için Essene geçmiştir. Fakat Ahmet Paşa’nın Sultan II. Abdülhamid tarafından geri çağırılmasıyla teklifler önemini kaybetmiştir. Sultan II. Abdülhamid bu defa da İtalyan elçisini huzuruna davet etmiştir. Yapılan görüşme neticesinde Kasım 1898 yılında Ansaldo Tersanesinin vermiş olduğu teklife müteakiben iki savaş gemisini Cenova’daki Mesudiye

²⁷⁰ İG. “*Rezalet-i Şahane*” no:8 13 Kanun-i evvel 1900-1318 Ş.20,s.3-4.

²⁷¹ Bernd Langensiepen ve Ahmet Gülerüz, **Osmanlı Donanması (1828-1923)**, Denizler Kitabevi, İstanbul,2000,s.9.

gemisi ile Kiel'deki Asar-ı Tevfik gemisini, Germania Werf'de inceleme talebinde bulunmuştur. Savaş gemileri Cenova'ya ulaştığında yenileme ve teçhiz edilme süreleri ile yapılan görüşmeler hayli uzun sürmüştür. Bu iki gemi yeniden inşa edilecektir. Gemilerin Cenova'dan Kiel'e intikali Osmanlı borçlarından dolayı uzun sürmüştür. Krupp'un İstanbul ile antlaşmasına dayanarak Almanya da yakıt ikmali yapılarak ancak ulaşabilmiştir.²⁷²

İntikam gazetesi, bu nokta da Sultan II. Abdülhamid'in donanma politikasını eleştirel anlamda sözler sarf ederek, Rus dostumuz diye ifade ettiği Rusya Hükümetinin, Amerika'dan gemi sipariş ettiği, bu gemilere karşılık Sultan II. Abdülhamid'in gemileri Cenova'ya gönderdiğinden bahsedilmiştir. Osmanlı donanmasını "deniz leşleri" adı altında isimlendirerek bu gemilerin döküntüden başka bir şey olmadığını Sultan II. Abdülhamid'in kanlarının bu gemilere akacağını dile getirilmiştir.²⁷³ Gazete gönderilen bu gemilerin Cenova'daki Ansaldo fabrikası ile yapılan mukaveleye istinaden tamir ve ıslahı için hangi kuvvet ile gideceklerini, paranın bir kısmı verilmesine karşın hala yola çıkamadıklarını yerlerinden kımlıdayamadıklarını dile getirmiştir.²⁷⁴

Asar-ı Tevfik, yakıt ikmali ile İzmir gemisinin eşliğinde Kiel'deki Krupp'un Germania Werf Tersanesine ulaşmıştı. Bu arada Osmanlının 648,000 altın borcu bulunması Essene bulunması nedeniyle Krupp'un Asar-ı Tevfik'i söküm iskelesine bağlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in borçları ödeyememesi sebebiyle Asar-ı Tevfik'in yapımı uzun sürmüştür. Alınan kredi ve borçların ödenmesiyle 19 Kasım 1906'da inşası tamamlanmıştır.²⁷⁵ Mesudiye ise, Ansaldo ile kontratlar yapılmıştır. Armstrong ile birlikte çalışma yürütülmüştür. Fiyatı olarak 12 milyon teklif edilmiştir. İlk iki taksit ile ödemeye başlanılan Mesudiye zırhlısı 1901 yılında bitmiş olması gerekirken geciken taksitler nedeniyle inşası durdurulmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in borçları ödemesi ile tekrardan yapımına başlanan Mesudiye 1904 yılında tamamlanmıştır.²⁷⁶

Gazetede, Ansaldo Fabrikası ve Kiel'deki Krupp Germania Werf Tersanesi ile olan pazarlığı ele almıştır. Asar-ı Tevfik gemisinin üzerine Ansaldo fabrikasıyla pazarlıkların yapıldığını iki askurulu olacak 44 topun 180 bin liraya mal olacağını söylemektedir. Lakin 180 bin liranın bahriyece fazla miktarda görülmesi üzerine Asar-ı Tevfik Alman eşliğinde Kiel'deki Krupp'un Germania Werf Tersanesine fabrikasına götürüldüğünü burada

²⁷² Langensiepen, Güteryüz, **a.g.e.**, s.9-10.

²⁷³ İG. "Havadis" no:3 26 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.3 s.3.

²⁷⁴ İG. "Şahane Rezaletler" no:10 20 Kanun-i evvel 1900-1318 Ş.27,s.3.

²⁷⁵ Langensiepen, Güteryüz, **a.g.e.**, s.11-12.

²⁷⁶ Langensiepen, Güteryüz, **a.g.e.**, s.11.

mukavele imzalandığını anlatılmaktadır. Bu antlaşmaya göre iki askurulunun on top konulması üzerine 380 bin liraya anlaşılmıştır. Gazete, Cenova'ya giden bir diğer Mesudiye gemisinin Ansaldo Fabrikası ile yapılan kontratını ele almıştır. Yapılan kontratta göre geminin üç ayda tamamlanacağını eğer bu müddet zarfında tamamlanmaz ise, fabrika her gecen gün için 70 lira vermeye taaddüt etmiştir. Ancak geminin teçhizi bitmediği gibi yaklaşık bir sene daha süreceğini dile getirmiştir. Ansaldo Fabrikası verilen süre zarfının bitmesine yakın sözü edilen 70 lira gibi meblağı ödememek için üzerine İstanbul ile tekrar pazarlığa oturulmuş ve yedi geminin daha tamirini üstlenmiştir. Böylece fabrika 70 lirayı vermekten kurtulmuştur Gazete, bu arada Mesudiye gemisinin son taksitini hazırlanıp verildiğini fakat tamiratın daha uzun süreceğinden yakınmıştır. İtalya Hükümeti bu arada Ansaldo Fabrikasına dört torpido sipariş vermiştir. Lakin İtalya Hükümeti Ansaldo Fabrikasına vermiş olduğu sipariştan vazgeçmiştir. Fabrikanın ise İtalyan Hükümetine satmadığı torpidoları Osmanlı Devletine satmak istemiştir. Gazete, fabrikanın Osmanlı Devletini yağlı bir müşteri olarak görmesi ve Sultan II. Abdülhamid'in bahriye emirlerine danışmadan ile doğrudan doğruya fabrika ile pazarlıklar yapıp İtalya Hükümetine satılacak olan torpidoların Osmanlı Devletine üç katına satıldığını sert bir dil ile eleştirmiştir.²⁷⁷

Gazete, Ermeni isyanlarından dolayı Sultan II. Abdülhamid'in Amerika Hükümeti'nden İzmir Limanı'na bir zırhlı istediğini bunun da sebebinin Sultan II. Abdülhamid'in nedenli korkular içerisinde bulunulduğunu anlatılmıştır. Bunun yanı sıra Amerika Hükümeti'nden doksan bin dolara ikinci bir zırhlı sipariş edilmiştir. Gazete, Sultan II. Abdülhamid'in isyanlar üzerine zırhlı sipariş etmesini halkın üzerindeki baskının kırılmış olacağını bir nebze de olsa halkı teskin edeceğini vurgulamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in “ Bakınız vatanın düşmesini muhafaza için zırhlı gemi ısmarladım” şeklindeki ifadesi ile halkı sakinleştireceği anlatılmıştır.²⁷⁸ İntikam gazetesi, Amerika'ya sipariş verilen zırhlılar üzerinden Washington sefiri Ali Ferruh Bey'in Sultan II. Abdülhamid'den bu iş için 250 bin Frank istemesine değinmiştir.²⁷⁹ Sultan II. Abdülhamid ile Amerikan harp sefinesi kumandanını Şevketmeab'ın Yıldız Sarayında pazarlığın maddi anlamda bittiğini sert bir dil ile eleştirmiştir: Sultan II. Abdülhamid'e “ o tanımaz yüz tüketmez söz-irade-ışitmez bir kulak” şeklinde ifade kullanılmıştır.²⁸⁰

²⁷⁷ İG. “ *Mektub-ı Mahsus* ” no:26 28 Şubat 1901-1318 Za.9,s.3.

²⁷⁸ İG. “ *Şuûnat* ” no:5 30 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.10 s.3-4.

²⁷⁹ İG. “ *Havadis* ” no:16 10 Kanun-i Sani 1900-1318 N. s.4.

²⁸⁰ İG. “ *Şahne Rezaletler* ” no:9 17 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.24 s.2.

İntikam gazetesi, bir başka yazısında Devlet Vapur İşletmesi Dairesi'ne on iki gemi alınacağını bu gemiler için üç yüz bin lira Osmanlı Bankası'ndan borçlanıldığını yazmıştır. Devlet Vapur İşletmesi'nin başında bulunan Hasan Hüsnü Paşa'nın Donanmaya on iki gemi sipariş ettiğini böylece Devleti yağmalayıp felakete uğrattığını eleştirel bir tarz da ifade etmiştir. Gazetenin, Hırsız ve yağmacı olarak nitelendirdiği Hasan Hüsnü Paşa'nın Donanmaya kaç tane gemi aldığı'nın eleştirel bir tarzda nazire yaparak dile getirmiştir.²⁸¹

İntikam gazetesi, Hasan Hüsnü Paşa'ya olan bir başka eleştirisi Donanmaya sipariş edilmeyen vapurların parasının verilmesi üzerinedir. Basra ve Bağdat Ticaret-i Umumiyesin ve Bahriyesi 'ne gerekli görülen iki geminin maddiyatı ne olursa olsun alınması gerektiği öne sürülmüş. Bu sebep ile de Londra'ya iki vapur sipariş verildiğini anlatan İkdam gazetesine karşı İntikam gazetesi, vapurların sipariş edilmediğini bunun ile de kalınmayarak sipariş edilemeyen vapurlara karşılık on bin Osmanlı lirası ödendiğini vurgulamıştır. Buna sebep olan kişinin Bahriye Nazırı olduğunu söylemektedir.²⁸²

İntikam gazetesi, bir başka haber yazısında dönemin Sosyal konularını ele almıştır. Halkın üzerindeki vergi baskısı ve yetimlerin aylık konusu üzerinedir. Gazete bu haberinde halkın açlık ve sefalet içerisinde yaşadığını, devlet memurlarının vergi zamanı halkın elinde ne var ise alacağı hususu üzerine durulmuştur.

Gazete, keza aynı konu üzerinden savaşta gazi olan veya vefat edenlerin maliye nazırının aydan aya vermesi gerektiği maaşların aksaklığından hatta verilmediğini dile getirmiştir. Ayrıca yetimlerin de aynı durumdan muzdarip olduklarını ödenmesi gereken maaşların verilmediğini hususuna dikkat çekilmiştir. Gazete, halkın eskisi gibi açlık içerisinde olacaklarını, aylık alamayacaklarını, Sultan II. Abdülhamid'in kendilerini aldattığını söylemektedir. Vergi zamanı ise "köpekler" şeklinde ki hitamıyla devlet adamlarının halkın boğazına yapışacağını o vakit buğday, pirinç, göğüm, tencere neyiniz var ise alacaklarını belirtmiştir. Halka, açlık ve sefalet içerisinde yaşayacaklarına bir an önce intikam almaları gerektiğini vurgulamıştır.²⁸³

İntikam gazetesinin, vergi konusu iddiasına karşılık Sultan II. Abdülhamid "Siyasi Hatıralarım adlı eserde " Avrupalı Devletlerin uygulamış oldukları giriş vergisinin % 6' dan % 11'e çıkarmak istediğini kendilerine yapılan haksızlık sonucunda halkın ağır vergi vermeye mükellef tutulduğundan bahsedilmiştir. Bu durumda Osmanlı halkı ve

²⁸¹ İG. " Şuûnat" no:27 7 Mart 1901-1318 Za. 16 s.5.

²⁸² İG. " Bir cevab" no:14 3 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 11,s.4.

²⁸³ İG. " Havadis" no:3 26 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.3 s.4.

ziraatçıların vergilerin kendileri için ağır bir yük olduğunu ürünlerini ve mahsullerini ekip biçtikten sonra kendilerine kalan miktarın yetmediğini ifade etmişlerdir.²⁸⁴

Sultan II. Abdülhamid ise, bu vergi usulsüzlüğünün eski sistem vergi toplama usulüyle zor olacağından yeni usul getirmenin mecbur olduğunu izah etmiştir. Köylünün vergi yüzünden çekmiş olduğu sıkıntılardan bahsederken;

Türkler toprakları için 4/1000, evleri için 1/1000, keçi başına 3 kuruş, koyun başına 4 kuruş vergi vermektedir. Bütün bu vergilerden sonra kendilerine fazla bir şey kalmadığı muhakkaktır. Bu kadar ağır yük altında olan köylümüze daha fazla yüklenmeye imkân yoktur. Sonunda, büyük devletler, giriş vergisini yükseltmemizi kabul edeceklerdir. Bu hususta bize dost olan devletlere ve bilhassa Berlin'e güveniyorum.²⁸⁵

İfadeleriyle aslında gazetenin bahsetmiş olduğundan ziyade köylü halkın ağır vergi vermekte olduğunu onların hakları için bir mücadele içinde olduğundan bahsetmiştir.

İntikam gazetesinin bir başka haberi ordu üzerinedir. II. Abdülhamid'in, 40. Hamidiye Alayları kurucusu olan Mihrali Bey ile ilişkisi ele alınarak, Mihrali Bey'in Sivas'taki hayatına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Gazete, Sivas, vilayette haydutluk, dolandırıcılığın pek bir vahim vaziyet aldığı vurgulanmıştır. Hamidiye Alayları Beylerinin bölgede nüfuz sahibi olduklarını, birer eşkıya çetelerine dönüştüğünü dile getirmiştir. Gazete, Bunların başında Mihrali Bey'in geldiğini Mihrali Bey'den kaymakam, vali ve askeri kumandanların ağzını açamayacak şekilde korktuklarını belirtilmiştir. Bölge halkından birinin yetmiş çift karasığırına Hamidiye Alayından Mihrali Bey'in el koyduğunu iddia edilir. Vali ve askeri kumandanların ahalinin hayvanlarını bulmada pek zorlandığını bu yüzden Mihrali Bey'den yardım talebinde bulunmuşlardır. Mihrali Bey'in bu yardım talebine olumsuz cevap vermesi üzerine, vali ve askeri kumandanların etkisiz kaldığından bahsedilmiştir. Vali ve askeri kumandanlarının Mihrali Bey karşısında etkisiz kaldığını, Mihrali Bey'in bölgede bu yetkililerden daha nüfuzlu bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden gazete, devletin haydutluk, dolandırıcılığa karşı etkisiz kaldığını, Hamidiye Alayının bölgedeki nüfuzundan bahsederek halka vali, kaymakam ve askeri kumandanın gebertilmesi yönünde haber yapılmıştır.²⁸⁶

İntikam gazetesinin, Mihrali Bey hakkındaki görüşüne istinaden Ölçer'in "Mihrali Bey" adlı eserinde Sultan II. Abdülhamid ve Mihrali Bey arasında ilişkiye değinilmiştir. Sultan

²⁸⁴ Ali Vehbi, **a.g.e**, s.77.

²⁸⁵ Ali Vehbi, **a.g.e**, s.78.

²⁸⁶ İG. "Havadis" no:19 21 Kanun-i Sani 1901-1318- N. 30 s.4.

II. Abdülhamid 93 Harbinde ki üstün başarılarından dolayı “ Yularsız Aslanım” diyerek tabir ettiği Mihrali Bey’in Sivas’ta ki Hamidiye alaylarından 40. Alayı kurmuştur. Mihrali Bey kısa süre de yerel isyanlar, eşkıya çeteleri ve Ermeni olaylarını bastırarak asayişin sağlanması bölge halkı tarafından sevilmesine vesile olmuştur. Halkın sevgisini kazanan Mihrali Bey elde etmiş olduğu nüfuz ile Kangal Kaymakamı ve Sivas Valisi Reşit Paşa ile ters düşmüştür.²⁸⁷ Kangal kaymakamı bir gün ağalar, beyler sohbetine katılmıştır. İçeri girdiğinde Mihrali Bey hariç herkes ayağa kalmıştır. Bu duruma sinirlenen Kaymakam Mihrali Bey’e hakaret etmiştir. Mihrali Bey “ seni kalaycı çırağı seni” diyerek kaymakamı dövmüştür. Bunun üzerine kaymakam, durumu valiye anlatması üzerine Reşit Paşa, Sultan II. Abdülhamid’e şikâyette bulunmuştur. Sultan II. Abdülhamid, “Benim yularsız aslanımı çok mu gördünüz ” ifadesiyle vali ve kaymakamın Mihrali Bey ile arası açılmıştır. Bu olaydan sonra vali ve Mihrali Bey arasında çekişmeler olmuştur.²⁸⁸

İntikam gazetesinin değindiği bir başka husus ise; Ticaret mektebi sistemidir. Vilayetler de Ticaret mektebi sisteminin eğitim ve araştırılması gözden geçirilmesini ayrıca vilayetlerde bu mekteplerin ne kadar faydalı olunacağını düşünülmesi istenmiştir. Ticaret ruhunun vilayetlerde ki şirketlerin iyi bilinmesini ön görülmüştür. Memleket de sıradan bir şirketin sözleşmesi yok iken ticari şirketlerin sözleşmesinin olması, kabul edinilen kuralların ve ders verilmenin akla sığmayacağını anlatılmıştır. Vilayetlerde ticaret ve sanat mekteplerinin açılmasını işin ehliilerine bırakılması istenilmiş yoksa Trablusgarp, Fizan, Akka ve Sivas gibi yerlere açılmasının işe yaramayacağını söz etmiştir.²⁸⁹

Gazetenin mektepler hakkında sunmuş olduğu görüşü bilmukabele Osmanlı Devleti 18 ve 19’üzyılda çeşitli eğitim kurumları açmıştır. Tanzimat Dönemi’nde eğitim kurumlarının açılmasına hız verilmiştir. Yabancı sermayedarlar ile ticari antlaşmaların yapıldığı bu dönem de Osmanlı Devleti bu sermayedarlara mülk edinme, ticaret yapma hakkı vermesiyle birlikte ticaret yabancıların eline geçmiştir. Bu noktada 1860’da İstanbul Ticaret Nezareti binası kurulması gündeme gelmişse de başarılı olunamamıştır. 1880’de sadrazam Said Paşa’nın Yeniköy de Ticaret Mektebi kurmak düşüncesi ile Sultan II. Abdülhamid’i den müsaade istemesi üzerine Sultan II. Abdülhamid izin vermeden önce ilk etapta açılacak olan mektebin müfredatı, dersi ve disiplini üzerine bilgi istemiştir. Bab-ı Ali yakınlarında kurulmuş olan bu mektep 3 yıl sonra Hamidiye Ticaret Mektebi ismini

²⁸⁷ Selma Ölçer, **Mihrali Bey**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale,1998,s.68-69.

²⁸⁸ Ölçer, **a.g.t.**, s.71-72.

²⁸⁹ **İG.** “ *Şuûnat*” no:4 29 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.6 s.2.

almıştır. Osmanlı da devlet kademesine ve özel sektöre duyulan ihtiyaç gereksinimlerinin neticesinde 19'üzyılda çeşitli eğitim kurumları açılmıştır. Özellikle de Tanzimat'tan sonra Müslüman olan halk ile olmayanlar arasında eşitlik olmayınca Müslüman halkı ticarete yönlendirmek, ticaret usullerini öğretmek amacıyla Ticaret Mektepleri açılmıştır. Bunlardan en önemlisi işletme eğitimi çatısı altında olan Hamidiye Ticaret Mektebidir.²⁹⁰

Akyüz, Ticari mekteplerin 1884 yılında sivil, askeri ve din memuriyetlerine yönelen halkın bir kısmının ticarete yönlendirilmesi için açılan okullar olduğu görüşündedir.²⁹¹ Güvenli ise, Hamidiye Ticaret Mektebi'nin öneminden bahsederken; Osmanlı Devleti'nde o zamana kadar açılan okulların devlete hizmet amaçlı eleman yetiştirdiğini bu okulun girişimci ve eleman çalışanı olarak kişileri eğitmesi bakımından yüksekokul özelliği taşıdığını vurgulamaktadır.²⁹²

Bu okullarda ticari kabiliyetlerini geliştirmesine yönelik dersler verilmiş olup, birkaç aşamalı tanzim ve tertip ile dördüncü aşamasında kurulmuştur. Eğitim tarihçisi Osman Ergin Ticaret Mektebi'nin kuruluş zorluklarından bahsederken;

Hiçbir mektebin açılışı bunun ki kadar kararsız ve zor olmamıştır. Çünkü bu mektebin birkaç defa açılmasına teşebbüs edilmiş, fakat muvaffak olunamamıştır; nihayet açılabilmiş, lakin tekrar kapatılmıştır. Bunun sebepleri: henüz yazılmamış olan içtimai ve ticari tarihinin sayfaları arasında gizlenmiştir. Bunu Osmanlı Türkünün içtimai hayatında, halkın ve hükümetin san'at ve ticaret telakkisi suretinde aramak ve bulmak lazım gelir.²⁹³ Şeklinde ifade kullanmıştır.

İntikam gazetesi, dönemin siyasal olaylarını göç meselesine dayandırarak Müslüman halkın Anadolu'ya göç etmemeleri, göç edenlerin açlık ve sefalet içerisinde yaşam sürdüklerinden bahsetmiştir.

İntikam gazetesinin, bir diğer haber konusu göç üzerinedir. Teselya, Girit ve Bulgaristan'dan İslam mensubu halkın Anadolu'ya göç ettiklerini, gelmeye imkânı olmayan insanlara da tavsiyede bulunarak her nerede olurlarsa olsunlar buldukları yerleri terk etmemeleri gerektiğini izah etmektedir. Burada olan insanlar açlık, sefalet içerisinde gelenlerin ise, memurların dayakları ve hakaretleri altında can vermekte olduğunu belirtmiştir.²⁹⁴

²⁹⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C:VIII. T.T.K Basım evi, Ankara, 1995,s.397-398.

²⁹¹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, İ.K.Ü yayınları, İstanbul,1997,s.207.

²⁹² Oktay Güvenli, **İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, Birinci baskı, İstanbul, 2003. s.106.

²⁹³ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: 3-4, İstanbul, 1997,s. 1131.

²⁹⁴ İG. "Şuûnat" no:4 29 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.6 s.2.

İntikam gazetesi, bir başka haberinde göç ile ilgili olarak, Kafkasya, Girit, Bulgaristan, Romanya, Bosna ve Hersek'ten göç edenlerin çok olduğunu, Yıldız Hükümeti'nin ahaliyi Anadolu'ya göç etmeleri için buradaki topraklara bir heyet gönderdiğinden bahsetmiştir. Gazete, Yunan Muharebesi'nden sonra Girit'ten ve Teselya'dan göç edenlerin durumlarının iyi olmadığını daha da muzdarip olduklarını, Anadolu'da anlatıldığı gibi ziraat, ticaret ve refah olmadığını dile getirilmiştir. Yıldız Hükümeti'nin Anadolu topraklarını refah, huzur, servet içinde olduğu iddiası üzerine gazete aksini tam aksini vurgulamıştır. Tam yirmi beş yıldır bu çaba ile uğraştıklarını dile getirmiştir.²⁹⁵

Gazete, yaşanan göç olaylarını Sultan II. Abdülhamid'in politikası olarak değerlendirmiştir. Lakin yaşanan göç olayları, dönemin şartlarına bakılarak Kırım savaşıdan sonra Rusların, Müslüman Türk halklarına baskı yapması ve Bulgar çetelerinin silahlanması üzerine Müslümanlar Anadolu'ya göç etmişlerdir. 1787-1792 savaşlarının yanı sıra Fransız Milliyetçiliğinin kamçılama olduğu milliyetçilik ile ayaklanmaların meydana gelmesi sebebiyle Müslüman Türk halkının çeşitli Türk yurtlarının yanında Anadolu'ya da göç etmişlerdir.²⁹⁶

İntikam gazetesinin, Bir diğer konusu Girit'in ilhak sürecidir. Elden çıkmak üzere olan Girit'e, halkın seyirci kalmaması gerektiğini belirtmiştir. Girit'in ilhak sürecinin nasıl ilerleyip vuku'ya dönüşmesini, Sultan II. Abdülhamid'in Girit hakkında düşüncelerine yer verecek olursak; 1880 yılında Berlin antlaşması gereğince Yunanistan hükümeti, Osmanlıdan Epir ve Tesalya sınır çizgilerini değiştirmek hususunda toprak terk edilmesini ifade etmesi üzerine Girit tartışma konusu haline gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in Yunan Hükümetine toprak verilmesine karşı çıkmasına karşın Vükela Heyetinin sadece Girit değil, İpsara ve Sisam adası üzerine istişarelerinde halkı Hristiyan olan bu bölgelerin içerisinde stratejisi ve konumu ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Osmanlıya daimi zaaf yaratanı, giderlerin çok olduğu, Avrupalı devletlerin devamlı el uzatabileceği, Girit adası olduğu kanaatindedir. Suphi Paşa'nın Sultan II. Abdülhamid'e sunduğu arıza da, Girit'e gözü olan İngiltere'ye karşın zayıf olan Yunanistan'ı tercihi tekrardan adayı ele geçirmenin kolay olacağı düşüncesindeydi. Böyle bir düşünce de Girit'in muhtariyetlik hususu meydana gelmiştir.²⁹⁷

²⁹⁵ İG. “ Muhaceret” no:20 24 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 3,s.1.

²⁹⁶ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)**, T.T.K Basımevi, Ankara,1994,s.3-4.

²⁹⁷ Karal, **Osmanlı Tarihi...**,s.119-121.

Avrupalı devletler Girit'e vali atanması hususunda siyasi bir çıkar ve anlaşmazlık içerisinde istişarelerinde bu ismin Prens George olmasına Osmanlı Devleti karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın nedeni; vali ataması neticesinde yapılan görüşmelerde Girit'te Yunan destekli bir siyasi kargaşalık çıkması, bunun akabinde Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmiş süreci endişesidir. Diğer bir nedeni, bu atama gerçekleşirse Sultan II. Abdülhamid'in toprak ve hükümdarlık yetkisi yok hükmünde olacaktır. Atamada ihtilafa düşen Avrupalı Devletler kendi çıkarları doğrultusunda öne çıkan isimleri vali olarak tayin etme düşüncesi meydana gelmiştir. Bu düşünceler; İtalya ve İngiltere Osmanlı halkından birini vali olarak kesinlikle istemiyorlar, Almanya ve Avusturya İsviçreli Droz'u öneriyorlar, Rusya ise valinin George olması konusunda ısrar ediyordu.²⁹⁸

Bütün kargaşa Prens George'unun, Girit'e valiliği 1898 yılında Rusya'nın fikir önerisiyle gerçekleşmiştir. Her ne kadar Avusturya ve Almanya bu durumun Balkanlarda yeni isyanlara teşvik edici bulmuşlarsa da tayinin gerçekleşmesine mani olamamışlardır.²⁹⁹ İntikam gazetesi, gerçekleşen tayin işleminde Prens Georgia'nın Girit'te beş sene başkanlık etmesi rahatsız bulduklarını belirtmiştir.³⁰⁰

Sultan II. Abdülhamid'in ise, Prens George'unun Girit'te vali olarak tayini gerçekleşmesi hususunda ki görüşü;

Yunan Prensi Yorgi'nin Girit adasına valiliğine tayinini istemeyerek muvafakat ediyorum. Zaten ne yapabilirim ki ?. Rusya ve İngiltere onun namzetliğini desteklemek hususunda mutabıktılar. Çarın şahsi sempatilerinin, Rus diplomasisinin mülahazalarına yerini terk etmesi beklenebilirdi. Fakat Çar'ın, hayatını kurtaran kimseye karşı dostluğu ve minnettarlığı, bu halde Rus politikasının sevk ve idare kuvvetini teşkil etmiştir. Fransa özel bir düşünceye sahip olmaksızın bir daha Moskova havasına uyarak hareket etmektedir. Avusturya ve İtalya ise kayıtsızdır.³⁰¹

İfadeleriyle George'unun Rusya'nın emri altında Girit'e tayin sürecini anlatmıştır.

George'unun Girit'e tayini gerçekleştiğinde büyük coşku ile karşılanmışsa da, ileri ki safhalar da sükûnetin ardından Rumların, Yunanistan'a ilhakı ve Müslümanlara uygulamış oldukları baskı ve cinayetler ile yeniden alevlenmiştir.³⁰² George'unun tayinin başlangıcında Ada'nın Yunanistan'a katılması meselesinde komite ile George arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. İlk ayrılığı Venizelos ile yaşamıştır. Venizelos adanın bir an önce

²⁹⁸ Hülagü, **Türk- Yunan İlişkileri...** s.267-268.

²⁹⁹ Ayşe Nükhet Adıyke, **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit bunalımı,(1896-1908)**, T.T.K basımevi, Ankara, 2000,s.208.

³⁰⁰ İG. "Şahane Rezaletler" no:9 17 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.24 s.3.

³⁰¹ , **Osmanlı Tarihi...**,s.125.

³⁰² Adıyke, **a.g.e**, s.211.

Yunanistan'a katılması için George 'ye baskı uygulanmıştır. George baskıların artması üzerine Avrupa Devletleri'ne Girit'in Yunanistan'a katılması için yardım talebinde bulunmuş İtalya hariç diğer devletler buna karşı çıkmışlardır.³⁰³ Bu karşı çıkışın ardından George, ilhak sürecinden vazgeçmeyerek Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya'ya seyahate çıkmıştır. Osmanlı Devleti bu durumu telgraflarla protesto etmiştir. Avrupalı Devletler 'in daha önceden Osmanlıya vermiş oldukları teminat ile ilhak süreci başarısızlığa uğramıştır. Avrupalı Devletlerden umduğunu bulamayan Yunanistan Girit'in ilhak sürecinin zora girdiğini anlaması üzerine meselenin savaş ile hal olunacağı kanısındadır. Savaşı kazandığı takdirde ilhakın gerçekleşeceğini kazanamadığı takdirde ise, Avrupalı Devletlerin aracılığıyla Osmanlıyı barışa zorlayacağı düşüncesindedir.³⁰⁴

Bu nokta da İntikam gazetesinin, Girit hakkında ki yazı ve görüşleri Girit'in Avrupalı devletlerin mukayesesi altında George valiliğini getirmiş olduğu sonuçlara müteakiben Osmanlı halkını Sultan II. Abdülhamid'e olan öfkesiyle intikama davet etmesidir. Gazete, Girit'in Yunanistan Prens'i George tarafından ilhakı söz konusu olduğunu, Avrupa'ya bunun için seyahatte bulunduğunu artık Girit'in Avrupa devletlerinin mukayesesine kaldığını vurgulamıştır.³⁰⁵ Gazetede, Sultan II. Abdülhamid'in Girit için Avrupa devletlerine ricaname yazdığından bahsedilmiştir. Vatanın evlatlarına, içlerinde buldukları durumun kan deryaları içerisinde olduğunu eğer böyle devam ederse bu yaşanan felaketlerin sönmeyeceğini dile getirmiştir. Halka çağrılarda bulunan gazetede, halkın yapacağı tek şeyin Bab-ı aliye ve Yıldız'a yürümleri olacağından bahsedilmiştir.³⁰⁶

İntikam gazetesinin, bir başka haberinde, Cavit Bey'in katili Hacı Mustafa'nın olayını anlatmış bulunmaktadır. Bu hadisenin köprü üzerinde herkesin gözü önünde açıkça olmasına rağmen katili bulunamamasına hayret verici nitelendirilmiştir. Gazete, Arnavut Gani Bey'in, İstanbul'un Beyoğlu semtinin tam orta yerinde cinayeti işlediğini hatta Yıldız'a silah çekecek derecede cesaret göstermesini bunun ile de kalınmayarak Sultan II. Abdülhamid'i tehdit etmeye başladığını ifade etmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in Gani'den korkmaya başladığını nedeninin ise, Gani'nin Sultan II. Abdülhamid'in bütün kirli işlerini bilmesi olarak gösteriyor. Sultan II. Abdülhamid'in bu sebepten dolayı Gani'yi yok etmeye çalıştığını belirtmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in, Hafız Ömer Paşa'yı Cavit Bey vasıtasıyla bulduğunu şüphe edilememesi gerektiğini vurgulamıştır. Cavit Bey'in bu olaydan sonra

³⁰³ Adıyke, a.g.e, s.214.

³⁰⁴ Midhat Sertoğlu, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C: VI, T.T.K Basımevi, Ankara,2011,s.3371.

³⁰⁵ İG. " Şuûnat" no:5 30 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.10 s.3.

³⁰⁶ İG. " Rezalet-i Şahane" no:8 13 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.20 s.2.

ileriye gittiğini ve isyan eder bir hal aldığına dikkat çekmiştir. Gazete, Rütbe, nişan, ihsan ile Gani için Hafız Ömer Paşa'yı bulan Sultan II. Abdülhamid'in Cavit Bey için de Hacı Mustafa'yı bulmakta zorluk çekemeyeceğini dile getirmiştir. Ganinin katilinin Cavit olduğunu belirtmiş, Cavit'in katili kim? Hacı Mustafa mı? Yoksa hacı Sultan II. Abdülhamid mi? diyerek Yıldız Sarayı'nı suçlanmıştır.³⁰⁷ Ayrıca gazete, Sultan II. Abdülhamid'in mahiyetinde bulunan Gani Bey'e yüz verdiğini birçok cinayeti yaptırdığını dile getirilmiştir. Daha sonraları Gani Bey'in işi hayli yolundan çıkardığından dolayı Sultan II. Abdülhamid Beyoğlu'nda Bir muhallebici dükkânında Cavit Bey aracılığı ile bulunmuş olan Hafız Ömer Paşa'ya öldürttüğünden bahsedilmiştir.³⁰⁸ İntikam gazetesi, bir başka iddiasında Gani Bey'in eniştesi Halil Bey Sultan II. Abdülhamid'den intikam almak için müsaade istediğini Sultan II. Abdülhamid'in buna izin vermeyip sırası olmadığını belirtmiştir. Yedi ay sonra bu izine gerek kalmadığını Halil Bey ile Yanya muhafızı Esad Paşa'nın eski hizmetkârlarından Hacı Mustafa'yı bularak Karaköy köprüsünde güpegündüz üç el ateş ile öldürüldüğünü anlatmıştır. Katilin idama mahkûm edildiğini, fakat bırakın idamı ceza dahi almayarak uzak vilayetlerde bol hürmet ile yaşadığını nazire ederek anlatmıştır.³⁰⁹

Refik Halid Karay, Bir Ömür boyunca adlı eserinde Cavit Bey'in öldürüldüğü olayı ve katilin tasvirini şöyle izah etmiştir:

Arnavut kıyafetli, yani poturlu, cepkenli, başı beyaz, yayvan keçe külahlı bir adam merdivene saldırmış, Karaköy tarafına koşuyor. Durdum, zira vurulanı, vurup düştüğü yerden kaldırmışlar, kollarından ve bacaklarından tutmuşlar, demin bahsettiğim mescide taşıyorlardı. Çok iyi giyinmiş, orta yaşlı biri... Ayakkabılarının altları- hâlâ gözümün önünde yepyeni, tertemiz, hemen hemen hiç yere basmamış. Derisi parlıtısına göre rugan dediğimiz parlak cinsten. Ne elbisesinde, ne yerde kan izi, lekesi yoktu; anlaşılın içine akmış. Bir şeye dikkat etmişim siyah çorapları sarı Bagetli idi, babamın da giydiği Savure markalı pahalı çoraplardı bunlar. Çifti bir çeyrek altın liraya meşhur lüks tuhafiyeci Pigmalyon'da satılırdı; ipek değil, halis ve nefis Fransız fildekosu idi; bugünün hesabı ile 25-26 liraya çifti³¹⁰.

Karay, öldürülen kişinin sadrazamın oğlu Cavit Bey olduğunu, katilin ismini hatırladığı kadarıyla Matlı Mustafa olduğunu söylemektedir. O dönem de idam kaldırıldığı için katile müebbet hapis verilmiştir. Hatta olayın kapanıp gitmesinden bir müddet sonra, katilin üstüne elbiselerinin giydirilip, cebine harçlık konulduktan sonra memleketine

³⁰⁷ İG. "Bir Cevab" no:6 6 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.13 s.3-4.

³⁰⁸ İG. "İkinci Abdülhamid Mabad" no:17 14 Kanun-i Sani 1901-1318 N.23 s.4.

³⁰⁹ İG. "Suriye Mektupları" no:17 14 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 23,s.3.

³¹⁰ Refik Halid Karay, **Bir Ömür Boyunca**, Haz: Yusuf Turan Günaydın, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2011,s.71.

gönderildiğinden bahsedilmiştir.³¹¹ Konuya bir başka bakış açısı da Takvim gazetesin de yer almıştır, Sadrazam Halil Paşa, Bursalı Hafız Paşayı, Cavit Bey ile Gani Bey arasında ki meselenin çözülmesi için görevlendirmiştir. Gani Bey ile Hafız Paşa arasında kumar borcu yüzünden anlaşmazlık çıkmıştır. Bu olaya müteakip Hafız Ömer Bey, Gani Bey'i Beyoğlu'nda bir muhallebicide vurmuştur. Olaydan sonra Sultan II. Abdülhamid kendi mahiyeti altında olan Gani Bey'in öldürülmesine kızarak, Sadrazam Halil Paşa'ya olay ile ilgisinin olup olmadığını sormuştur. Halil Paşa ise olmadığını belirterek kendi eceliyle öldüğünü söylemiştir.³¹²

İntikam gazetesinde, Sultan II. Abdülhamid'in birçok cinayetleri işlettiği Gani Bey'i öldürülmesi olayını, Sadrazam Halil Paşa'nın oğlu Cavit Paşa aracılığıyla Bursalı Hafız Ömer Paşa'ya yaptırdığı belirtilmiştir. Daha sonraları Cavit Paşa'nın Sultan II. Abdülhamid'e bu olay ilgili baskı yaptığını, nasıl Gani Bey'i, Cavit Paşa aracılığıyla Hafız Ömer Paşa'ya ortadan kaldırttıysa, Cavit Bey'i de Hacı Mustafa'ya kaldırttığını yazmıştır. Bu görüşe karşılık Takvim gazetesi, Sadrazam Halil Paşa, Gani Bey'i oğlu Cavit Bey ile olan sorunlarından dolayı Hafız Ömer Paşa'ya öldürtmüş, daha sonraları Gani Bey'in intikamı içinde Gani Bey'in ağabeyi Toptani Esad Paşa, İşkodralı Arnavut Hacı Mustafa'yı İstanbul'a göndererek Cavit Bey'i öldürtmüştür. Olaylar zıt bir şekilde tasvir edilmiştir. İntikam gazetesi olayı Sultan II. Abdülhamid yaptırttığını vurgularken, Takvim gazetesi ise, Sadrazam Halil Paşa ve Hafız Ömer etrafından kaynaklandığına yer vermiştir.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal ise, "Son Sadrazamlar" adlı eserinde, Cavit Beyin ölümü üzerine olay ile ilgili muhabbete yer vermiştir. Tiranlı Gani Bey'in Hafız Paşa tarafından Beyoğlu'nda bir muhallebici dükkânında öldürüldüğünü, ölümün ertesi gününde Sultan II. Abdülhamid'in yaverlerinden olan Gani Bey'in ölümünü başkâtip ve ikinci kâtipi Sadrazam Halil Paşanın yanına göndererek olayın kendisi ile bağlantısının olup olmadığını sorgulamıştır. Sadrazam Halil Paşa, " yırtıcı kuşun ömür az olur" hitamıyla kendisinin ilgisi olmadığını eceliyle öldüğünü söylemiştir.³¹³

Cavit Bey, Gani Bey'in ölümünden önce Sultan II. Abdülhamid'e sunduğu yazıda; Gani Bey'in bir müddettir kendisini takip ettiğini, birçok insanın bu olay ile ilgili konuşmalar yaptığını, Gani Bey'in Beyoğlu'nda şu an bulunduğu bilgisini aldığını, bu sebepten kendisinin Viyana'ya seyahat edeceği bilgisini padişaha bizzat sunduğu yazıda

³¹¹ Karay, a.g.e, s.71-72.

³¹² http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2013/02/24/pasayi-koprude-vurdular erişim, (08.01.2017).

³¹³ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, (1956-1965),C:10-11-12, s.1563.

iletmiştir.³¹⁴ Cavit Bey, 7 Teşrin-i Evvel Cumartesi günü Şurayı Devletten çıkararak arabası ile ada iskelesine kadar gitmiştir. Daha sonra arabadan inerek merdivenlerden çıkan Cavit Bey, Hacı Mustafa tarafından 4 el ateş sonucunda köprüde vurulmuştur. Orada bulunan insanlar tarafından hemen ada iskelesinin mescidine kaldırılan Cavit Bey akabinde vefat etmiştir.³¹⁵

İntikam gazetesinin bir başka haberinde İstanbul gazetelerinde yer alan tütün rejisinin son üç senelik gelirleri ele alınmıştır. Rejinin halk üzerinde etkisi olup olmadığı hususuna dikkat çekilmiştir. Gazetenin reji tarafından uygulanmış olduğu baskı ve politikaların yanlışlığına dikkat çekerek halka verilen maddi ve manevi zararın Sultan II. Abdülhamid tarafından meydana geldiğini açıklamıştır.

Tütün rejisi, Osmanlıdan alınan borçlara karşılık 1881 de imzalanan antlaşmaya göre, muharrem kararnamesinin 8. ve 9. Maddesine istinaden 10 Ocak 1883 yılında hükümet ile Duyun-ı umumiye idaresi antlaşması gereğince reji şirketi kurulmuştur.³¹⁶

Osmanlı Devleti'nin tütün gelirlerine katkı yapan bölgelerdeki fabrikaların en başında Samsun, Selanik, Trabzon ve Kavala gibi tütün ve liman bölgelerine yakın olan yerler bulunmaktaydı. Reji idaresi, Osmanlının son dönemlerinde borçları karşılamak adına bir süre sonra uygulanan politikalar ve sömürgeci gayelerin emelleri doğrultusunda kullanmıştır. Bu uygulamalar reji ile tütün üreticisi arasında bir takım sorunları meydana getirmiştir. Bunlardan bir tanesi tütün üreticisi malının değerinin altında görülmesiydi. Malın değerinin 100 kuruş olmasına karşın 10 paradan daha düşük bir değer ile tekabül bulmasıydı. Bu tür uygulamalar neticesinde üretici ya göç ile ya da kaçakçılık faaliyeti ile uğraşmışlardır.³¹⁷

Bu nokta da gazetesinin bu tür sorunlara değinmesi Sultan II. Abdülhamid döneminde rejinin uygulamış olduğu politikalara eleştirileri ve şikâyetleri arttırmıştır. Oktay Gökdemir, doktora tezin de bu şikâyetlere ve devlet tarafından uygulanan politikalara yer vermiştir. II. Abdülhamit rejeye duyulan rahatsızlıklar ve şikâyetleri ön plana alarak 1890 yılında Rejinin müfettişliğini yapan Nuri Bey'in Maliye Nazırı Agop Paşa'ya sunulan raporları değerlendirmiştir. Bu raporda tütün kaçakçılığının Osmanlıya ve Osmanlı tarımına verilen zararın büyük ölçüde olduğunu, rejinin ortadan kaldırılıp yerine tütünün

³¹⁴ Cavit Bey'in II. Abdülhamit'e sunmuş olduğu arıza detaylı bkz. Kemal İnal, **a.g.e.** s.1563.

³¹⁵ İnal, **a.g.e.** s,1565-1566.

³¹⁶ Fatma- Suut Doğruel, **Osmanlıdan Günümüze Tekel**, İstanbul, 2000,s.64-65.

³¹⁷ Serdar Ösen, Osmanlı Devletinde Tütün Kaçakçılarıyla Mücadele: Niğde Örneği, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 38/ 49-68. (2015), s.4-5.

devletin tekeline alınmasını ön görmektedir. 1895 yılında 47 maddelik karar ile rejinin yasa dışı faaliyetlerde uygulamış olduğu yanlış politikalara dikkat çekilmiştir.³¹⁸

İyi bir tütünün okkasını kırklı olanı altmış kuruşa alınırken, daha sonraları yüzlünün, yüz altmış kuruşa alındığından bahsedilmiştir. Böylelikle tütün ticareti yapan halkın daha önceleri on, on beş, yirmi kuruşa satarak kar yaptığından bahsedilmiştir. Tütün ticareti yapan halkın % 20 karıyla fabrikatörlere satıldığını, böylelikle alanın da satanında kullananın da memnun olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonraları Trabzon, Samsun, Kavala gibi Osmanlı tütünün ticaretini elinde bulunduran dışarıya ihraç eden beldelerin artık açlıktan öldüğünden bahsedilmiştir. Tarla sahiplerinin tarlası ve harmanının yok olduğu, bunların bazılarının kaçakçılığa başvurduklarını, sonunda bazı kaçakçıların bunu canlarıyla ödediği anlatılmıştır. Söz konusu artık Anadolu'nun tütün ziraat 'in yok olduğundan vaktiyle reji idaresi; ziraat on kuruşa sattıklarını kendileri şimdi altmış kuruşa, yirmi kuruşa sattıklarını, yüz kuruşa aldıklarını bununla da kalmayarak ziraatın geriye kalanları halkın eline geçmesin diye yaktığından bahsedilmiştir. Halkın bu nokta da zarar gördüğünü Sultan II. Abdülhamid'in vatani ve milleti perişan ettiği dile getirilerek intikam sözlerini yinelemiştir.³¹⁹

Gazete bahsi mevzu olan habere rejeye duyulan rahatsızlığı, halka uygulanan baskıyı, tütünün fiyat konusunu, kaçakçılık mevzularını ele almıştır. Bunların tüm sorumlusunun Sultan II. Abdülhamid olduğunu belirtmiştir. Yaşanan sorunların Sultan II. Abdülhamid tarafından 47 maddelik karar metni ile sorunun çözümü için sunulan raporlar eşliğinde ele alındığını görmekteyiz.

İntikam gazetesinin bir başka haberinde, 26 ve 27 Kanun-i evvel 1900 tarihinde İngiliz gazetelerini Sultan II. Abdülhamid'in toplattığı bu gazetelerin 24 Kanun-i evvel 1900'de verdiği bir söylemde Mısır'ın istikbalinin, İngiliz ve Hıdiviyet tarafından idare olunacağından bahsedilmiştir.³²⁰

İntikam gazetesi, İstanbul'da bir Darüleytam tesisinin tasarlanışına değinilerek tesisin Avrupa'nın en gösterişli bir tesisi olacağını belirtmiştir. İstanbul'da ki yetimhane çocuklarının çoğaldığına bu çocukların Sultan II. Abdülhamid tarafından vatanın her bir köşesinde toplanılarak hayatlarının yok olacağına değinilmiştir. Bu noktada Sultan II. Abdülhamid'in yirmi beş senedir halkın kanını içtiğini, milletten faydalandığını

³¹⁸ Oktay Gökdemir, **Aydın Vilayetinde Tütün Rejisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994,s.163-164.

³¹⁹ İG. "İnhisar" no:14 3 Kanun-i sene 1901-1318 N. 11 s.1-2.

³²⁰ İG. "Havadis" no:15 7 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 16 s.4.

Darüleytamı kendisi için bir kesimhaneye ve işkence haneye dönüştürüldüğünü anlatmaktadır. Bu çocukların ileriki vakitlerde Sultan II. Abdülhamid için maaşlı biri olarak çalışılacağını darülaceze örneğini vererek belirtmiştir.³²¹

IV. II. İsyanlar

İntikam gazetesi, halkı isyana teşvik için İstanbul'daki halka; insanların ramazanını, bayramını hatta paskalyalarını hüznün içerisinde yaşadığını günlerden kurtulmak adına bütün Osmanlı halkının kendilerine katılmalarını şu sözler ile dile getirirmiştir: “İstanbulcular ey Osmanlılar! Biz size dayandık, sizde bizi düşürmeyiniz. Hep beraber hep beraber kıyam intikam. Hazır ol silah başına.” Sözleriyle halkı isyana teşvik etmiştir.³²² Gazete, halkı isyana teşvik etmesine karşın halkın hala bir şey yapmadığını sitem edencesine vurgulamıştır. Artık Sultan II. Abdülhamid'in korkular içerisinde yaşatılması gerektiğine değinilmiştir.³²³ Gazetede, Sultan II. Abdülhamid'in bu korkular neticesinde istibdada dayalı sistem oluşturduğu belirtilmiştir. Vatandaşların perişan ve sefalet içerisinde günlerini geçirdiğini, artık hafiyeliğin eziyete dönüştüğü bu nokta da bütün zalimlerin gebertilmesi gerektiğini vurgulanmıştır.³²⁴ İntikam gazetesi, bu istibdada karşılık artık kılıçların, baltaların veyahut bir yuh çekmeleriyle zalimleri ve istibdattı yıkıp temizlemenin en müsait zamanın olduğunu, “Gün Bugündür” şeklinde ifadesiyle halkı isyana bir kez daha teşvik etmiştir.³²⁵

İntikam gazetesi, şikâyet edencesine halkın teşvike kayıtsız kaldığını, hala Sultan II. Abdülhamid'in yaşadığını, yaşanan bu günlerin neden Sultan II. Abdülhamid ile geçtiğini belirterek ağır hitamlarda bulunmuştur: “ Bu nice damgalı kurban var. Koç var. Bunları ne yapacağız? Vallah bana kalırsa onların postları daha çok para eder. Bugünleri ticaretsiz geçirmeyelim. Mübarek baksanıza kocadıkça becerdiği işlerden zevk alıyor adeta genciliyor.”³²⁶

İntikam gazetesi, ihtilal ve hürriyet yanlısı bir amaç güderek Rusya'da meydana gelen ayaklanmaların Osmanlıda 'da meydana gelmesini şu sözler ile istemektedir:

Rusya'da mektepliler hal-i isyanda, ihtilalleri güçlü kuvvetli gençler vücuda getiriyorlar. Bizim mektepli gençler canciğer kardeşlerinin mütemadi felaketlerine acaba niçin lakayd bulunuyorlar. Bu şimdilik bilinemez. Fakat ümidimizde sabit

³²¹ İG. “ *Şuûnat* ” no:4 29 Teşrin-i Sani 1900-1318 Ş.6 s.3.

³²² İG. “ *İstanbul'dan; İstanbullulara !* ” no:14 3 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 11,s.3.

³²³ İG. “ *Mektub* ” no:16 10 Kanun-i Sani 1900-1318 N. 19,s.2-3.

³²⁴ İG. “ *Bu da İstanbul'dan* ” no:16 10 Kanun-i Sani 1900-1318 N. 19,s.3-4.

³²⁵ İG. “ *Mektuplar* ” no:18 17 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 26,s.3.

³²⁶ İG. “ *Bir Teselli Olmaz* ” no:20 24 Kanun-i Sani 1901-1318 L. 3,s.2.

kalalım! Bunca gayret fedakârlık gösteren bir hareketiyle Abdülaziz gibi bir belayı def' ve tenkil iden bizim mekteplilerimiz haslet-i güzidelerini elbette Hamid-i pelid hakkında da gösterecekler melunu perişan eyleyeceklerdir. Sözleriyle mekteplilerin durgunluğunu anlayamadıklarını açıklamışlardır.³²⁷

İntikam gazetesinin bir diğer haberinde, İspanyadaki halk ayaklanmasına dikkat çekerek Osmanlıda da gerçekleşmesi beklenmektedir görüşüne yer verilmiştir:

İspanya bir izdivaç için ihtilalperestan ahrâr marifetiyle alet-i evasıt idilmektedir. Son telgraf bütün Madrid'in ayaklandığını ölenler öldürenler bulunduğunu bildiriyor. Ârzûy-ı milliye muvafık düşmemek hesabıyla bugün terbiye ve vicdan-ı içtimai bu derece kıyâm ve ihtilalle cevâz verince bizim ne yapmağımız lazım geldiğini tayinde öyle zan ideriz ki hançer intikam altında can verecek Abdülhamid bile gecikmez. Sözleriyle beklentilerini dile getirmektedir.³²⁸

İntikam gazetesinin, bir başka ihtilal çağrısında "İntikamcı yeni Osmanlı Fırkasında" adı altında halka bir beyanname sunarak Sultan II. Abdülhamid'e dini yönden bir suç teşkil edilirken halka Allaha itaat etmelerini ve beklentide olmalarını hayırlı menfaatlerin, bereketlerin bunda olduğunu tavsiye etmiştir:

Ya Muvahhid! Hayr-ü menfaat feyz-ü bereket bundadır:

Ya Muvahhid!

Din-ü imanın sen Muvahhide her gizliyi ayan ider. Bak etrafımıza bi göz at gör ki ne cifeler cihanı kaplamıştır. Göremiyorsan din-ü imanın her gizli ayan idemiyor sanma:

Bugün sence her ayan olan bile gizli halde görünmesi din-ü imanın o cifeler altına alınmış olmasındandır. Bu ise haşa neuzibillah dinsiz ve imansız kalmış bulunduğunu işrab ider.

Haşa haşa sen bir mümin ve muvahhidsin ki biraz bar-ı basiretin kapalıdır. Zalimler o cifelerdir.

Ya Muvahhid! Kalk zalimlerin elinden gelde şu dinini İmanımı kurtar!

Ya muvahhid! Kendini kurtar! Devletini milletini kurtar batırıyorlar.

O cifeler üzerine dikilmiş bir tüy gibi bir amir bir amir-i mücbir hunhâr Bir <<taçlı>>gaddar bir şeytan var. Dinin imanın onun elindedir.

Ya muvahhid dinin imanın güya -la havle ve la kuvvete illa billah- senin kalb-i pak-ü safından alınmış. O şeytanın yüreğindeki pislikler içine bırakılmıştır. Kurtar Muvahhid kurtar dinini, imanını, devletini, milletini o pis yüreği yarda kurtar. (.....)

Allaha yardım idene Allah ta yardım ider. Ya muvahhid Allaha yardım Allaha itaattir. Allaha itaat et.(.....)

Biz daima bunu işitiyoruz. El ele biz sende işit. Elini bize ver. Ya kardeş maldan candan askerden mülkten devlet ve milletin pek çok za'iyatımız var. Kalanları kaybetmemeye gidenlerinde intikamını almaya oradan çalışmak bu gün cümlemize farz-ı aynıdır.

Ya muvahhid o intikam bil- hasa Abdülhamid'in murdar yüreğidir.³²⁹

³²⁷ İG. " Ümidimizde Sabit Kalalım" no:25 21 Şubat 1901-1318 Za. 2,s.4.

³²⁸ İG. " Telgraf; Bir İzdivaç İçin" no:24 14 Şubat 1901-1318 L. 25,s.4.

³²⁹ İG. " İfade-i Mahsusa, Ya Muvahhid" no:25 21 Şubat 1901-1318 Za. 2,s.1-2.

IV. II. I Makedonya ve Arnavutluk

İntikam gazetesi, Makedonya ve Arnavutluk meselesi, Girit'in kaybedilmesine kadar olayların yaşandığı Girit'in kaybedilmesiyle beraber dehşet ve ateşlere maruz kaldığını vurgulamaktadır. Girit'i bir damla gözyaşı dökmeden veyahut gizli hıçkırıklar ile elden gitmesine seyirci kalınması bugün aynı durumun Makedonya ve Arnavutluk üzerinde de olduğuna dikkat çekilmiştir.³³⁰

İntikam gazetesi, aynı haberinde Makedonyacıların, Yunan ve Bulgar aleyhtarlığına çalıştıklarını "Makedonya Makedonyacılarıdır" nidalarıyla sesler yükselttiğini, Makedonya'yı Türk boyunduruğundan kurtarılmasını amaçladıklarını belirtmiştir. Bu tür söylemlere karşı İntikam gazetesi, asıl Makedonyalıların Sırp, Yunan, Bulgarlar olmadığını belirtmiştir.³³¹

İntikam gazetesi, Arnavutların her ne kadar Makedonyacılara karşı kendilerini muhafazaya kalkışsalar da Hristiyan, Arnavut ve Ulahların Avrupa devletlerine olan sempaticanlığı sonucunda bu esareten kurtulamadıklarını belirtmiştir. İntikam gazetesi, bu tür olaylar karşısında halkın gerçekte hürriyete ihtiyacı olduğunu, bunun tek düşmanının Osmanlılık değil, " Yezid-i Ekber " şeklinde kullanılmış ağır bir söz ile Sultan II. Abdülhamid olduğunu söylemiştir.³³²

İntikam gazetesi, ezilen olarak gördüğü Arnavut halkına hürriyeti tahsil etmenin Sultan II. Abdülhamit'ten geçtiğini, yönetimin bozukluğuyla isyanların ve ayaklanmaların devam edeceğini, aksi takdirde Osmanlı halkının bulunduğu durumun aynısını yaşayacaklarını belirtmiştir. Yazılarında bu tür söylemlere değil, bunu gerçekleştirmek için bazı gazete ve şahısları aracı olarak kullanmıştır. Bunlardan bir tanesi Avlonyalı İsmail Kemal Bey'dir. Çıkarılmış olduğu Selamet Gazetesi³³³ ve Türkçe Beyannameyiyle Arnavut halkına tavsiyelerde bulunmuştur. İntikam gazetesi, bu beyannameyi ve Selamet Gazetesinin sayılarında yer vererek bunlardan bahsetmiştir.

³³⁰ İG. " *Siyasi, Makedonya ve Arnavutluk* " no:37 6 Haziran 1901-1319 S. 19,s.1.

³³¹ İG. " *Siyasi, Makedonya ve Arnavutluk* " no:37 6 Haziran 1901-1319 S.19,s.1.

³³² İG. " *Siyasi, Makedonya ve Arnavutluk* " no:37 6 Haziran 1901-1319 S.19,s.2.

³³³ İsmail Kemal Bey tarafından 1901 yılında çıkarılan <<Selamet>> gazetesi, Fransızca olarak << Le Salut de l' Albanie >>olarak üç dilli bir gazetedir. Folkestone'de Türkçe bölümü Brüksel'de Arnavutça bölümü, Atina'da Rumca bölümü basılmaktadır. Arnavutluk'un bağımsızlığı için basılmış bir gazetedir. Detaylı bilgi için bkz. Cavit Orhan Tütengil, **Yeni Osmanlılardan Bu yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, Birinci Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1969, s.94.

İntikam gazetesi, Selamet gazetesinin çıkarılmaya başlandığı yönündeki yazısında İsmail Kemal Bey'in Arnavutluk'un durumuna istinaden önemli olan bu gazetenin basımına başlanılması üzerine tebrik ve başarılar dilemiştir.³³⁴

İsmail Kemal Bey'in Avrupa'ya gittikten sonra yapmış olduğu hareketleri, tasvirleri ve eserlerini can kulağıyla dinlediklerini, Arnavut halkına vermiş oldukları tavsiyelerin, Latince harflerle yazılan Arnavut gazetesinde bulunan Türkçe bir beyannamenin önemini dile getirmiştir.³³⁵

İntikam gazetesi, bu beyannamenin içeriğine değinerek İsmail Kemal Bey'in Arnavut kardeşlerimiz adıyla Arnavutluk'ta meydana gelen üzücü durumları ele aldığını ve nasihatlerde bulunulduğunu anlatılmıştır. Ayrıca Arnavutların din hususunda olduğu gibi devlete de fedakârlıklarından bahsetmiş bu halin üzücü olduğunu kendisinin bu duruma çare niyetinde bir şeyler yapmasının gerekli gördüğünü anlatmıştır. Bu nedenle artık İstanbul'da durulamayacağını Arnavutların bulunduğu durumlarda yaralanıp gitmesine hatta parçalanıp gitmesine göz yummayacağını anlatmıştır. İsmail Kemal Bey'in kanısı Arnavutluk gider ise bütün Osmanlının gideceğine yok olacağına işaret ettikten sonra vermiş olduğu nasihatlerde Arnavutluk'un selameti için padişaha olan bağlılıklarının düzenleme olmasını istediğini anlatmıştır. İsmail Kemal Bey'in Arnavutluk'a hitaben beyannamenin ortalarında halka, özellikle Arnavutluk'un içinde bulunmuş olduğu ahvalin durumundan üzüntülü olduklarını bu yüzden bunun düzeltilmesi için bir an önce en adi düşünen kişinin bile gözünü açıp Arnavutluk için tedbirler alması gerektiğini, tedbirlerin alınmadığı vakit Arnavutluk ile beraber Türklük ve Müslümanlığında kaybolacağını belirtmiştir.³³⁶

İntikam gazetesi, İsmail Kemal Bey'in beyannamesinin önemli olduğunu şahsın değil, devletin selametinin ön planda olduğunu dikkat çekerek beyannamenin takip edilmesini ve dikkate alınmasını tavsiye etmiştir.³³⁷

İntikam gazetesine göre; Osmanlı Devletinde korkulan felaketlerin Makedonya da baş gösterdiğini, kadın, erkek ve çocuğun bu durumdan muzdarip olduğundan bahsedilmiştir.³³⁸

³³⁴ İG. “ Selamet ve İsmail Kemal Bey Efendi ” no:38 13 Haziran 1901-1319 S.26,s.3.

³³⁵ İG. “ İsmail Kemal Bey ve Arnavut Kardeşlerimiz ” no:10 20 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.27 s.1.

³³⁶ İG. “ İsmail Kemal Bey ve Arnavut Kardeşlerimiz ” no:10 20 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.s.1-2.

³³⁷ İG. “ İsmail Kemal Bey ve Arnavut Kardeşlerimiz ” no:10 20 Kanun-i Evvel 1900-1318 Ş.27 s.2.

³³⁸ İG. “ Havadis ”, No:11 24 Kanun-i Evvel 1900-1318 N. 1,s.4.

İntikam Gazetesi'nin bir başka haberine göre; Makedonya'da cinayet katliamlarının devam ettiği, konsolosların ve acentelerin Bulgar komitesinin cani gibi gösterildiği Bab-ı Alinin elinde bunlara dair bilgilerin olduğundan bahsedilmiştir.³³⁹

Makedonya karışıklığının giderek arttığı safhalarda İntikam Gazetesi, Tan gazetesinin haberine istinaden vermiş olduğu bilgide, Bulgarlara "cani" sözlerinin ardından "katil-i millet" denilmiştir. Bu söz kabul görünmeyip ret olunmuştur. Bütün bunların sebebinin İstanbul hükümeti ve Bulgarların sorumlu olduğunu, biri toprak büyütme derdinde iken, diğerinin kendini muhafaza etme peşinde olduklarından bahsedilmiştir. Makedonya da bir kasabada çıkan karışıklıklarda, ahalinin birbirine girdiğini, askerlerin şehit edildiğini bunu yapanların Bulgar ve Bulgar komitesinden ziyade birkaç Bulgar çetesinin olduğu dile getirilmiştir. Bu sözlere müteakiben bütün cihana hüküm etmiş hükümetin birkaç Bulgar çeteleri ile baş edemediğini, bunları zapt etmekte güçlük çektiğini, "Aferin Hindistan, Macar fatihleri" sözleriyle hükümetin siyaseti eleştirilmiştir.³⁴⁰

İntikam Gazetesi'nin karışıklıklarına, Sultan II. Abdülhamit'in kullanmış olduğu ağır ifade de "zalimin hali rezil rüsva" taşlarla, sopalarla, tüfikle yahut darağacında tepelemek olduğunu dile getirmiştir. Bulgarlar Komitelerinin, hükümetten bu karışıklıklara bazı haklar isteyebileceklerini, kendilerinin de bu hakları, bu zulmü, sultan II. Abdülhamid'i ortadan kaldırmak adına halkı teşvik etmektedir.³⁴¹

İntikam Gazetesi'nin bir başka haberine göre, isyanların her yerde artar hale geldiği bu hususta Makedonya karışıklığının devam ettiğini, Bulgarların Rumları öldürdüğünü, Yemen'in alevlenmekte olduğunu, Kürdistan da isyanların meydana geldiğini bunlara Sultan II. Abdülhamid müdahale etmez ise Rusya'nın müdahale edeceğini belirtmiştir.³⁴²

İntikam gazetesi, Makedonya karışıklığının gittikçe artan bir vaziyet aldığını, Bulgar komitelerinin evlerinde bazı evraklar ve mühimmatlar ele geçirildiğini, bu hususta Sultan II. Abdülhamid'in Divan-ı Harb-i Mahsusa 'ya bir ferman çekerek Tarhan Paşa'yı görevlendirmiştir.³⁴³

İntikam gazetesinin bir başka haberinde Makedonya karışıklığının devam ettiğini, evrak ve mühimmatlar ile ilgili olarak Tarhan Paşa'nın 19 kişiyi ele geçirdiğini bunlardan 6'sının

³³⁹ İG. " İstanbul'dan; Şimdi 'de Makedonya'' no:17 14 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 23,s.1.

³⁴⁰ İG. " İstanbul'dan; Şimdi 'de Makedonya'' no:17 14 Kanun-i Sani 1901-1318N. 23,s.1-2.

³⁴¹ İG. " İstanbul'dan; Şimdi 'de Makedonya'' no:17 14 Kanun-i Sani 1901-1318 N. 23,s.2.

³⁴² İG. " Şuûnat, İsyandar''no:23 7 Şubat 1901-1318 L. 18,s.4.

³⁴³ İG. " Şuûnat, Makedonya Karışıklığı'' no:26 28 Şubat sene 1901-1318 Za.9,s.4.

idama mahkûm edildiğini geriye kalanların ise mallarına el konulduğundan bahsedilmiştir.³⁴⁴

IV. II. II Yemen ve Kuveyt

İntikam gazetesinde, Yemen’de isyanın şiddetli bir hal aldığını, halkın zulüm ve şiddete karşı tahammül edemeyecek safhaya geldiğini, sakinleştirmek adına Halep ve Suriye’den on altı taburun sevkinden bahsedilmiştir. Bu isyan akabinde hatalı bulunan vali Hüseyin Hilmi Paşa İstanbul’a çağırılmıştır. Bir taraftan Balkanlar, Avrupalı devletlerin müdahalesi ile pek şiddetli bir mücadele içerisinde uğraş verildiği anlatılmaktadır.³⁴⁵

Gazetenin bir başka haberinde isyanın giderek şiddetlenmesi pek acıklı bir hal aldığını, her tarafın ihtilal içinde bulunduğunu belirtmiştir. Askeri sevkiyat sırasında “Arslan” adlı vapurun battığını içinde ki vatan evlatlarının intikamının Sultan II. Abdülhamid’den alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.³⁴⁶

Gazetede, isyanların şiddetlenmesi kabileler arasında da çatışmaya mahal verdiğini pek çok kıyımların olduğunu nüfuzun Mekke’ye ve Medine’ye doğru genişlediğini çoluk, çocuk, ailelerin perişan edildiğinden bahsedilmiştir. İsyanın şiddeti üzerine İzmir’den on tabur asker daha sevk edilmiştir. Bu sıralarda Ziranik kabilesi, kervanı basarak Osmanlı Hükümetin yüz bin rublesini gasp etmiştir. Bu paralar ile Yemen’e yeni model silah ithal edildiği belirtilmiştir.³⁴⁷

İntikam gazetesi bir başka görüşünde, Yemenin isyanlar içerisinde kavurulur iken, İngiltere ile Basra körfezinde bir anlaşmazlık meydana geldiğini, Aden bölgesinin İngiltere tarafından tahrip edildiği ve yıkıldığından bahsedilmiştir. İngiltere Aden arazisinin kendilerine ait olduğunu yapılan tahripler ile Bab-ı Aliye kabul ettirildiğini, buna karşılık Bab-ı Alinin sadece protesto nameler göndermekten öteye geçemediklerinden bahsedilmiştir. Basra körfezinde meydana gelen bu karışıklık neticesinde Arabistan altıncı ordudan gönderilen askerlerin Kuveyt’e gönderilmesi üzerine iki hükümet arasında müzakere yapılmıştır. İngiltere’nin Kuveyt üzerinde hâkimiyetini tanıyacağını burada bir

³⁴⁴ İG. “Şuûnat” no:29 12 Mart 1901-1318 Za.1,s.1.

³⁴⁵ İG. “Şuûnat, Yemen İsyanı” no:26 28 Şubat 1901-1318 Za. 28 s.4.

³⁴⁶ İG. “Şuûnat” no:31 4 Nisan 1901-1318 Za. 15 s.4.

³⁴⁷ İG. “Yemende” no:38 13 Haziran 1901-1319 S.26 s.3.

karışıklık meydana gelmemesi ön görülmüş, buna karşılık Yemen'in İngiltere'nin ateşine atıldığını bunun sorumlularının ise memurlar olduğundan bahsedilmiştir.³⁴⁸

İntikam gazetesi, Kuveyt meselesine değinirken buranın Mithat Paşa'nın valiliği sırasında tabiatına girdiğini, daha sonraları Abdullah El Sabah'ın kaymakam olmasıyla Osmanlı valilerinin emirleri dışına çıktığını belirtmiş. Bunun sebebinin İngiltere'nin himayesi altında olmak ve çıkar meselesi olduğu görüşünü savunmuştur. Osmanlı'nın Bağdat hat projesi ve Basra körfezi kıyılarına inme düşüncesinde İngilizleri saf dışı etmesi Kuveyt üzerinde meseleye müteakiben asker sevkiyatı yapıldığını, iki devletin karşı karşıya geldiği noktada Osmanlı'nın Kuveyt üzerinde himayesini yitirmemesi gerektiğini ümit etmiştir.³⁴⁹

İntikam gazetesi, dönemin bir başka isyanı olan Yemen ve Kuveyt meseleleri üzerine odaklanan, belli başlı haber kesitleriyle orada ki iç karışıklıklara da haberlerinde yer vermiştir. İngiltere'nin oradaki baskıcı tutumu ve isyanlara yer vermesiyle Sultan II. Abdülhamid'in şahsına, dönemine ithaf en görüşler bildirilmiştir. Bu haberlerinde okuyuculara buraların kaybedilmemesi gerektiğini, önemini ve şartların neler olduğuna dair bilgiler sunmuştur.

IV. II. III Rusya İhtilali

İntikam gazetesi, Rusya'da meydana gelen ihtilal üzerine düşüncelerini açıklarken amale ve mekteplilerin ihtilalde hürriyet üzerine nedenli ısrarcı olduklarını belirtmiştir. Osmanlı amele ve mekteplilerin Rusya mekteplilerini ve amelelerinden feyz alması gerektiğini, Rusya'da yaşananların Osmanlıda da gerçekleşmesinin yakın olduğunu anlatmıştır. Gazete için hürriyetin ayrı bir öneme sahip olması sebebiyle dönemin olayları üzerine yakından haber içeriği yapmıştır. Gazetenin asıl amacı bu haberlere sayfalarında yer vererek okuyucularına hürriyet ve ihtilal çağrısı yapmaktır.

İntikam gazetesi, bütün cihanda olduğu gibi Rusya'da da ihtilal patlak vermiş olduğundan ve olumlu sonuçlanmasından bahsedilmektedir. Rusya'da meydana gelen ihtilalin Osmanlı'ya da olumlu katkı da bulunması beklenilmektedir. Rejimin Rus baskı rejimine dayanmış olduğunu bu baskının kırılması Osmanlıda da netice vereceği kanısındadır.³⁵⁰

³⁴⁸ İG. "Şuûnat" no:43 10 Eylül 1901-1319 Ca.27 s.4.

³⁴⁹ İG. "Kuveyt Meselesi" no:45 10 Teşrin-i Evvel 1901-1319 C. 27,s.2-3.

³⁵⁰ İG. "Siyasi, Cihan İhtilalde" no:30 28 Mart 1901- 1318 Z. 8 s. 2.

İntikam gazetesi, Rusya da isyanın bastırılır gibi görünse de hala izlerinin sürdüğünü, binlerce amele ve talebenin toplandığını kazak atlılarına saldırıda bulunduğuna yer vermiştir. “Yaşasın hürriyet yaşasın hâkimiyet-i hürriyet! Gebersin çar gebersin memurlar!” Sözleriyle her tarafa ilanlar yapıştirilip ihtilal çağrısında bulunulduğundan bahsedilmiştir. Varşova da resmi gazete sonuçlarına göre verilmiş olan istatiksels rakamlar; 4 Martta kara kuvvette 8 yaralı 136 tutuklama, 8 Martta Moskova da 157 si mektepli 630, 10 Martta 34, 11 Martta 25, 17 Martta 70 tutuklama gerçekleştirilmiştir. Yine 17 Martta Petersburg’da 339 u mektepli 377 si mektepli hanımlardan olmak üzere 780 tutuklama, bu son ihtilal de 20 polis 4 kazak 18 erkân 14 kadın yaralanmıştır. Petersburg’da özellikle talebenin, halkın ve binlerce amelenin kargaşaların devam ettiği, bunun hayırlara vesile olacağını belirtmiştir.³⁵¹

Gazete, Petersburg’da amelelerin yükseliş içerisinde artmaların meydana geldiğini, ellerinde ki sosyalist bayraklarda amele sancağı üzerine yazılan metinlerin dikkat çektiğini belirtmektedir. Metinlerde hapiste bulunanlara serbest dil haklarının verilmesini, gebersin polis gebersin kazak, gebersin jandarma nidalarının bulunduğs söylenilmiştir. Amelelerin yanı sıra dikkat çeken ihtilalde en büyük rol oynayanların mektepliler olduğu, bunların protestonameler ile çar aleyhine seslenişlerde bulunduğs hak ve hürriyet peşinde koştuklarını anlatarak, Osmanlı mekteplilerinin de böyle yapmasını ama neden ise sessiz kaldığından bahsedilmiştir.³⁵²

Rusya ihtilalinin sarsıntılarının Cenevre’ye kadar ulaştığını, verilen bir konferansta Çar ve Hükümetini yerlere vurularak, talebelerin göklere çıkarıldığı anlatılmıştır. Talebelerin Cenevre sokaklarında şiddetli kargaşalarda bulunduğsnu, Rus armalarının parçalanıldığını, “gebersin Çar” nidalarıyla sabahın üçüne kadar sokaklarda olduklarından bahsedilmiştir. Halk, amelenin ve talebenin protesto nameleri ile Çar ve hükümetine isteklerini dile getiren mektuplar gönderilmiştir.³⁵³

Moskova’da yazılan mektupta özellikle amale, talebe ve köylülerin çekmiş oldukları sıkıntıları dile getirilmiş çar ve hükümetini düşman olarak değil bir kardeş gibi görüldüğs anlatılmıştır. Halka yapılan baskının sadece bir kardeşkanından ibaret olduğunu bunun ise netice vermeyeceğs kıyıamların devam edeceğsinden bahsedilmiştir.³⁵⁴

³⁵¹ İG. “*Şuûnat, Rusya’da İhtilal*” no:30 28 Mart 1901- 1318 Z. 8 s.3-4.

³⁵² İG. “*Şuûnat, Rusya İhtilali*” no:31 4 Nisan 1901-1318 Za. 15 s. 2-3.

³⁵³ İG. “*Rusya İhtilali*” no:32 11 Nisan 1901-1318 Za. 22 s.3-4.

³⁵⁴ İG. “*Rusya İhtilali*” no:33 18 Nisan 1901-1318 Za. 29 s.3-4.

Rusya da ihtilalin sessizlik içerisinde devam edildiği, büyük şehirlerde ilanlar dağıtıldığı anlatılmaktadır. Moskova'da talebeden kırk sekiz gencin cezai uygulaması için askeriye 'ye gönderilmesini, firar teşebbüslerini engellemeye yönelik olduğu anlatılmaktadır.³⁵⁵

İhtilalin giderek şiddetli bir mahale aldığı talebelerin ihtilal aleyhtarlarını sayfalar dolusu gizli basımlar ile Petersburg sokaklarına binlercesini yapıştırdıklarından bahsedilmiştir. Gizli basımların üzerine polislerin, talebeden birçok kişiyi tutuklatıldığını bazılarının ise mağduriyetlerinden bahsedilmiştir.³⁵⁶

İntikam gazetesinde, ihtilalin şiddetli şekilde devamı niteliğinde büyük şehirlerde tutuklamaların devam ettiği eskiden tutuklanmaların kesin delillerin ardından hüküm verilirken, şimdi ise şüphe üzerine tutuklamalar olduğu anlatılmaktadır. Bu tutuklamalar ile birçok kişi memleketi terk etmeye maruz bırakılmıştır. Basarabya'nın bazı köyleri ayaklanmış bastırılmaları üzerine asker sevkiyat edilmiştir. Akabinde çarpışma meydana gelmesiyle köyler harap hale getirilmiştir. Şehirlerde ise Maksim Gorki' nin ihtilallere yardım ettiği için habise atılmış, halktan gelen mektuplar neticesinde kendisi ile birlikte on sekiz kişi serbest kalmıştır.³⁵⁷

Rusya ihtilalinde rol oynayan amale ve mekteplilerin afişler ve mektuplar aracılığıyla Çar'a protesto yapmasına yer veren İntikam gazetesi Osmanlı Devletinde Sultan II. Abdülhamid'e karşı aynı ayaklanmanın yapılmasını istemektedir. Yaşanan olaylara sayılarında yer vererek okuyucuların dikkatinin çekilmesi istenmiştir. Dönemin siyasal, sosyal, ekonomik durumları göz önüne alınarak Sultan II. Abdülhamid'e karşı ayaklanmayı teşvik edici ve isyanlarda rol üstlenici bir görev almak istemiştir. Bir bakıma İspanya ve Rusya'da yaşanan olayları ayrıntılı şekilde yer verildiğini görmekteyiz. Gazetenin haber boşluğunun bu ihtilal ayaklanma haberlerini verdiğini de düşünebiliriz. Ancak her ne olursa olsun gazete başlığına bakıldığında dönemin şartları da göz önüne alınırsa Sultan II. Abdülhamid'e karşı intikam hırsı ile yazıların yazıldığı görülmektedir.

³⁵⁵ İG. " *Rusya İhtilali* " no:35 9 Mayıs 1901-1318 M. 20 s. 3.

³⁵⁶ İG. " *Rusya İhtilali* " no:36 16 Mayıs 1901-1319 M.27 s.3.

³⁵⁷ İG. " *Rusya İhtilali* " no:39 27 Haziran 1901-1319 Ra. 18 s.3.

SONUÇ

İntikam gazetesinde yazılan dâhili ve harici meseleler üzerinden Sultan II. Abdülhamid'in politikalarını eleştirmesi gazetenin Jön Türklerin önemli muhalif gazeteleri arasında yer almasını sağlamıştır. Gazete, dönemin olaylarından bahsederken isyanların yanı sıra iç siyasette de Sultan II. Abdülhamid'i eleştirmiştir. Eleştiriler genellikle Sultan II. Abdülhamid'in şahsına yönelik olup ağır ifadeler kullanıldığı görülmektedir. İntikam ve Sultan Abdülhamid başlıkları altında bu ifadelere açıkça yer verilmektedir. Gazete, yazılarında gelişigüzel bir tutum ve davranış izlemiştir. Genellikle muhalif bir yön dâhilinde yazılarına yer veren intikam gazetesi, haberlerinde yer verdiği konuların gerçeklik payları olsa da intikam hırsı ile abartılı ifadelere yer verdiği görülmektedir. Dâhili meseleler de tütün rejisi, Hicaz demir yolu, donanma vs. konuların yanı sıra, Sisam, Girit konularına da yer vererek yaşanan sıkıntıları Sultan II. Abdülhamid'in yönetimine dayandırmıştır. Bu konulara yer verirken ihtilal çağrısı ile halkı intikam almaya davet etmiştir.

Gazete, Harici meselelerde Bulgaristan, Girit, Rodos, Arnavutluk, Makedonya ve Kafkasya da yaşanan olaylara dikkat çekerek başlıklar altında yaşanan olayları ele almıştır. Yunanistan, İngiltere, Rusya ve Fransa gibi devletlerin Osmanlı topraklarını ele geçirdiklerini Sultan II. Abdülhamid'in ise buna seyirci kalmasını eleştirmiştir. Gazetenin devlet sınırları dışında çıkartılması bu yazıların serbest oluşturulmasına etken olmuştur. Gazete hemen her yazısının sonunda yaşanan olayların sebebinin Sultan II. Abdülhamid olduğunu ve halkın buna seyirci kalmaması gerektiğini vurgulamıştır. Yaşanan sürgün olaylarına da vurgu yapan gazete, 40. sayısından itibaren Sultan II. Abdülhamid'in baskısına dikkat çekmiştir. Son sayılarında İttihat ve Terakki Cemiyetinin bir çatı altında toplanması hususuna yer vermektedir. Yazılarında I. Jön Türk kongresinin toplanmasının önemine vurgu yapmıştır. Her sayısında Sultan II. Abdülhamid yönetiminin düşürülmesi hatta öldürülmesi gerektiğine vurgu yapan İntikam gazetesi halkı isyana davet ederek

Meşrutiyetin ilanı üzerinde baskıları konu etmiştir. Bu ilan üzerine birçok ilden mektuplar alan gazete, bu vesile ile Jön Türklerin siyasi düşünce organı olmuştur.

Gazete; eleştirilerini dâhili ve harici politikada sorumlu olarak gördüğü Sultan II. Abdülhamid'e yönelmiştir. Ağır eleştirilerinin yanında Sultan II. Abdülhamid'in öldürülmesi hususunda halkı ihtilal davetine çağırmıştır. Denilebilir ki gazete intikam hırsı ile dolu yazılara yer vermiştir.

KAYNAKÇA

ADIYEKE Ayşe Nükhet, **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit bunalımı,(1896-1908)**, T.T.K Basımevi, Ankara, 2000.

AĞABABA Ali Fahri, **Şeref Kurbanları**, Haz: Ali Buğra, Mehmet Kuzu, Çatı Yayıncılık, 2007.

AKKAYA Rukiye, **Prens Sabahaddin**, Liberte Yayınları, Ankara, 2005.

AKSUN, Ziya Nur, **Osmanlının Zirvede Kalma Mücadelesi, (Düşüşler, Tutunuşlar 1703-1789)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.

AKŞİN Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.

AKŞİN Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, 19. Basım, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

AKYÜZ Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, İ.K.Ü yayınları, İstanbul,1997.

ALTUN Mehmet, “ Jön Türklerin Korkulu Sürgün Yeri, Fizan Denen Şu Yer’’, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Y.K.Y, 125, Mayıs 2004,s.(28-29)

ANDIÇ Fuat ve ANDIÇ Süphan, **Batıya Açılan Pencere Lale Devri**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ASLAN Taner, “ II. Abdülhamit’in Jön Türk Siyaseti: İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne Karşı Önlemler’’, **Sosyal Bilimler Dergisi**, III,(2010),s.(105)

ASLAN Taner ve DEMİR Alpaslan, “ İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne Ait İmamet ve Hilafet Risalesi’nin Muhteva ve Şekil Açısından İncelenmesi’ ’ **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 5, Güz 2009,s.(338)

AYDIN Mehmet, **Abdülhamid Han’ın Liderlik Sırları**, Okumu Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri, 3. Baskı, İstanbul, 2002.

BATMAZ Şakir, **Devr-i Abdülhamid, II. Abdülhamid Devri Bahriye Politikası**, C:V, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri,2011.

- BİRİNCİ Ali, **Tarih Yolunda**, Birinci Baskı, Dergâh yayınları, İstanbul, 2001.
- CİN Halil, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978.
- ÇAKIR Hamza, **Osmanlı'da Basın İktidar İlişkisi, Azınlık Basını, Türkçe Basın, Dış Basın**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.
- ÇAKMAKÇIOĞLU Seda, **Koçi Bey Risaleleri**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- ÇAVDAR Tefik, **İz bırakan Gazete ve Gazeteciler**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- ÇAVDAR Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2004.
- DEMİREL Fatmagül, **Abdülhamid döneminde sansür**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- DOĞRUEL Fatma- Suut, **Osmanlıdan Günümüze Tekel**, İstanbul, 2000.
- ENGELHARDT, **Tanzimat ve Türkiye**, Çev: Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.
- ENGİN Vahdettin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, Ed: Erhan Afyoncu, Yeditepe Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2007.
- EREN Ahmet Cevat, **Tanzimat Fermanı ve Dönemi**, Haz: Alişan Akpınar, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.
- ERGİN Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: 3-4, İstanbul, 1997.
- FAHRİ Ali, **Emel Yolunda Kandil ve Muhtar Paşa Jön Türklerin Sürgün Hatıraları**, Haz: Yücel Yiğit, Mehmet Narlı, Hitabevi Yayınları, Ankara, 2015.
- GÖÇMEN Muammer, **İsviçre'de Jön Türk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri**, Kitabevi, İstanbul, 1995.
- GÖKDEMİR Oktay, **Aydın Vilayetinde Tütün Rejisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994.
- GÜLSOY Ufuk, **Hicaz demiryolu**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- GÜVEMLİ Oktay, **İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, Birinci Baskı, İstanbul, 2003.

HANİOĞLU Şükrü, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki ve Jön Türklük (1889-1902)**, C:I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

HAYTA Necdet, ÜNAL Uğur, **Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa kadar)**, 4. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2010.

HÜLAGÜ Metin, **Devri Abdülhamit, Bir İnsan Olarak Sultan II. Abdülhamid**, C.III Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011.

HÜLAGÜ Metin **Devri Abdülhamit, Dünden Bugüne Bir İmparatorluk Projesi Olarak Hicaz Demiryolu**, C:III. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011.

HÜLAGÜ Metin, **Türk- Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı- Yunan Savaşı**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2001.

İN UĞUR M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, İstanbul, 1978.

İNAL İbnülemin Mahmud Kemal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar**, (1956-1965), C:10-11-12.

İNALCIK Halil, SEYİTDANLIOĞLU Mehmet, **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

İNTİKAM Gazetesi (1900-1902)

İPEK Nedim, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)**, T.T.K Basımevi, Ankara,1994.

İŞLİ Emin Nedret, “ Sürgünde Yazılan Bir Kitap Emel Yolunda”, **Kitap-lık Dergisi**, Y.K.Y, 34,Güz 1998,s. (227)

KANDEMİR Feridun, “ Jön Türklerin Trablusgarp Zindanlarında Çıkardıkları Mücadele Gazetesi: Hatıra”, **Tarih Konuşuyor Dergisi**, 4/21, Ekim 1965,s.(1722-1723)

KANDEMİR Feridun, “ Şeref Kurbanları”, **Resimli Tarih Mecmuası**, 6/65, İstanbul, Mayıs 1955,s.(3839)

KANDEMİR Feridun, “ Trablusgarp Zindanlarında Mahkûm Hürriyetçilerin Ümitsiz İhtilali”, **Tarih Konuşuyor Dergisi**, 22, Kasım 1965,s.(1773)

KARABEKİR Kazım, **İttihat ve Terakki Cemiyeti**, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

KARAL Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.VIII. T.T.K Basımevi, Ankara, 1995.

KARAL Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri, (1789-1856)**, T.T.K Basımevi, Ankara, 1999.

KARAY Refik Halid, **Bir Ömür Boyunca**, Haz: Yusuf Turan Günaydın, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2011.

KAYNAR Reşat, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat**, T.T.K Basımevi, 4. Baskı, Ankara, 2010.

KISAKÜREK Necip Fazıl, **Ulu Hakan II. Abdülhamid Han**, Büyük Doğu Yayınları,9. Basım, İstanbul, 1998.

KOLOĞLU Orhan, **Avrupa'nın Kıskaçında Abdülhamit**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

KOLOĞLU Orhan, **Avrupa'nın Kıskaçında Abdülhamit**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

KORKMAZ Cemil Hakan, **İttihat ve Terakki**, Birinci Baskı, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2013.

KURAN Ahmed Bedevi, **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

KURAN Ahmet Bedevi, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, 2.Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

LANGENSİEPEN Bernd, GÜLERYÜZ Ahmet, **Osmanlı Donanması (1828-1923)**, Denizler Kitabevi, İstanbul,2000.

LEWİS Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000.

MAKSUDOĞLU Mehmet, **Osmanlı tarihi (1289-1922)**, Elif Yayınları, İstanbul, 2003.

MARDİN Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, (1895-1908)**, 5.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

MARDİN Şerif, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

ORTAYLI İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

OSMANOĞLU Ayşe, **Babam Abdülhamit**, Güven Yayınları, İstanbul.

ÖLÇER Selma, **Mihrali Bey**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 1998.

ÖRENÇ Ali Fuat, **Yakın Dönem Tarihimizde Sisam**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 1995.

ÖSEN Serdar, Osmanlı Devletinde Tütün Kaçakçılarıyla Mücadele: Niğde Örneği, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 38/ 49-69,(2015), s.(4-5).

ÖZTUNA Yılmaz, **Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, (XVIII. Asır 1703-1789)**, C:XI. Hayat Yayınları,1967.

ÖZYÜKSEL Murat, **Osmanlı İmparatorluğunda Nüfuz Mücadelesi, Anadolu Ve Bağdat Demiryolları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

PETROSYAN Yuriy Aşatoviç, **Sovyet Gözüyle Jön Türkler**, Çev: Mazlum Beyhan, Ayşe Hacıhasanoğlu, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974.

REFİK Ahmet, **Lale Devri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

RÜŞTÜ Piyade Mirlivası, **Akabe Meselesi**, Haz: Mustafa Öztürk, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elâzığ, 1997.

SERTOĞLU Midhat, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C: VI, T.T.K Basımevi, Ankara,2011.

SERTOĞLU Midhat, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C:V. T.T.K Basımevi, Ankara, 2011,

SEYİTDANLIOĞLU Mehmet, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, 2. Baskı, T.T.K Basımevi, Ankara, 1999.

ŞAPOLYO Enver Behnan, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaası, Ankara,1971.

TAHSİN Paşa, **Abdülhamit Yıldız Hatıraları**, Haz: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara.

TOPUZ Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Altıncı basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

TOROS Taha, **Fahri Bey ve Ömer Lütfi Paşa**, Tarih ve Toplum Dergisi, İletişim Yayınları, C:14 Ekim 1990, S.82.

TÜTENGİL Cavit Orhan, **Yeni Osmanlılardan Bu yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, Birinci Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1969.

TÜTENGİL Cavit Orhan, **Yeni Osmanlılardan Bu yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, Birinci Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1969.

UNAT Faik Reşit, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, T.T.K Basımevi, Ankara, 1992.

UZUN ÇARŞILI İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.III. I. kısım Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

VEHBİ Ali, **Sultan Abdülhamit Siyasi Hatıralarım**, Çev: H. Salih Can Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.

YALÇIN Mustafa, **Jön Türklerin Serüveni**, İlke Yayınları, İstanbul, 1994.

YILMAZ Durmuş, **Osmanlı'nın Son Yüzyılı Cumhuriyete giden yol**, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2004.

YILMAZ Ömer Faruk, **Belgelerle Sultan İkinci Abdülhamid Han**, Osmanlı Yayınevi, İstanbul.

YÜCEL Yaşar, SEVİM Ali, **Türkiye Tarihi**, C:IV, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1992.

ZINKEISEN Johann Wilhelm, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

ZÜRCHER Erik Jan, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Çev: Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

ZÜRCHER Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2013/02/24/pasayi-koprude-vurdular erişim,
(08.01.2017).

EK.1

Gazeteye mektupların geldiği şehirler

	Şehir- Ülke	Sayı
1	İstanbul	13.14.16.17.18.20.21.22.23.24.27.36.44.45.49
2	Trablusgarp	28.42.46.47.48
3	Beyrut	13.17.22.43
4	Kahire	37.46
5	Cenevre	14.33
6	Arnavutluk	25
7	Cenova	26
8	Bingazi	34
9	Konya	40
10	Fransa	41
11	Manastır	13
12	Bulgaristan	18
13	Samsun	45
14	Üsküp	46
15	İzmir	48
16	Diyarbakır	49
17	Korfu	49

EK.2

Gazetede yer alan konu başlıkları

	Konu Başlıkları	Sayı
1	İntikam	2.3.6.7.8.26.28.33
2	Sultan Abdülhamid	2.4.5.6.9.15.16.17.19.20.21.23.27
3	Yeni Osmanlılar ve Kongre	29.31.32.33.34.35.43.50
4	Mithat Paşa	45.46.48.49.50
5	Hicaz Demiryolu	2.4.9.39
6	Sisam	3.7.11.12.29.30
7	Donanma	3.5.8.9.10.14.16.26.27
8	Makedonya	11.17.23.26.27.29
9	İsmail Kemal Bey ve Arnavutluk	10.38
10	Yemen ve Kuveyt	26.31.38.43.45
11	Rusya İhtilali	30.31.32.33.35.36.39
12	Mihrali Bey	19.
13	Göç	20
14	Girit	5.8.9
15	Makedonya ve Arnavutluk	37.17

آدرس : Adresse :

INTIKAM

JOURNAL HEBDOMADAIRE

Case Mont-Blanc, n° 4515

GENÈVE (Suisse)

والله عزيز ذو الانتقام

هفته ده بردفعه نشر اولونور.

ایسته نیلدیکی قدر کونده ریلیر.

مسلمکمزه موافق اوراق وارده

مع الممنونیه درج ایدیلیر .

فی ۳۱ کانون ثانی ۱۹۰۱

انتقاجی یکی عثمانیلیرک ناسر افکاریدر .

فی ۱۰ شوال سنه ۱۳۱۸

حیوانیسنه قریان ایده جک قدر اخلاقسز . آلیق اولان پادشاه
خلع ایدیلدیکی . یکریمی بش سنه نیک بارشامت و مصائبی
دوش توکلنده آلان طاشیان سلطان مراد خان خامس
حضر نلری جالس سریر شوکت اولدیغی کون وطن . بر عید
اکبر ادراک ایشدی .

فقط اوصباحک کاذب اولدیغی . اوج آی سوکره طلوع
ایدن روز سیاه ایله . تحقیق ایتدی .

کومزک . جنت شقاوتکارانه ایله مجنون اولان ییلدیز
مقیی . سلطان مراد خان خامس حضر تری نیک خسته لقلری
خیرینی آلدیغی وقت برحمت شادی به اوغراد ی . و مادرزاد
اولان حیل و دسایینی . که سمجه سنک آوان اقتدارنده باشقه
درلو استعمال ایدردی . شمعی ده دهها باشقه صورتده
استعماله شتاب ایتدی .

داماد محمود جلال الدین وردیف باشالره روس اسناد
ینول سفیری جنرال اغناقیفک ایچریلی طیشاریلی منفعتپرست
و حریص غیرتلی شمرسیله سفرا و اهالی بیننده حکومتک
حکمدار سز لغنه دائر قیل وقال تکوننه و بونک کوندن کونه
آرتهمه سنه باعث اولدی .

بتون احواله واقف اولقله شو قیل وقاله اوزاقدن
سیرچی قالان یالکر انکلتره سفیری سیر هانری آلیوت
جنابلی ایدی .

بوصورتله باشلایهرق . ایکی طرفلی احتراصات منفعت
پرستانه نیک اولانجه شدتیه کوندن کونه آوله ن شامت انکیز
غیرتلی قارشیننده قهرمان غزای وطن مدحت پاشا حضر تلی
حقیقه شاشیر مشلر . و پک ناچار قالمشیر ایدی .
بونناچارلق دمنده . آتیک شو شمره سندن پک امید وار

بر ربيع عصر

- ۱ -

عثمانیلیرک بر ربيع عصری ؛ سوکیلی . مقدس و طنمزک .
عزیز محترم و وطنداشلمزک . هیمزک بر ربيع عصری ! . . .
بو بر ربيع عصره . عثمانیلیرک . و طنک و بامی . طاعونی .
تجلادی . غزیری دینسه روادر ! . . .

بر ربيع عصر ! تمام یکریمی بش سنه ! . . .

و طنک . و وطنداشلمزک . شو بکریمی بش سنه ایچنده اوغراد .
قلری بلالر . آفتار یاز بلامایه جق . احاطه ایدیمه به جک قدر
چوققدر . دینه بیلیرکه . زمان ؛ اعصارک بتون فلاکتارینی .
اضمه جلال و انقراضه سور و کله بن بتون مضیتلیری بو یکریمی
بش سنه ایچنه طولامش . و هینسی سلطان حمیدکی بر شقینک
پدحکمینه . ید سفا کنه براقه رق جهان عبرته بر ملتک درجه
تحملنی . و بر شقینک جلاد لقدمکی مهارت و طاش پوره کلایلیکی
کوسترمک ایسته مشدر .

ایسته بودرجه خوارق متحملانه و ظالمانه ایله دولو
اولان شو بر ربيع عصرمزی تشریح ایدرهک استقامه پرور لکده
نه درجه لره قدر حقلی اولدیغیمزی . و استقامه پرور لکمزک نه
مرتبهره قدر شدید اولسی لازم کله جکی پک واضح و متین
بر صورتده اثبات ایتک ایسته بورز .

بنسأ علیه حد و قدرتمزک بتدیکی مرتبه اوغراشهرق بو
مقصدی بر قاج مقاله ایله - آرزوق - تأمین - و تعهدیمزی ایفا
ایده بیلیرسهک کندیمزی حقیقه بختیار عد ایدرز .

سلطان عبد العزیز . او . خودبین . مسرف . سفیه .
خزوملرک بوبنه نشان طاقه جق قدر مجنون . استانبول
مخلاتندن کنج کوزل اولاد وطنی آراشدره رق حرص

مکتوب مختصر

سوریه مکتوبلری

- ۳ -

بیروتدن : فی ۹ کانون ثانی سنه ۱۳۱۶

سوریه دینلجه . مفکره دهاش اتترقیه لرك . مهلك اغفال و مجاوزلرك . جكر پاره سنی والده سندن آپیرمه جا . لیسان متعدد مفعیلرستلكرلك . نهایت بوتون بوشیلره قارشلی درین بر غفلتلك حكم سوردیكى بر طوبراق . دكرله . جبال ایله صیقشیق اوزون . منت بر قطعه كشف اندر و حال حاضر اعتباریه بونك نه حقیر بر فرصته قربان كیده جینی حس ایله آغلار . اوت . بو بونه در . تجلیصه بدل كیدكجه بویوك تهلكه لره معروض بر اقلیماسی بزى پك چوق دوشو . بدیر بیور : قانلی واسطه لر بحریسه مجبور اید بیور . بونلرك به لردن عبارت اولدوغنك شرح و ایضاحنی دیگر بر مکتوبه بر اقل ده شیمدی حیفادن . كچنكى جنایت و ملعنته محل جریان اولان بو قضه دن بحث ایده لم :

وطن عزیزمرك بونونكى حائى یلتار . ده ایسی اوز . رنده اوفاق بر سیاحت اجرا سیاه عمران و سعاده مقابل نه جانخراش وقایعه . نه ملعون منفعلره دلسوز بر حینه تشكیل ایتدیكنی كورنار . بونك چوك شهرك ده محكوم خراب بر شی اولدوغنه شهه سز حكم ایدر لر . فقط هیچ ده اوله دكل . حرص بشر . رقابت ملل . پك ایلری كیده مه مكله بر ابر . بو قضه یه ینه بر چوق منفعت و آثار عمران یخش ایتشد . مواصلتی متعاقب انسان . بورا حقدده دواملی و متین بر سبی . بر خواهش انتظام و تكمل كورور : حیران قالیر . شرقده تورك و یهودی محله لریله باشلا یارق صیراسیله خریستیا ن و آلمان محله لرنده ختام بولور . آلمان محله سی . ده دو . غر و سی . بوراده سوباندیكى کیبی آلمان مستملكه سی پك ظریف . پك خوشدر . بو مکتوبده كى مقصد یكابه مده بو صوكنجی نی . یعنی آلمان مستملكه سنی نظر امعانه وضع ایدر ك كوزل ملكتارمرك نه بولده . بزه الوداع چككده اولدقارینی كوسترمكدر . قضه نك دیگر محله لریله بو اوقدر بویوك بر تضاد تشكیل ایدر كه . بو ترقی و تدینك اسباب حقیقه سی بیلمه سه پك بویوك و حقسز آتاهلره صاچامق

اولان سلطان ، موصلو اوغلو چیتكندمه مدحت یاشانی بکله یوردی . انتظارى بوشه چیتمادی .

جالس نخت عثمانی اولق ایچون وزیر محترمك تکمیل تکلیفاری قبول وامضا ایتدی که بونکالیف ایچنده بونکون ایچون اك شایان دقتی « سلطان مراد خان خامس حصر تلیر اکتساب عافیت ایدنجیه قدر اصالة خلافت » در . الحاصل یالان بیلنر . ویالنجی امضالره ۱۲۹۲ سنه رومیه سی آغستو سنك اون دو قوزنجی کونی جالس تحت عثمانی اولدی .

عجمستان . افغانستان . فاس حکومت اسلامیه سنه مقیس اولماه سی حبیبه وطنمرك مصونیت واستقلالیت ملکه و حاکما نه سنی محافظه ایچون قوتلی بر اردویه دائما محتاج اولدیغی بر طرفه بر اقلسه بیله . حرب واستیلا خرچنقلریله و پادشاه جدیدك بوسقی قاقیق ایچون کوستردیكى مامشات وطرق ایلپانه دن متولد طاشقینقلرله نه آجی حرکتلر ده بولنان روسیه نك بو اوضاع دشمنانه سنه قارشلی او احتیاج . پك شدتلی وهیچ بر تدبیر سیاسی ایله ناقابل تضمین ایدی . فقط پوست و منفعت قارغه شه لغندن . تلاشدن اردویه باقیلا ما بوردی . بو سببیه جسور عسکر منز . باشمز . نظامسز . فعالیتسز قالار ق هر سگ عصیاننی باصدیره مامش و بوسیئه ایله . ذاتا حریص مداخله بولنان آلمانیا . روسیه . و آوستریانك (انسانیتکارانه یا بغاره !) لرینی موجب اولمشدی .

بونونكى كی او وقت دخی . موسقوا جمعیت خیرییه سی وکیلرینك مادی و معنوی معاونت نقدیه سیله نه لر یا نمایان پان اسیلا و بست قومیتلر بلغارستانده جاناه باشله اوغراشورلردی مجرد ادارمسزلك بوزندن وخیم بر درجه یه واصل اولان قره داغ بودغور بجه عصیانى . آرتق چاره سز . قانله تمیز له نمش و فقط اوروپاده توركار علیه شدتلی برهیجان افكار حصوله كیترمكله ده قانسیاه رق برده آرقه سنده كی روسیه نك حمایه سیله صرپ و قره داغ بزه اعلان حرب ایتشدی .

ماحصل بتون بالقان . قان دریالری ایچنده بوزدبکی او کونلرده سلطان حمید ایتنا بولده مدحت یاشانی . وسائر معاون غیرت و جهادینی آزمك ایچون چاره لر . تدبیر لر . ریالر تبصبلر ایجاد ایدوردی .

قابل دکلدر .

همان یکنسق . یکدیگر ندن اوز ونجه فاصله لی و باغچه لر آراسنه انشا ایدیلن شوآلمان اولری منتظم ، سواری و پیا - ده یه مخصوص قسملری حاوی بو یوک جاده لرله پک دلنشین بر منظره عرض ایتمکده در . اساساً آلمان کویلدن بری مودل اتخاذا اولونونارق وجوده کتیر بیلدیکی ایچین بو محله ایله قصبه نیک دیگر محله لر آراسنده ، غریبه کی غیرت و مدینه شه رقه کی غفلت و انحطاط قادار واسع بر فرق واردر . بورا دن نه زمان کیچیلسه کورولتی پاطریدن اثر کورولمز . هر طرفده طابقی بر سکونت حکم مرما . بو یوک ندن طوت ده لیسقا صاحبی تووالتی دایرلرینه . کوچوک چوجوقلرینه وارینه به قادار بوون مسملکر ایشیه . کوچیه مشغول ؛ هم کونک مختلف ساعتده مختلف ایشلر ایله . مثلاً : اتمک حی مقن ساعتده امکانی پیشیروب طاغیدر . سوکرا . یارلاسه ، چیفته کیدر . کیجه نی یاعا له سیله کیچیرر ویا ، دها زیاده مجبوریت کوردیکی تقدیرده . قهوه و پیراخانه سنده دوستلرینی ، مشییرلی اعزاز ایله مشغول اولور . بو ایله مسعود بر حیات که طادیی الان زلر بیلمه یورز . فقط او - زادن غیبه ایتمکده کنده میزی آلامیورز . دیر جیلک او میاجیلق ، دوغراماجیلق ، صابونجیلق ، بقالیه ، هرشی ، حوایج ضروریه نی دفعه کافل هر صنعت ، بو غیرتی آدملرده موجود ؛ هم ده غایت منتظم و مکمل بر صورتده . .

بکرمی بش سنه اول حیقایه کلدکاری وقت بونلر همان فرق الی نفوسدن عبارت ایشلر . شیمدی قوجه محله یی استعاب ایدیولر . او زمان جیلرنده آقچه نامیه بر شیلری یوقمش . اوکلرینه هر دورلو محصول وریر بویه منبت بر طو - پراق کجنجه ، کیجه کوندوز چالیشارق قوای ماده و فکر یه لر یه بو کونکی حال ثروت و سعادی بولمشلر . شیمدی قصبه نیک الکن زکنین الکن ظریف قسمی بونلرک آئنده در . ایمر اطور و بلهلمک کچنکی سیاحتی کیلی تاثیر بخش بر طاقم معاونت معنویه ده کندیلرینه ده مسعود استقاللر ، استقالده ده بو یوک نفوذلر تأمین ایدیور . .

حیفاده . عموم سوریه ده حکم سورن فرانسز نفوسی ده جاری . سوک سنه لره قادار بو حتی دها اوستون بر مرتبه ده ایدی . قاتولیکلک ، شارالانلق بو خصوصده فرانسزله

چوق یاردیم ایدیوردی . فقط آلمانلرک نظر عبرته کوریلن شو مادی همتی . تأثیرات معنویه به غلبه جالیدی . ساکن و متممادی سعلریله بونلر ، بوون مملکتی . همان مامیه فرانسز نفوذ و تأثیر ندن فورنارمش و کندیلرینه بر ما کل یامش بولوبوبولر ! .

مکتبلی . خسته خانه لری . کینسالی ده ده حال مکمل ایتده داها اشتهر میسکر ؛ کندیلرینه مخصوص معدن بر نوع پاره لری ده وارکه بو شهرده بز میکلر دن زیاده رواجلی . مملک معنویک بودرجه سنه سزه در سکر ؛ حکومت بویه آپ آشکار بر شیئی بیه منعه قادر دکل .

محله ده کیجه لین آلمان بکجیلری دولاشیر . هیچ بر کیسه کچ وقت اورالر یاناشاماز . بالکر اورایه یاناشمق دکل کندیلرینه عاید دیگر محله ده کیسه صوقولاماز .

ایمر اطور ایچین مصرفی تکمیل قصبه دن تادیه اولونونارق انشا ایدیلن اسکله یه ، بر قاق آی اول عثمانلی قاتولیکلری کچمشلر ؛ بو خصوصده کی ممانعتی « نه دیمک اولسون ؛ بز مملکت مزده حر دکلمی بز ؟ » فریادیه قارشیلایارق ایلر یه مش لر ایدی . وقعه بو بودی . بر چوق زاعی باعث اولدی . حتی زوالی حکومتی ؛ بر مساله حیقار باماسین پوتلیقا جیلرینی فورقوتاجق بر حال آلدی . و عالی ده او وقتلر بر چوق ازعاج ایدی . زلر ؛ خاصه حکومتی ضبط و حقارنک بودرجه سندن عجبا منده اولد قمی ؛ نه کرر !

حکومت ایچنده شکل ایدن بو حکومتلر هر وقت ؛ هر یرده وجودلرینی اثبات ایدوب طور یور فقط بزهنوز او یو یورز . کندیلرینه قارشی اوفاق بر اغبرار بر اثر ابتاه کو سترمه یورز . دپسه کر آ ؛ بومز عج حکومتلرک آک دهشتلیسی ایستابولده . نفس یانختده . کوزمزلرک اوکنده یلدیز . او قیزیل عالم . مملک جانکاهنه قورولش شقیلر سلطنتی طور ورکن . اهمیتی درجه تالیه ده اولان بودیکلری ایله اوغراشمق طبیعی جائز اولاماز دکلمی ؛ او حالده ابتدا اورایی تمیزله یلم ؛ ملته بر تفرجکاه ، بر سیرانکاه عبرت کشاد ایدلم . فقط کیچیکمه یلم . بو سفر . ایشه بن ده سزکله برابر باغیر بیورم ؛ غیرت ، حرکت ، انتقام . انتقام !! .

استانباوندن :

برآدم دهها ! ..

مطالعین (انتقام) جوانان حوادث ایستورلر مش . . اویله دیورسکر . بکی اما بوکهنه جانوارلرک هر ایشلری . کئیک ایشلری « اسکیلر آلام » ه حقیقور . نه وقت برجنابت . برشاعت . بیک دنانت ایجاد ایتسه لر ینه اسکی اساسده اولور . بونلری شمدی به قدر اوکرتمش ایه ک اوکرندک . دهها اوکرنوب نه یاپه جفزه ؟ بزه . فان لازم قان ! ایشته حوادثک قویوسی بونده در ! قویو قزیل قانده یوزه جک زما نذر . بیور بکر : ایشته سزه بر رذآلت دهها ؟ کوپکر خلقی بیتردیله . شمدی ده بر لرینک در یسنی چکشمه به قویولدیله : بک اوغلی متصرفی ایله ضبطه ناظری شفیق ملعت رفیق بر زماندیری باش باشه بولتیورلر مش قافله سالار اشقیاء . عبد الحمید بی همتا یوصودن سیر ایدر . ایدر نهایت بر شیر اولور . نه اولورسه اولور : ضبطه ناظرینک قوناعی صوبولور ! . . اوت . صوبولدی : حتی ضبطه ناظری دشمنی آرامه به قویولور : بوله بوله بک اوغلی متصرفی بولور ! . دیرکن بر کون او . جان جکر کورونن ماعلر یوز یوزه کلیرلر . امان اللهم : نه غوغا نه قیامت الودون یاه طولو مباحیلر بیله بو درجه سنی یانماز ! ..

برده آرقه سندن پتی . پتی باقه دوران رذلا باباسنک ماقاره لری چوزولور . قهقهه لرله بایلیر کیدر . کولمکن قاصیق لری جانلامش ظن اولنمه سین . مسئله او تاحلی متاعک ایلک ثانیه لرده خوشنه کیدر اما صوکرده دن ده سیکیرلرینه دو قونور . بایلیر آیلیر . . همان بک اوغلی متصرفنه بر رتبه بالای عین سفلا توجه بیوریر !!

بیچون ؟

بیچون اولاجنی . متصرفک بو ایشی بجرمه سندن بللی ایسه ده حضرت سرکرد مک چته سی اعضای مهمه سندن شفیقی بیچون ازمکه قرار ویردکنی هنوز اوکر نه مه دم . ذاتاً اوکرنوب نه یاپه جفزه ؟ ! بو حریفلرک جمادی الاولر نی بیلوروز . بزم اساساً اوکر نه جکمز بر مسأله وارسه اوده بونلری « بر ایشه بکرته » نک بولیدر .

کچن کون بجریه دن — عسکر . مأمور — بر چوغی کو بریده حسن پاشانک یولنی کسدیله : (معاش . معاش !) دیدیلر دوردیله .

حسن پاشا کیدر ؟ . بیلورسکر آ : آکسه سنک هر قتمری آلتده بیک دینه امت : یوزنده بیک قالفات واردر . اویله قالفات که او دویماز او کوزه . او بلاهت جا — هلابه سیله هر کسی آلامه به یارار . فقط . آفرین بجر به لیلره ! آلامادیلر هیچ بر تهدیدی صاللا مادیلر : او ملعونه « یارین مطلقا ویریم » دیدیردیله .

بر اولمش یومروقره طاغیر دایانماز ! .

آه ! عالمده حسن پاشا خائنی تعننده اصرار ایتلی ایدی ده برآدم دهها آتیلیمی ایدی . نه خوش اولاجدی . قانلری او پیس خون ارتکابی حاکمی اولدیغی دکره دو کوله جکدی . . نه یولنده اولاجدی : بر باد ایتدی بجر به نی . ابصار عثمانیه نی کویاینه کندی قانی میز له به جکدی . مع مافیه عجله آتمه به لم . مژده ! بجر به لیلر « برآدم دهها » آنا جقار در . . ایاقلر اوز نکیده اولسون ! ..

(ییلدیرم)

منتق حکم

تأسف ؟ !

صدر اعظم بیک تأسف که راحت دوشمکنده جان ویرمه ده ! انتقام البته بر دیکرینی عینی دکرده بر یره کچیرر (جیفه) بولدیغه قیران کیرمه دی یا ! بجاغندن سورونه جک ده اچیه بیکلرجه آچاق وار ! باخصوص باشده کی نه کونه دو رور اورناتی ولوله یه ویرمه مک اچون صدر اعظمتک خسته لغندن بحث ایتد یرمه یورمش . آکلا یورسکر یا . بر برلری دالایورلر ! ! اولک ده باشنی یدی . یدی بیک باشلی (دیو) کسپلمک ایسته یور . نه کوزل . . کاشکه ید بیک جانلی اولسه ده دست انتقامده یدی بیک کره جان ویرسه ! . . بلکه انتقام . . از یحقی اولسون برینی بولور ! . .

موتوق بر روایته نظراً : پادشاه دهها شمیدین صدارت مهربی فقط بیک خلجان وهیجان ایله خسته دن آلاق وکالناً ایفای امور اچون داخله ناظری ممدوح پشایه تودیع ایش . الحق پادشاهنه لایق بر صدر اعظم وکیلی که (ندیوف) ه رحمت او قوتسه بری واردر .

جنوره ده طبع اولمشدر .

DİZİN

9

93 Harbi · 59

A

Abdullah Cevdet · 22, 24, 25, 26, 27, 36
Agâh Efendi · 20, 40, 41
Ahmet Cevat Dilemre · 36
Ahmet Rıza · 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32
Akil Muhtar · 25, 36, 38, 42
Ali Fahri Bey · 28, 29, 33, 36, 44
Ali Galip · 38
Ali Suavi · 20, 40
Ali Tevfik · 37
Ansaldo · 71, 72
Arabistan · 47, 64, 92
Arnavut · 4, 5, 24, 30, 50, 80, 81, 82, 89, 90
Asar-ı Tevfik · 71, 72
Avlonyalı İsmail Kemal Bey · 89
Ayasofya · 51
Ayastefanos · 85

B

Bab-ı Ali · 25, 35, 62, 69
Basarabya · 95
Basra · 35, 51, 74, 92
Batum · 50, 60
Beşiktaş karakolu · 86
Bingazi · 51, 86, 104
Bosna Hersek · 50
Bosna ve Hersek · 62, 78
Bulgaristan · 37, 50, 60, 64, 77, 78, 96, 104

C

Camialtı · 33
Cenevre · 7, 8, 25, 26, 27, 28, 29, 35, 41, 42, 44, 45, 94,
104
Cenova · 71, 72, 104
Ceride-i Havadis · 20, 39, 40
Cidde · 35

D

Damat Paşa · 28, 29, 30
Darüleytam · 85
Doğu Rumeli · 50

E

Ermeniler · 24, 30, 31, 85

F

Fizan · 35, 76, 97
Fransız · 16, 19, 23, 24, 39, 47, 51, 78, 82, 85

G

Gani Bey · 80, 81, 82, 83
George · 78, 79, 80
Girit · 20, 25, 26, 35, 41, 50, 60, 69, 70, 77, 78, 79, 80,
88, 96, 97, 105
Göç · 77, 78, 84

H

Hacı Mustafa · 80, 81, 82, 83
Hak gazetesi · 28
Hakayık-ı siyasiye · 63
Halil Ganem · 23, 24
Hariciye Nezareti · 56
Havadis · 39, 45, 66, 69, 72, 73, 74, 75, 85, 90
Hicaz demir yolu · 60, 66, 67, 96
Hürriyet · 22, 24, 33, 41, 47, 49, 58, 59, 60, 87, 88, 93,
94
Hüseyin Tosun · 35

I

II. Mahmud · 17, 18, 19
III. Selim · 16, 17
Islahat fermanı · 19

i

İbrahim Temo · 22, 23, 25, 31
İngiliz · 27, 47, 51, 85
İntikam · 7, 8, 20, 27, 32, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53,
54, 58, 60, 61, 62, 63, 74, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88,
95, 96
İshak Sükûti · 22, 25, 26, 27, 29
İsviçre · 35, 42, 44, 98
İtalyan · 37, 47, 51, 71
İttihat ve Terakki · 8, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 32, 36, 96,
97, 99, 100, 102
İttihad-ı Osmanî · 22

J

Jön Türkler · 8, 20, 25, 26, 27, 28, 33, 36, 41, 97, 100,
101

K

Kahire · 25, 28, 35, 104
Kanun-i Esasi · 21, 27, 32, 33
Karadağ · 50, 61
Kavala · 83, 84
Kemal Mithat Bey · 63
Kıbrıslı Mehmet Paşa · 64
Kırım · 50, 78
Kongre · 28, 30, 31, 32, 36
Kuveyt · 11, 91, 92, 93, 105

L

Lale devrinde · 15
Lütfullah · 28, 29, 30, 31, 36

M

Madrid sefiri İzzet Paşa · 62
Mahir Said · 38, 42
Makedonya kattalı · 58
Makedonyalı · 30
Mehmet Selim Efendi · 52
Mesudiye · 71, 72
Mısır · 19, 20, 25, 27, 29, 35, 36, 37, 39, 57, 60, 68, 85
Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa · 29
Midilli · 50, 51, 59
Mihalaki Bey · 68, 69
Mihrali Bey · 75, 76, 101
Mithat Paşa · 10, 44, 50, 61, 62, 63, 64, 86, 92

Mizancı Murat · 25, 36
Muhbir · 20, 40
Murad Risalesi · 29
Mustafa Fazıl Paşa · 20, 41

N

Namık kemal · 20
Namık Kemal · 20, 40, 41
Nazırı Hasan Hüsnü Paşa · 73

O

Operatör Doktor Orhan Bey · 36
Osmanlı Devleti · 8, 14, 15, 16, 20, 38, 76, 78
Osmanlı gazetesi · 27, 29
Osmanlı İhtilal Fırkasını · 26

P

Paris · 15, 17, 18, 19, 20, 23, 25, 26, 27, 30, 36, 40, 41,
44, 57, 64
Petersburg · 93, 94
Prens Sabahattin · 28, 29, 30, 31, 32, 36

R

Ramazan Ayı · 58, 62
Rodos · 30, 40, 50, 51, 59, 86, 96
Romanya · 25, 37, 43, 60, 78
Rusya · 11, 21, 43, 50, 51, 58, 60, 62, 65, 66, 68, 69, 70,
71, 79, 80, 85, 87, 91, 93, 94, 95, 96, 105

S

Saffet Tevfik · 37
Said Paşa · 56, 76
Sakız · 50, 51, 59
Samsun · 83, 84, 104
Selamet Gazetesi · 89
Selanik · 35, 83
Silistreli Hamdi · 38, 42
Sisam · 51, 59, 68, 69, 78, 96, 101, 105
Sisliyan Efendi · 31
Sivas · 75, 76
Sultan Abdülaziz · 21, 33, 59, 70
Sultan II. Abdülhamid · 7, 8, 9, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
28, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,

78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93,
95, 96, 99
Suriye · 51, 66, 81, 91
Sürgün · 25, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 48, 50, 96

Ş

Şurayı Ümmet · 32
Şuûnat · 43, 53, 66, 69, 73, 74, 77, 80, 85, 86, 91, 92, 94

T

Takvim-i Vekayi · 20, 40, 39
Tanzimat fermanı · 19
Tasvir-i Efkâr · 40
Taşkılla · 25, 34, 48, 86
Tercüman-ı Ahval · 20, 39, 40
Tersane · 16, 33
Teselya · 60, 77, 78
Ticaret Mektebi · 76, 77
Trablusgarp · 25, 26, 27, 33, 34, 36, 37, 51, 60, 76, 86,
100, 104

Trabzon · 66, 83, 84
Tunalı Hilmi · 7, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 35, 36, 42
Tütün rejisi · 83

V

Victoria · 59

Y

Yemen · 11, 43, 51, 58, 59, 91, 92, 93, 105
Yeni Osmanlılar · 21, 28, 30, 31, 32, 35, 36, 40, 105
Yıldız · 6, 21, 25, 29, 48, 50, 62, 69, 73, 78, 80
Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'dir · 15
Yunan · 26, 30, 31, 50, 70, 71, 78, 79, 89, 98
Yusuf Akçura · 37

Z

Ziranik kabilesi · 92
Ziya Paşa · 20, 61

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	Arnavut, Ufuk
Uyruğu	T.C.
Doğum tarihi ve yeri	17.01.1990
Medeni hali	Bekar
Telefon	05392954576
E-posta	u.arnvt1990@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lise	Gaziantep Cumhuriyet Lisesi	2007
Üniversite	Aksaray Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	Aksaray Üniversitesi	2017

Yabancı Dil	İngilizce	İleri
-------------	-----------	-------